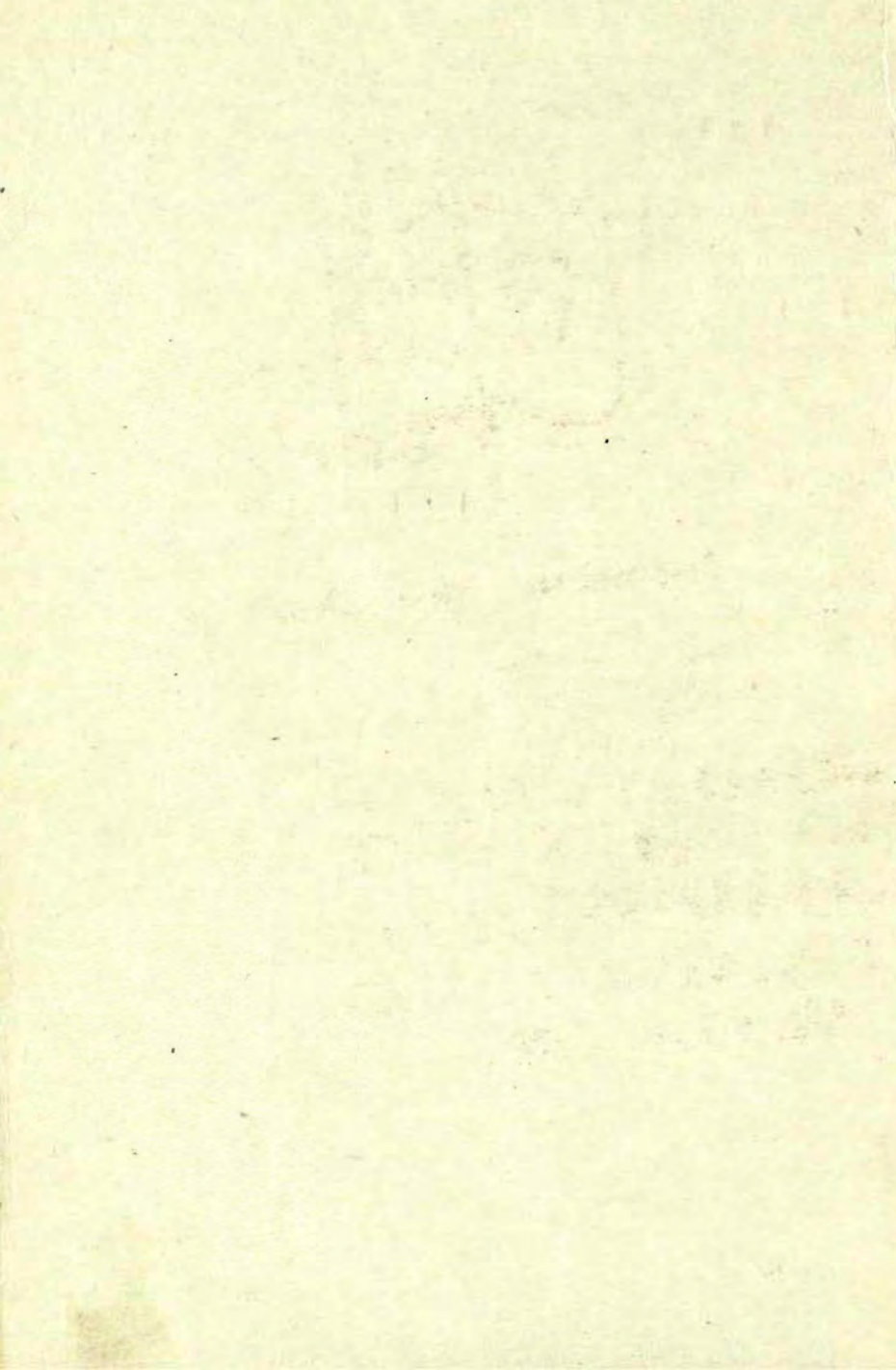

Ученые записки

**ФОНЕТИКА
И
ЛЕКСИКОЛОГИЯ
АНГЛИЙСКОГО
ЯЗЫКА**

**Министерство высшего и среднего специального образования
Латвийской ССР
Латвийский ордена Трудового Красного Знамени
государственный университет имени Петра Стучки
Кафедра английской филологии**

**Ученые записки
Латвийского государственного университета
имени Петра Стучки
том 248**

ФОНЕТИКА И ЛЕКСИКОЛОГИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

**Латвийский государственный университет им. П. Стучки
Рига 1976**

От редакционной коллегии

В сборник вошли прежде всего работы, посвященные сопоставительному анализу ряда фонологических особенностей латышского и английского языков: анализ длительности шумных согласных и сонантов, характеристика слоговой интонации (М. Вецозла, М. Бреде, В. Гуртая), структурно-семантическое сопоставление суффиксальных существительных в английском и латышском языках (А. Трейлон); семантические группы глагольных идиом современного английского и латышского языков (Л. Орловская). Лингвистические предпосылки использования фразеологических единиц в стихотворном тексте анализируются в работе Н. Данченко. В статье И. Наумовой рассматриваются новые словообразовательные модели, возникшие на базе формообразования.

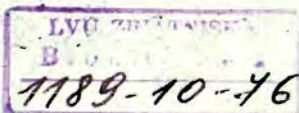
Редколлегия:

Наумова И. (отв. редактор), Бреде М.,
Начицоне А., Сиеванен В.

Печатается по решению редакционно-издательского совета
ЛГУ им. П. Стучки от 30 января 1976 года

© Латвийский государственный университет им. П. Стучки, 1976

Ф 70100-018у 202-76
М 812(II)-76

SONANTU KVANTITĀTE MŪSLIEŅU ANĢĻU UN LATVIEŠU
LITERĀRAJĀ VALODĀ

Mācot anġļu valodas izrunu latviešu studentiem, sastatījuma aspektā iegūtās pieredzes un novērojumu rezultātā varam konstatēt, ka sonantiem dažādās pozīcijas ir dažāda kvantitāte, resp., dažāds garums.

Literārajā izrunā latviešu valodas sonantiem *l, m, n, ņ, Ņ, ģ, ģ, r* / un sonantiem *l, m, n, Ņ, ģ, r* / anġļu valodā, uzmanīgi ieklausoties izšķirami šādi kvantitatīvie varianti:

1) sonantu varianti, kurus izrunā ar normāli īsu garumu, kāds parasti sastopams vārda sākumā abās valodās, piem., latviešu valodā vārdos *lman / man*, *lnauda / nauda*, *llikt / likt*, *lrakti / rakt* un anġļu valodā - *lmen / man*, *lnain / nine*, *llak / luck*, *lrait / write*¹ (kā arī vēl dažas citas pozīcijas). Taču jāatzīmē, ka anġļu valodas sonantus visās pozīcijās izrunā mazliet energiskāk un garāk nekā latviešu valodā, izņemot divzīlbigos anġļu valodas vārdus, piem., *lmlni / money*, *lteŋin / telling*, kuros sonantus izrunā pārisi (sk. 9. lpp.).

Mūsu pētījumā sonantu kvantitātes raksturojumā augstāk minēto normāli īso sonantu garumu pieņemam kā pamatu garumu sastatīšanai ar pārējiem sonantu kvantitatīvajiem variantiem, ko apzīmējam ar vienu (1) izrunas laika vienību.

2) Garie sonantu varianti, kuru izrunas laiku apzīmējam ar trijam (3) laika vienībām.

¹ Sonants nāsenis *lŅj /* vārda sākumā nav sastopams. Sonanti *hw /* un *Ņj /* anġļu valodā mūsu pētījuma tēmai nepakļaujas.

3) Pusgarie sonantu varianti, kuru izrunas laiku apzīmējam ar pusotram (1,5) laika vienībām un kurus izrunā uz pusi isāk nekā garos un mazliet garāk nekā sonantus ar pamata, normālu isumu.

4) Pārgarie sonantu varianti, kas ir nedaudz garāki par garajiem sonantiem. Šo sonantu izruna laiku apzīmējam ar četrām (4) laika vienībām.

5) Parīsie sonantu varianti, kas ir apmēram uz pusi isāki nekā isie pamata sonantu garumi un kurus tadēļ arī apzīmējam ar pusi (0,5) no laika vienības. Parīšos sonantus galvenokārt sastopam angļu valodā (sk. 9.lpp.).

Sonantu kvantitatīvie varianti ir atkarīgi no pozicionāliem apstākļiem, t.i., no to vietas vārdos vai zilbēs, no morfoloģiskām pozīcijām, no asimilācijas procesiem, no uzsvāra vietas un no zilbju intonāciju ti-piem.

Pēdēja fonētiskā īpatnība, galvenokārt, attiecas uz latviešu valodu.

Sonantu kvantitatīvos variantus uztveram akustiski, ar ausi - auditīvā ceļā, t.i., ar subjektīvo vai intro-spektīvo metodi (pašanalīzes, vērojumu ceļā).

Taču, lai akustiski uztverto parādību (t.i., auditīvi uztverto un pētīto) varētu noteikt precīzi, tad pētījumos izmantojamas eksperimentālās fonētikas metodes, t.i., objektīvās (oscilogrammu, spectrogrammu u.c.).

Sonantu kvantitātes jautājumus latviešu valodā doc. E.Liepa ir pētījis ar eksperimentālās fonētikas metodēm (ar oscilogrammu palīdzību).¹

Derbā "Skanēņu kvantitāte" doc.E.Liepa raksturo sonantu kvantitāti latviešu literārajā izrunā fonētiskā un morfoloģiskā pozīcijā, un pētījuma rezultātā konstatē

¹ Liepa E. Sonantu kvantitāte. LVU Zinātniski raksti, Latviešu valodas struktūras jautājumi, XCVIII sējums, Rīga, 1970., 319.lpp.

sonantu kvantitatīvo variantu daudzveidību dažādu fonētisku apstākļu ietekmē.

Mūsu novērojumu rezultāti, kas iegūti auditīvā ceļā, ar introspektīvo metodi, no doc. K. Liepas pētījumu rezultātiem principā neatšķiras.

Lai veiktu sonantu kvantitatīvo variantu raksturojumu sastatījuma aspektā (sastatot angļu ar latviešu valodu), esam pieņēmuši attiecīgus sonantu kvantitātes variantu un izrunas laika vienību apzīmējumus, kurus grafiski attēlojam 1. tabulā (sk. 4. lpp.).

Normāli īsa sonanta izrunas laika vienība attieksmē pret garo sonantu izrunas laika vienību ir kā 1:3, pret pusgaro izrunas laiku - kā 1:1,5, pret pārgaro izrunas laiku - kā 1:4, pret pārīso izrunas laiku - kā 1:0,5.

Garie sonantu varianti

Latviešu valodā garos sonantu variantus izruna diftongiskajos savienojumos¹ ar atiepto zilbes intonāciju (~), piem., vārdos lgrām:ba | gramba, lrum:pis | rumpis, ldun:durs | dundurs, lman:ta | manta, lren:te | renge, lsih:he | slinkis, lba:ke | balts, lslīn:his | silke, ldur:t | durt u.c.

¹ Diftongiskos savienojumus latviešu valodā veido īssis monofongs un sonants, abiem atrodoties tautosilabiskā pozīcijā, t.i., vienā zilbē, piem., /-āh/, /-en/, /-im/ u.c. (sk. J. Endzelina un A. Ābeles darbus). Šādus diftongiskos savienojumus latviešu valodā izrunā ar stieptu (~), lauztu (^) vai kritošu (\) zilbes intonāciju.

Arī angļu valodā pēc autora domām sastopami diftongiskie savienojumi, kurus izrunā ar vienu zilbes intonācijas tipu - kritošu (\).

Šo kritošo zilbes intonāciju angļu valodā atšķirā no latviešu parastī papildus pavada balss modulācija (\ \).

1. tabula

Sonantu kvantitatīvo variantu attiecības

Kvantitatīvie varianti	Garuma attiecības	Izrunas laika vienības
1. pārisais - - -	—	0,5 puslaika vienība
2. <u>issais</u> (pamata <u>garums</u>) - - -	—	1,0 <u>pamatlaika vienība</u>
3. garais - - -	—	3,0 trīs laika vienības
4. pusgarais - -	—	1,5 pusotras laika vienības
5. pārgarais - -	—	4,0 četras laika vienības

Sonantu transkripcija (kvantitatīvie varianti)¹

1. pārisais	/m/, /n/, /ŋ/, /ɣ/, /l/, /ʎ/, /r/
2. <u>issais</u> (pamata <u>garums</u>)	/ml/, /nl/, /ŋl/, /ɣl/, /ll/, /ʎl/, /rl/
3. garais	/m:/, /n:/, /ŋ:/, /ɣ:/, /l:/, /ʎ:/, /r:/
4. pusgarais	/mː/, /nː/, /ŋː/, /ɣː/, /lː/, /ʎː/, /rː/
5. pārgarais	/mːː/, /nːː/, /ŋːː/, /ɣːː/, /lːː/, /ʎːː/, /rːː/

Sakopotā materiāla raksturojuma plānu par sonantu kvantitāti veidojam pēc sonantu kvantitatīvajiem variantu nosaukumiem: garie, pusgarie, pārgarie un pārisie.

¹ Saskaņā ar starptautisko fonētisko transkripciju sonantu garumus apzīmējam ar punktiem: garos sonantus ar divām punktiem (:), pusgaros - ar vienu (ː), pārgaros - ar trim (:ː), pārisos ar (v) un pamata garumu bez diakritiskajām zīmēm.

Gerie sonanti latviešu valodā līdzīgā pozīcijā ir arī sastopami aizgūtos svešvārdos, piem., l'tem:bsl / tembrs, l'ren:te / rente, l'ku:l'e / kults u.c.

Sonantu kvantitātei balsīgo troksneņu priekšā ir mazliet ilgāks izrunas laiks nekā nebalsīgo troksneņu priekšā, lai gan auditīva ceļā šis atšķirības latviešu valodes sonantiem tikpat kā nav sadzirdamas, bet datus par šīm nelielām izrunas laika atšķirībām atrodam E.Liepas sonantu kvantitātes pētījumu materiālos¹. Turpretim angļu valodā šīm atšķirībām ir lielāka nozīme, jo auditīvais iespaids ir daudz spilgtāks, laika intervāls lielāks, kā to tālākajā aprakstā redzēsim.

Latviešu valodā garais sonantu variants sastopams arī divzilbju vārdos uz zilbju robežas, kur diftongiskos savienojumus izrunā ar stieptu zilbes intonāciju (~~~~). Tā, piem., senos aizgūjumos, kurus rakstībā raksta ar dubultiem sonantu burtiem, sastopam garos sonantu variantus, piem., l'le:l:-lel lelle, l'bril:-lesl brilles, l'el:-ha / ella, l'hēm:-mel ķemme, l'van:-nal vanna, l'hær:-ral ķerre.

Garos sonantu variantus latviešu valodā sastopam arī aizgūtos divdabju svešvārdos, kas ienākuši latviešu valodes vārdu krājumā pagājušajā gadu simtēnī, piem., l'ton:-na / tonna, l'sum:-maj summa, l'cel:-lel celle u.c.

¹ Liepa E. Sonantu kvantitāte, 42.lpp.-63.lpp.

Latviešu valodā sastopami arī atsevišķi salktepi un atvessināti vārdi, kuros izrunā garu sonantu diftongiskā savienojumā ar stieptu intonāciju, ja tas atrodas uz zilbes robežas, un aiz kura seko vienādas kvalitātes sonants, kurš ievada nākošo zilbi, piem., *Iti: lakac / tillskats, /bat: linēki / ballēnieki* u.c.¹

Angļu valodā sonantus izrunā gari vienzilbju vārdos, kurus veido diftongiskie savienojumi, piem., *Ikām: / come, /sān: / sun, son, /sō: / song, /tel: / tell* u.c. Šādus vienzilbju vārdus izrunā ar kritošo zilbes intonāciju (\), ko papildus pavada balss modulācija (//).

Līdzīgos latviešu valodas vārdos sonantus izrunā ar parastu, normālu isumu. Visu vārdu izrunā arī ar kritošu zilbes intonāciju, bet to balss modulācija papildus nepavada, piem., *Imān / man, /kām / kam, /sān / san, /pil / pil* u.c.

Kā latviešu, tā arī angļu valodā sonanti ir gari vai arī pusgari, tiem veidojot zilbi vārda beigās aiz troksneņa vai arī starp troksneņiem. Latviešu valodā zilbiskie sonanti parasti atrodas starp nebalsīgajiem troksneņiem, kadēļ tad arī atrā runas stilā tos mēdz izčukstēt. Mūpīgas runas stilā tos izrunā skaidri, skaņīgi.

Angļu valodā zilbiskie sonanti var atrasties vai nu aiz nebalsīga, vai arī aiz balsīga troksneņa, kā arī starp diviem troksneņiem, no kuriem viens arvien ir balsīgs vai arī abi ir balsīgi (skat. piemērus).

¹ Sonantus uz zilbju robežas, saskatā arī doc. E. Liepas atzinumiem minētajā darbā, izrunā mazliet garāk nekā tos sonantus, kas atrodas diftongiskajos savienojumos ar stieptu zilbes intonāciju.

Latviešu valodā:

Angļu valodā:

/pʊtɪr̥(ŋ):s/	<u>putns</u> ,	-	/ˈmɪtən̥(ŋ):(r)/	<u>mitten(s)</u> ,
/rɪtm̥(m):s/	<u>ritms</u> ,	-	/ˈrɪðm̥(m):(z)/	<u>rhythm(s)</u> ,
/kʌkʌ:(l):s/	<u>kekls</u> ,	-	/ˈspɔ:kʌ:(l):(z)/	<u>sparkle(s)</u> ,
/kʌtr̥(ɪ):s/	<u>katra</u> ,	-	/ˈteɪbʌ:(l):(z)/	<u>table(s)</u> ,
/tɛm̥bɪ:(r):s/	<u>tambre</u> ,	-	/ˈgɑ:dɪn̥(n):(z)/	<u>garden(s)</u> ,
/kʌdɪ:(r):s/	<u>kadrs</u> ,	-	/ˈsetl̥(ɪ):(z)/	<u>settle(s)</u> ,

u.c.

Pārgarie sonantu varianti

Abās valodās emfātiskā runā izsaukumu teikumos ar augsti kritošu frāzes intonāciju varam sastapt arī pār-garus sonantu variantus, piemēram, latviešu valodā:

lūn vē:l' | lē:lē | un vēl lē:lē | bēttastāč:u skān:l' |

bēt tas taču skān:l' | kaspār'sūm:mu | kas par summu |

angļu valodā: /wɒt ə ˈmæn: | what a man! | /maɪsʌn: |

my sun! | /hɒw ˈlɒŋ: | How long! | /hɒw ˈdɪm: | How dim!

/wɒt ə ˈhʌm: bʌ? | what a humbug!

Pușgare sonantu varianti

Pușgaros sonantu variantus latviešu valodā sastopam vienzilbju un divzilbju vārdos diftongiskajos savienojumos, kurus izrunā ar leuztu (A) vai kritošu (λ) zilbes intonāciju, piem., /cɪfē | cilts, /cæfms/ celms,

/sɪr̥c | sirds, /mʌkhis | mulķis, /dzim̥t | dzimt,

/pɪm̥t | rimt, /jūm̥tɪl | jūmti, /bʊr̥vɪs | burvis,

/bālsɪs | bālsis u.c.

Sonantu izrunas laiks diftongiskajos savienojumos ar leuzto zilbes intonāciju ir mazliet lielāks nekā ar kritošo¹.

¹ Liepe E. Sonantu kvantitāte, 63.-79.lpp.

Angļu valodā neemfātiskā runā pusgari sonanti dzirdami tādos diftongiskos savienojumos, aiz kuriem seko balsīgs troksnenis, piem., /ten'd / lend, /ten'dɪŋ / lending, /sæn'd / sand, /rɪm'd / rimmed, /sɪŋɡl / single, /kɪl'd / killed u.c. Emfātiskā runā dzirdam gerus vai pat arī pārgarus sonantus, piem., /sen'd / send it! / noʊt / single / mæn! / Not a single man! / pres / strɒŋ / gə / Press it strouger! / bath / wəz / kill'd / But he was killed!

Ja aiz diftongiskā savienojuma seko nebalsīgs troksnenis, tad sonantam ir parastais, normālais gerums, piem., /spen't / spent, /ɡlɪmp / glimps / ɡlɪmp / glimpse, /belt / belt u.c., bet emfātiskā runā pusgarš, piem., /spen't / spent u.c.

Latviešu valodā, turpretim, abos gadījumos sonantus izrunā gari, t.i., ja tie atrodas diftongiskajos savienojumos, kur's izrunā ar stieptu zilbes intonāciju, piem., /bɪr't / birt, /ruŋ:ɡa / runga, /bɑ:n'da / banda, /bɑ:l / balts, /dʉr't / durt, u.c.

Pusgarie sonanti angļu valodā sastopami atvasinātos vārdos un saliktoņos morfoloģiskā pozīcijā resp. uz zilbju robežas, t.i., tad, kad atvasinātajā vārdā priekšdēklis un saliktenī pirmais komponents beidzas ar to pašu sonantu, ar kādu saknes morfēma (atvasinātajā vārdā) un otrais komponents (saliktenī) sākas, piem., /ʌn:nəʊn / un-known, /ʌn:nəʊtɪsəbəl / unnoticeable, /ɪm:mɔ:tl̩ / immortle, /pɛn:nɑɪf / penknife, u.c.

Abās valodās pusgaros sonantus sastopam vārdu sadūrās, piem., latviešu valodā /kɑ:l / laimi / kal laimi, /skɑ:n / nauda / skan nauda; angļu valodā: /ten / nʌts / ten nuts, /tel / leɪtə / tell later u.c.

Angļu valodā sonantu pusgaruma salīdzinājumā ar latviešu, šķiet, skan nedaudz ilgāk, jo izolētā pozīcijā vārdos /ten / un / tel / sonantus izrunā gari.

Parīsie sonantu varianti

Parīsie sonantu varianti sastopami angļu valodā divzīlību vārdos, kuros sonants atrodas intervokālā stāvoklī starp īsu uzsvērtu un īsu neuzsvērtu monoftongu, piem., */'kʌmɪŋ/ coming, /'mʌni/ money, /'meni/ many, /'sʌni/ sunny, /'sʌmɚ/ summer, /'kɪlɪŋ/ killing* u.c. Minētajos vārdos sonants noslēdz īso monoftongu, izveidojot pilnīgi slēgtu zilbi. Šāda pozīcijā sonantam ir stipra pirmā artikulācijas fāze, bet monoftongam spēcīga nobeiguma fāze, kas raksturīgi visiem šajiem monoftongiem uzsvērtās zilbēs. Šādas īpatnības rezultātā, kā arī pateicoties lielajam vienzīlību vārdu skaitam ar pilnīgi slēgtu zilbju uzbūvi, angļu valodā pārsvarā ir slēgtās zilbes salīdzinājumā ar latviešu valodu. Visi šāda veida divzīlību vārdi izrunājami ātri un sonanti - aevišķi īsi, resp., parīsi ar zilbes robežu aiz šiem sonantiem.

Latviešu valodā, turpretim, sonantus divzīlību vārdos ar dubultiem sonantiem rakstībā izrunā gari uz zilbju robežas (piem., */'brɪtʃ-les/ brilles* u.c.), bet sonantus vārdos ar vienu sonantu rakstībā ar normālu īsu garumu (piem., */'ma-ni/ mani, /'ka-la/ kala* u.c.) un ar zilbes robežu pirms šiem sonantiem, sal.:

latviešu valodā:

angļu valodā:

/'ma-ni/ mani,
/'cel:-tel/ celle,
/'su:m:-ma/ summa,
/'ka-ma/ kama,
/'ka-li/ kali,

/'mʌn-ɪ/ money,
/'sel-ə/ seller,
/'sʌm-ə/ summer,
/'kʌm-ɪŋ/ coming,
/'kʌl-ə/ colour.

Sonantu kvantitatīvo variantu neievērošana abās valodās ir uzskatāma kā atkāpšanās no literārās izrunas normām. Tādēļ, mācoties un mācot angļu valodas izrunu, svarīgi ir apgūt sonantu kvantitātes variantus dažādās pozīcijās vārdos un zilbēs, precīzi diferencēt sonantu garumus.

Labus izrunes rezultātus var iegūt ar apzinīgu imitēšanu, kuras pamatā ir divu valodu izrunas īpatnību sastatīšana.

РЕЗЮМЕ

В статье "Длительность сонантов в современных литературных английском и латышском языках" Вецозола М.П. излагаются результаты исследования длительности сонантов в различных позициях слова современного английского и латышского языков на основе наблюдений при преподавании произношения английского языка латышскими студентами.

Отчетной единицей времени принята обычная длительность сонанта /в начальной позиции слова/, и таким образом, установлено 5 вариантов длительности сонантов в обоих языках.

В статье дается подробная характеристика каждого из вариантов в зависимости от окружающих гласных и согласных. Так, в английском языке в неударной речи сонанты наиболее длительны в односложных словах с дифтонгическими сочетаниями и в конце слова, когда они образуют слог вместе с предыдущим согласным. Самые короткие варианты сонантов встречаются в двухсложных словах между коротким ударным и безударным монофтонгом. Длительность английских сонантов не всегда соответствует длительности сонантов в латышском языке. При произношении английского языка необходимо соблюдать правильные варианты длительности сонантов в различных позициях слогов и слогов на основе знания особенностей произношения двух языков.

DAŽI VĒROJUMI PAR ZILBJU INTONĀCIJĀM MŪSDIENU
LATVIEŠU UN ANĢĻU VALODĀ

Zilbju intonācijas mūsdienā latviešu literārajā valodā ir viena no raksturīgākajām fonētiskām parādībām.

Latviešu valodā izšķiram trīs zilbju intonāciju tipus: stiepto (~), laužto (^) un kritošo (\). Minētie zilbju intonāciju tipi latviešu literārajā valodā tiek izrunāti zilbēs ar garajiem monoftongiem (piem., vārdos *kāipa* / kāpa, *ipū:lis* / pnlis, *imē:lel* / mēle, u.c.), diftongiem (piem., vārdos *laiks* / laiks, *luodi* / odi, *drauks* / draugs, u.c.) un diftongiskajiem savienojumiem (piem., *maņa* / maņa, *kaīns* / kaīns, *liribe* / irbe, *lgāns* / gāns u.c.).

Zilbju intonācijas ir viena no vissavdabīgākajām akustiskajām parādībām latviešu valodā. Ta ir viena no visvecākajām izrunas īpatnībām. Par to J. Endzelins saka savā darbā - "Latviešu valodas gramatika": "Kopš latviešu pirmvalodas laikmeta ir trīs intonācijas: (kāpjoša >) laužta, kritošā un stieptā, kā gariem patskaņiem un diftongiem, tā arī īsu patskaņu savienojumiem ar tautosillabiskul, r, m, n."¹

Zilbju intonācijas latviešu valodā nav tikai vienkārša īpatnēja akustiska parādība, bet tām ir arī vēl fonoloģiska nozīme: trejādie zilbju intonācijas tipi diferencē vārdu leksiskās nozīmes (piem., *luoks* / loks (ēdamais), *luōks* / logs, *luōks* / loks (zirge) un vārdu gramatiskās formas, (piem., *lritē* / ritē (kumos) (īpaš.v.) - *lritē* / ritē (lietv.), *liēls* / liēls (īpaš.v.)-

¹ Endzelins J. Latviešu valodas gramatika. Rīga, 1951, 34.lpp. un 39.lpp.

liels / liels (kājas, - lietv.) u.c.).

Zilbju intonācijas latviešu valodā izrunā arī neuzsvērtajās zilbēs, piem., /sadzī:vuot / sadzivot, /nuoslaucītis / noslaucities u.c.¹

Bez tam zilbju intonācijām arī neuzsvērtajās zilbēs ir fonoloģiska nozīme, kur tās diferenciē vārdu leksiskās nozīmes un gramatiskās formas (piem., /sadzī:t / sadzīt (lopus) - /sadzī:t / sadzīt (rēta), /apsē:ju / apsēju (lauku) - /apsē:ju / apsēju (gramatas). Zilbju intonāciju tipi šķir arī vārdu leksiskās nozīmes uzsvare priekšā, piem., /tā:pat / tapat - /tā:pat / tā pati.²

Zilbju intonācijas, kas ir prosodisks izrunas elements, viegli nepakļaujas analīzei, kā arī to izruna nav viegli apgūstama. Ne tikai citvalodu runātāji grūti apgūst latviešu valodas zilbju intonācijas, bet pat latvieši, kuri dzīvo citos (ne literārās izrunas) rajonos un runā dialektā, ar grūtībām (un dažreiz pat bez panākumiem) apgūst vidusdialekta (literārās valodas) trejādās zilbju intonācijas.

Latviešu valodas zilbju intonācijas ir ne tikai grūti iemācīties izrunāt, bet latvietim ir pat grūti no tām atsavināties, mācoties kādu no svešvalodām. Ta, piemēram, mācoties angļu valodu, latviešu skolēni un studenti visbiežāk izrunā angļu valodas vārdus ar stiepto intonāciju (~).

Līdz šim angļu valodas fonētisko paradību pētījumos zilbju intonācijas jautājums nav vēl skarts. Taču angļu valodas mācīšanas procesā latviešiem, angļu valodas pasniedzējam, šis jautājums ir jāpeta.

Zilbju intonācijas problēma ir saistīta ar patskaņu fonēmu sistēmu.

¹ Abele A. Par neuzsvērtu zilbju intonācijām. F.B.R., XII sēj. Rīga, 1932.

² Endzelins J. Latviešu valodas gramatika, 35.lpp. un Abele A. FBR XII, 149 skk.

Patskaņu fonēmu sistēmas abās valodās nedaudz atšķiras skaita ziņā: mūsdienu latviešu valodā patskaņu fonēmu sistēmu veido 22(23) fonēmas, bet angļu - 20(21).

Klasificējot patskaņus pēc stabilitātes principa, tie abās valodās iedalāmi monoftongos un diftongos.

Monoftongu skaits abās valodās ir vienāds - katrā valodā pa 12 fonēmām.

Diftongi skaita ziņā nedaudz atšķiras: latviešu valodā - 10(11), bet angļu - 8(9) fonēmas.

Klasificējot monoftongus pēc kvantitātes principa, tie abās valodās iedalāmi garajos un īsajos monoftongos:

angļu valodā: /i:, i, -, e, -æ, u:, v, ɔ:, ɒ, a:, ʌ, ɜ:, ə / = 12

latv. valodā: /i:, i, e:, e, æ:, æ, u:, u, o:, o, a:, a, -, - / = 12

Diftongus veido šādas fonēmas:

angļu valodā: /ei, ai, ɔi, -, -, au, ou, -, -, -, -, iə, eə, uə, (ɔə) / = 8(9)

latv. valodā: /ei, ai, ci, ui, (xi), au, ou, iu, eu, ie, uo, -, -, -, - / = 10(11)

Tuvāk aplūkojot monoftongu sistēmas sastatījuma

aspekta, varam konstatēt, ka latviešu valodā katram garajam monoftongam pretstatas īssis, veidojot 6 pārus (/i:-i, e:-e, æ:-æ, u:-u, o:-o, a:-a/). Turpretim angļu valodā šādu pāru ir 5 (/i:-i, u:-v, ɔ:-ɒ, a:-ʌ, ɜ:-ə/), jo monoftongiem /e/ un /æ/ nav atbilstošie garie monoftongi /e:/ un /æ:/, bet /ɜ:-ə/ pāris nav sastopams latviešu valodā.

Četri pāri abās valodās ir zināmā mērā vienādi:

latviešu val.: /i:-i, u:-u, o:-o, a:-a /

angļu val.: /i:-i, u:-v, ɔ:-ɒ, a:-ʌ /

Taču, analizējot angļu valodā gero un īso monoftongu simbolus (apzīmējumus) un sastatot tos ar latviešu valodas simboliem, redzam, ka latviešu valodā abi monoftongi - garie un īsie - pieder pie viena un tā paša patskaņa tipa, turpretim angļu valodā - katrs parstāv citu patskaņa tipu (kvalitāti). Ta, piemēram, pie patskaņa tipa «i» ar punktiņu uz tā, latviešu valodā pieder abi monoftongi /i:/ un /i/ . Tātad, tie atšķiras tikai ar to, ka

viens ir garš, bet otrs - īss, Turpretim angļu valodā pie« / » tipa pieder tikai garais / /ː /, bet īsais / / /, bez punktiņas uz tā, pieder pie cita patskaņa tipa (kvalitātes) - « / », kas ir bez punktiņas uz tā.

Secinājumā varam teikt, ka angļu valodā garais un īsais / /ː / - / / / atšķiras ne tikai ar garumu, bet arī ar savu kvalitāti. Patskaņš « / » tips izrunājams ar augstāk paceltu mēles vidus daļu cieto augsleju virzienā un visa mēle ir vairāk pabidīta uz priekšu (rezonators maza - tonis gaišāks), bet patskaņš « / » tips izrunājams ar mazliet atvirzītu un zemāku mēles stāvokli (rezonators mazliet lielāks, tādēļ tonis - tumšāks).

Pamatojoties uz augstāk teikto un uz tabulā dotajiem datiem (sk. tabulu Nr.1), varam secināt, ka angļu valodā garie un īsie monofonēģi atšķiras ne tikai kvantitatīvi, bet arī kvalitatīvi. Turpretim latviešu valodā tie atšķiras tikai kvantitatīvi, bet ne kvalitatīvi.¹

Analizējot diftongu sistēmas abās valodās un aplūkojot diftongu komponentu sastāvu un to kvalitāti, varam secināt, ka latviešu valodas diftongi pieder pie isto diftongu grupas, t.i., pie diftongiem, kuros abus komponentus izrunā pilnīgi, skaidri, zilbiski un ar vienādu artikulācijas spēku. Angļu valodas diftongi pieder pie neistajiem kritošajiem, izņemot /ou/, t.i., pie diftongiem, kuros pirmo komponentu izruna pilnīgi, skaidri, zilbiski, ar spēcīgu artikulācijas stiprumu, bet otru

¹ Patskaņu fonēģas raksturotas šī raksta autores darbos:

Vecozola M. 1. Latviešu un angļu valodas patskaņu fonēģu sistēmas salīdzinājums. Kand. disert. Rīga, 1954.

2. Fonēģu intonācijas un redukcijas jautājums mūsdienu latviešu un angļu valodā. Rīģes pedagoģiskā institūta raksti, VIII sēģ. Rīga, 1958.

3. Mūsdienu latviešu un angļu valodas vārdu fonēģiskā struktūra. Monogrāģija (rokkrēģstā). Rīga, 1974.

komponentu - vāji, nepilnīgi, neskaidri.¹ (sk. tabulu Nr.2).

Pretstatā latviešu valodas zilbju intonāciju trējādiem tipiem, kurus izrunā garajos monoftongos un diftongos (sk. tabulas Nr.1 un 2), angļu valodā dominē viens zilbju intonācijas tips - kritošais / \ /, bet atšķiras no latviešu kritošā - / \ / tipa, angļu valodas kritošo tipu izrunā ar balss papildu vibrējumu (modulāciju) - / \ \ /.

Latviešu valodā šāda balss vibrācija nav parasta, tādejā tā jāmeceas (jāvīngriņas) izrunāt, kas gan latviešiem parasti grūti padodas.

Ahās valodās monoftongu garumam ir fonoloģiska nozīme, piem., latviešu valodā - /pī:le/ pile - /pīle/ pile, /kā:pti/ karti - /karti/ karti, u.c. angļu valodā /kū:t/ cart (rati) - /kat/ cut (griezti), /pi:t/ peat (kūdra) - /piti/ pit (bedre).

Angļu valodā isajam monoftongam fonoloģiski pretstatās tikai viena garā fonēma, jo dominē viens garuma variants - kritošā zilbes intonācija - / \ \ / (sk. tabulu Nr.1). Latviešu valodā, turpretim, sastopam vārdus, kuros isajam monoftongam var fonoloģiski pretstatīties arī divi garuma varianti - / ~ / un / \ / vai / ~ / - / \ /, piemēram, /kā:pa/ kapa - /kā:pa/ kapa (lietv.) un /kā:pa/ kapa (darb.v.), /še:ju/ seju (lietv.) - /še:ju/ seju (lietv. un darb.v.) - /še:ju/ seju (darb.v.), piemēri angļu valodā: /pɔ:t/ pot (pods) - /pɔ:t/ port (osta), /pʊ:l/ pull (vilkt) - /pʊ:l/ pool (diķis).

¹ Vecozola M. 1. Latviešu un angļu valodas divskaņu fonēmu sistēmas vispārīgs raksturojums, LVU Zinātn. raksti, 32.sēj. Rīga, 1959., 69.-103.lpp.

2. Latviešu un angļu valodas atsevišķu divskaņu fonēmu artikulācijas apraksts. LVU Zin.raksti, 42.sēj. Rīga, 1961., 9.-34.lpp.

Tabula Nr.1

PATSKAŅU TIPI UN TIEM ATBILSTOŠĀS MONOFTONGU FONĒMAS UN TO VARIANTI LATVIEŠU UN ANĢĻU VALODĀ

patskaņu tipi	Monoftongu fonēmas		Fonēmu varianti	
	latv. val.	angļu val.	Zilbju intonāciju tipi	
	garās isās	garās isās	latviešu val.	angļu v.
«i»	/i:/ - /i/	/i:/ - -	/i:/, /i:/, /i:/, /i:/	/i:/
«I»	- - -	- - /I/	- - -	-
«e»	/e:/ - /e/	- - /e/	/ē:/, /ē:/, /ē:/	-
«æ»	/æ:/ - /æ/	- - /æ/	/ā:/, /ā:/, /ā:/	-
«u»	/u:/ - /u/	/u:/ - /u/	/ū:/, /ū:/, /ū:/	/ū:/
«U»	- - -	- - /U/	- - -	-
«o»	- - -	/o:/ - -	- - -	/o:/
«D»	- - -	- - /D/	- - -	-
«O»	/o:/ - /o/	- - -	/ō:/ - /ō:/	-
«a»	- - -	/a:/ - -	- - -	/a:/
«A»	- - -	- - /A/	- - -	-
«ā»	/ā:/ - /ā/	- - -	/ā:/, /ā:/, /ā:/	-
«3»	- - -	/3:/ - -	- - -	/3:/
«@»	- - -	- - /@/	- - -	-
latv. - 6	6 - 6		17	
angļu - 12		5 - 7		5
Kopā:	12	12	17	5

DIFTONGU TIPI UN TIEM ATRILSTOŠĀS DIFTONGU FONĒMAS UN TO VARIANTI LATVIEŠU UN ANĢĻU VALODĀ

Diftongu tipi	Diftongu fonēmas - istās		Varianti zilbju intonācijas	
	latviešu val.	anġļu val.	latviešu valodā	anġļu v.
Istie			/eɪ/, /aɪ/, /oɪ/	/ɛɪ/
«ei»	leil	—	leɪl, leɪl, leil	—
«ai»	lail	—	laɪl, laɪl, lail	—
«oi»	loil	—	loɪl, —, lidil	—
«ui»	luil	—	luɪl, luɪl, luiil	—
«xi»	(læil)	—	(læɪl), —, (lɛɪl)	—
«au»	laul	—	laʊl, laʊl, laul	—
«ou»	loul	loul	loʊl, —, loʊl	loʊl
«iu»	liul	—	liʊl, liʊl, liul	—
«eu»	leul	—	—, —, leʊl	—
«ie»	liel	—	liɛl, liɛl, liel	—
«uo»	luol	—	luɔl, luɔl, luol	—
10(11)	10(11)	1	26(28)	1
neistie kritoš.	Diftongu fonēm. neistās-kriš.		Varianti	
	latv.v.	anġļu v.	latviešu val.	anġļu v.
«ei»	—	leil	—	leɪl
«ai»	—	lail	—	laɪl
«oi»	—	loil	—	loɪl
«au»	—	laul	—	laʊl
«ia»	—	liɪl	—	liɪl
«ɛɛ»	—	liɛl	—	liɛl
«uɔ»	—	luɔl	—	luɔl
«jɛ»	—	(liɛl)	—	(liɛl)
7(8)	—	7(8)	—	7(8)

Latviešu valodā, kā jau to augstāk minējām, zilbju intonācijām diftongos ir fonoloģiska nozīme, piemēram,

latviešu valodā - krāūgu, / raugu (darb.v.) -
krāūgu / raugu (lietv.) / ludku / loku (darb.v.) -
ludku / loku (lietv.).

Angļu valodā diftongus, tāpat kā garos monofongus, izrunā ar vienu zilbes intonācijas tipu - ar kritošo / ʌ /, piem., / lɑʊd / loud, / leɪ / lay, / ʃoʊ / shou u.c.¹

Abās valodās bieži vien varam sastapt vārdus, kuri fonētiski ir vienādi konstruēti, bet kuru izruna tomēr atšķiras. Par iemeslu tam ir pašu fonēmu izrunas īpatnības, un, galvenokārt, zilbju intonāciju dažādība, piem., angļu valodā: / ʃaʊt / shout (kliegt) - latviešu valodā: / šāūt / šaut, angļu valodā: / kɑ:p / carp (karpa) - latviešu valodā: / kā:p / kāp (zeme), angļu valodā: / mi:l / meal (ēdamreize) - latviešu valodā: / mī:l / mil.

Pētot angļu valodas zilbju struktūru, varam konstatēt, ka arī angļu valodā ir diftongiskie savienojumi, kuri veido zilbes un kurus arī izrunā ar kritošo zilbes intonāciju, pēvsdītu ar balsis vibrāciju, piem., vārda / freɪnd / friend, / rent / renter (nomnieks), / lɒŋɡ / longer (garāks), / lænd / land (zeme) u.c.

Angļu valodas diftongiskie savienojumi atšķiras no latviešu valodas diftongiskajiem savienojumiem ar to, ka tie ir stabilāki, jo zilbes robeža, tos deklinējot vai konjugējot, nepārdala, piem., angļu valodā / send / send (sūtīt) - / sendɪŋ / sending, / sʌn / sun (saule) - / sʌnɪ / sunny (saulains), / tel / tell (stāstīt) - / tɛlɪŋ / telling u.c.

¹ Konstatējumi, kuriem nav norādīta literatūra, ir pašas autore vērojumi un pieredzes rezultāts.

Latviešu valodā, lokot vārdu, diftongiskos savienojumus ^{bieži} pārdeļa zilbes robeža, piem., igāns / gāns - igāls / gāls - igāls / gāls - igāls / gāls - igāls / gāls - igāls / gāls u.c.

Latviešu valoda ir raksturīga ar vienzilbju vārdiem, kuros diftongiskos savienojumus izrunā ar kritošu zilbes intonāciju / \ /, bet bez bals vibrācijas, piem., igāns / gāns, ipāls / pāls, ibārs / bārs, ikāmi / kāmi, itūrs / tūrs, ikāls / kāls, isāns / sāns u.c. Minētajos vārdos kritošo zilbes intonāciju parasti neapzīmē. Tāpat arī angļu valodā, transkribējot vārdus, kritošā zilbes intonācija / \ /, manuprāt, nav jāapzīmē. Taču metodiskiem nolūkiem, sastatot divu valodu īpatnības, tā ir jāapzīmē.

Ja aiz diftongiskā savienojuma angļu valodas vienzilbju vārdos neseko kāds konsonants, tad šis gala sonants tiek izrunāts garī, piem., isāni / sun, son (saule, dēls), ikāmi / come (nākt), ilpā / long (garš), ikā / kill (nosist) u.c.

Latviešu valodā līdzīgos vārdos sonantiem ir normāls garums, resp., iss, piem., imāni / man, ikāmi / kam, ikūli / kul, ikā / kal, ikā / kar u.c.

Zilbju intonācijas latviešu valodā, šķiet, izskaidrojamas ar to, ka uzsvērtās un neuzsvērtās zilbēs patskaņus izrunā gandrīz vienlīdz pilnīgi un skaidri un ka visu vārdu kopā izrunā "moderato", tas ir, ar vienērīgu artikulācijas spēku. Patskaņu kvalitāti neuzsvērtajās zilbēs kvalitatīvi nereducē, kā tas ir angļu valodā.

Piemēram, patskaņu kvalitāti kā isajos, tā arī garajos monofongos un diftongos saglaba: ikāmanas / kāmanas, isā:tmalina / sātmalina, ipā:rnā:kusājam / pārnākusājam, isadaūzi:jies / sadaūzjies u.c.

Angļi, turpretim, izrunātu šos vārdus ar patskaņu redukciju neuzsvērtajās zilbēs. - ikāmanas / kāmanas, isā:tmalina / sātmalina utt. un visu vārdu ar "decrecendo" artikulācijas spēku, piem., tādos vārdos

kā lɪtərəri / literary, leɪbə / labour -
leɪbəriəs / laborious, ɪdɪmənstrətɪv /
demonstrative u.c.

"Decrescendo" izrunas veids rada iespēju stipri uz-
svērtējās zilbēs izveidot kritošo zilbes intonāciju, pa-
vedītu ar balss papildu vibrāciju - / ʌ /.

Mācot angļu valodas izrunu latviešu studentiem,
zilbju intonāciju izrunas iemaņas rada pasniedzējiem,
galvenokārt, divējāda veida grūtības.

Pirmkārt, latviešu studenti izrunā angļu valodas
vārdos garos monoftongus, diftongus un diftongiskos sa-
vienojumus ar stiepto zilbes intonāciju / ~ /, angļu
valodas kritošās zilbes intonācijas vieta / ʌ /, tā,
piemēram, angļu valodā / laɪdʒ / large vieta tie izru-
nā / lɑɪdʒ / (vai arī / lɑɪdʒ /), / saʊnd / sound -
/ sɑʊnd /, / sænd / sand - / sænd / utt.

Otrkārt, angļu valodas kritošās zilbju intonācijas
ar balss papildu vibrāciju / ʌ /, vietā tie izrunā

bez balss vibrācijas, t.i. tā, kā to izrunā latvieši,
piem., angļu vārda / saʊn / son vieta - / sɑn /,

/ leɪ / lay vieta - / lei /,

/ pɪl / pill vieta - / pil /

u.c.

Pareizu kritošu zilbes intonāciju / ʌ / angļu
valodā var iemācīt latviešu studentiem tad, ja tie ir
iemācīti vispirms atšķirt trīs zilbju intonācijas tipus
latviešu valodā: tiem jāatšķir tas pēc dzirdes, tad
praktiski jāimītē.

Otrkārt, jāieklausās, kā skan angļu valodas krito-
šais tips ar balss vibrāciju un kā - latviešu, bez
balss vibrācijas, tad jāimītē praktiski.

Veicot attiecīgus vingrinājumus, studenti apgūst pa-
reizu zilbju intonāciju izrunu kā latviešu, tā arī
angļu valodā.

РЕЗЮМЕ.

В статье "К вопросу о слоговой интонации современного английского и латышского языков" Вецзолла М. П. дается характеристика слоговой интонации современного латышского и английского языков. Слоговая интонация в латышском языке является не только особенностью акустического рода, но и имеет также фонетический характер: три вида слоговой интонации дифференцируют лексические значения слов.

При обучении произношению английского языка латышскими студентами необходимо преодолеть особенности слоговой интонации латышского языка, что наиболее тесно связано с фонемной системой гласных родного языка.

В статье подробно рассмотрены системы дифтонгов и монофтонгов латышского и английского языков, а также причины образования слоговой интонации в латышском языке.

В отличие от латышского языка в английском языке доминирует только один тип слоговой интонации — падающий, сопровождаемый дополнительной модуляцией голоса.

Освоение правильного произношения английского языка в этом случае зависит от того, как студенты различают типы слоговых интонаций в родном языке и от их способностей имитировать английскую речь, соблюдая правильную слоговую интонацию.

M. BRĒDE

SONANTI / l, m, n / VĀRDA VIDUS POZĪCIJĀ
MŪSDIENU ANGLJU UN LATVIEŠU VALODĀ

Sonanti valodas fonēmu sistēmā ieņem īpašu vietu, jo tiem piemīt gan konsonantu, gan vokāļu īpašības. Jau L.V. Ščerba 1) norādījis, ka visiem sonantiem raksturīgs tas, ka tiem paralēli nav nebalsīgu konsonantu; ka tie, būdami balsīgi, līdzīgi vokāļiem, nekad nepadara balsīgu iepriekšējo nebalsīgo konsonantu. Bez tam sonanti īpašā veidā piedalās vārda daļīšanā zilbēs.

Tomēr, ka sonanti kā skaņu grupa atrodas it kā starpposmā starp konsonantiem un vokāļiem, nosaka kā sonantu artikulācijas īpatnības, tā arī to akustiskā aina. A. Mutanenens 2) balstoties uz eksperimentu, secina, ka sonanti ir visjūtīgākie no visiem konsonantiem, kuri izmaina savu garumu, atrodas dažādās konsonantu kopās, citu kopas elementu ietekmē. Tas, ka sonanti lielā mērā atkarīgi no apkārt esošajām skaņām, tuvina tos vokāļiem.

Sonanti kopā ar vokāļiem ir valodas sonorie elementi, un sonantu atrašanās dažādās pozīcijās vārdā atsevišķu fonēmu un konsonantu grupu elementu veidā būtiski nosaka vienas vai otras valodas izrunas īpatnības.

"Fonēmu distributīvās īpašības parasti tiek analizētas vārda sākuma un beigu pozīcijās, bet ne vidus pozīcijā un divu vārdu sadūrā vai divu morfēmu sadūrā atvasinātā vai

1) Шерба Л.В. Фонетика Французского языка. М., 1963.

2) Mutanen A. Factors Conditioning Consonant Duration in Consonantal Context. Helsinki, 1973.

saliktā vārdā. Taču konsonantu kopu analīze vārdu un morfēmu sadurās svarīga vārdu dalīšanā zilbēs."1)

Tā, klasificējot angļu valodas fonēmas, A. Kohens 2) balstās uz fonēmu distribūciju vārda sākumā, beigās un fonēmu atrašanās kombinācijās ar citiem konsonantiem. Sīkāk pētot fonēmu savienošanas struktūru angļu val., G. P. Torsujevs 3) aplūkojis iespējamās konsonantu grupas vārda sākuma un beigu pozīcijā. Angļu val. konsonantu grupas vārda sākumā un beigās apskatījis arī H. M. Trabijs 4).

Dž. D. O'Konors, L. Dž. Gerstmans, A. M. Libermans, P. C. Delatrs un F. S. Kūpers 5) izdarījuši secinājumus attiecībā uz atsevišķu sonantu (/w, j, r, l/) distribūciju vārda sākumā pozīcijā.

Ne angļu, ne latviešu valodā konsonanti, to skaitā sonanti, nav pētīti vārda vidus pozīcijā. Tas izskaidrojams ar to, ka vārda vidū doto konsonantu grupu bieži pārdala zilbes robeža, radīdama mazākus (elementu skaita ziņā) konsonantu savienojumus, kurus var aplūkot vārda sākumā un beigās. Taču mūs interesē arī zilbes robežas vieta šādās konsonantu grupās ar sonantu (vairākiem sonantiem).

Sonantu /l, m, n/ distributīvajai analīzei angļu un latviešu valodā vārda vidū izmantots vārdnīcu materiāls - vārdi ar dažādu zilbju skaitu, kur sonanti figurē kā atsevišķas fonēmas un kā konsonantu grupu komponenti 6). Šajā analīzē

-
- 1) Максимов М. А. Артикуляторные, акустические, перцептивные и фонологические характеристики английских носовых сонантов. Дисс. на соиск. степени канд. фил. наук. М., 1972.
 - 2) Cohen A. The Phonemes of English. The Hague, 1952.
 - 3) Торсуев Г. П. Вопросы фонетической структуры слова. М.-Л., 1962.
 - 4) Truby H. M. Acoustico-cineradiographic analysis consideration. Stockholm, 1959.
 - 5) O'Connor J., Gerstman L. J., Liberman A. M., Dellatre P. C., Cooper F. S. Acoustical Cues for the Perception of Initial /w, j, r, l/ in English. Word, N13, 1957.
 - 6) Angļu - latviešu vārdnīca, R. 1966.
Latviešu - angļu vārdnīca, R. 1962.
English - Russian dictionary, M. 1962.

pentī vērā sonantam vai konsonantu grupai, kurā atrodas sonants, priekšā un aiz tā stāvošie vokāļi. (Angļu valodā sonanti vienmēr pēc pārejas procesa rakstura cieši pieslejas iepriekš stāvošajam vokālim 1).

Vārdiskajā materiālā latviešu valodā iekļauti arī daži īpašvārdi, kuri vārdnīcās nav sastopami, bet valodā ieviesušies, piem., Ahmaduļina u.c. Bez tam pentas vērā latviešu valodas lietvārdu un īpašības vārdu formu maiņas, tos deklinējot, īpašības vārdu formas ar noteikto un nenoteikto galotni, darbības vārdu laiku formas, tos konjugējot. Angļu valodā ievērotas lietvārdu daudzskaitļa formas, darbības vārda vienskaitļa 3. personas vienkāršās tagadnes formas, darbības vārda pagātnes formas.

Sonanti /l,m,n/ un to grupējumi ar citiem konson. vārda vidus pozīcijā

1. Sonanti /l,m,n/ vienas fonēmas lomā intervokālā pozīcijā vārda vidū

Analizēto vārdu skaits angļu val. ar sonantiem /l,m,n/ vārda vidus pozīcijā, ņemot vērā pirmas un pēc sonanta stāvošos vokāļus, bija 330

(vārdi ar / l / - 132,
vārdi ar / m / - 112,
vārdi ar / n / - 94).

Raksturīgi, ka sonanti šajā pozīcijā atrodas visdažādākajā vokāļu vidē, ja pirms sonantiem ir vokāļi /i, ə, æ/, piem.,

/ d i l i t / delete;

/ ə b i l i t i / ability;

Russian - English dictionary, M. 1962.

Everyman's English Pronouncing Dictionary by D. Jones M., 1964.

Krievu - latviešu vārdnīca. R., 1959.

- 1) Потапова Р.К., Камышная Н.Т. Слоговое деление с позицией сегментирующей функции речи: "Вопросы языкознания", 1973, №3, с.62-70.

/ i' l e k t / elect; / i' l æ s t i k / elastic;
/ m i' l d : / milord; / i' l u : d / elude;
/ i' l e i f ə n / elation; / ' æ n t i l o u p / antilope;
/ ' s i v i l a i z / civilize.

No visiem analizētajiem vārdiem procentuāli vislielākais bija atvasinātu vārdu skaits - 47,6% (neatvasināti vārdi - 31,4%, salikti vārdi - 21%). Vārda vidus pozīcijā sonanti visbiežāk atradās uzsvērtā zilbē - / l / - 56,8% gadījumu, / m / - 60% un / n / - 56% gadījumu.

Latviešu val. analizēto vārdu skaits ar sonantiem /l,m,n/ vārda vidū intervekāliā pozīcijā bija 410

(vārdi ar / l / - 132,
vārdi ar / m / - 161,
vārdi ar / n / - 117),

kas nedaudz pārsniedz angļu val. sonantu dažādo pozīciju skaitu atkarā no pirms un pēc sonanta esošajiem vokāļiem. Sonanti /l,m,n/ vārda vidus pozīcijā sastopami visdažādākajā vokāļu vidē, ja pirms tiem atrodas /a, i, u, uo/, piem.,
/ ' k a m a n a s / kamanas; / ' s a m æ l u ō t / samelot;
/ ' ā : d a m ā : b u ō l s / ādamābols; / a m e t i s c / ametists;
/ ' k a m æ : r / kamēr; / d i n a m i k a / dinamika;
/ ' a m ē : b a / amēba; / ' a m o r f s / amorfis;
/ ' d i n a m i : c / dinamīts; / ' a m u l e c / amulets;
/ ' a m ō : n i i s / amonijs; / ' s a m à i t â t / samaitāt;
/ ' a m ū : r a / Amūra; / ' s a m u ō c î t / samocīt;
/ ' p a m a ū t / pamaut; / b r ā : l a m e i t a /
/ s a m i e g u ō t i ē s / samiegoties; brāļmeita.

No kopējā vārdu skaita atvasināti vārdi bija 79,8%, neatvasināti vārdi - 19,2%, salikti vārdi - 7%. Proportcionāli tas atbilst angļu val. vārdu skaitam, taču procentuālās atšķirības visai jūtamas. Kas attiecas uz sonantu uzsvērto un neuzsvērto pozīciju vārdā, arī šeit vērojamas lielas atšķirības salīdzinājumā ar angļu val. sonantiem. Latviešu val. sonants / l / atrodas uzsvērtā zilbē tikai 0,75% gadījumu, / m / - 1,9% un / n / - nevienā gadījumā. Tas izskaidrojams ar būtisku atšķirību zilbes robežas ieviešanā angļu un latviešu val. divzilbīgos vārdos ar vienu konsonantu intervekāliā pozīcijā. Starp īsiem monoftongiem, no kuriem pirmais

ir uzsvērts, latviešu val. balsīgie konsonanti, šai gadījumā sonanti, nenoslēdz pirmo zilbi, bet pieder pie otrās neuzsvērtās zilbes, resp., to iesāk, piem., /'m a - n. i / mani.

Angļu val., zilbes robežai ejot caur sonantu 1), pēdējais pieder pie uzsvērtās zilbes, bet tā mazākā daļa piekļaujas otrajai neuzsvērtajai zilbei, piem., /'mʌn - nɪ / money.

2. Sonanti /l, m, n/ 2-konsonantu grupā intervokālā pozīcijā vārda vidū

Angļu val. sonants / l / vārda vidus pozīcijā kopā ar 1 konsonantu, sonantam atrodoties 1.vietā (/ l / + c), sastopams ar visiem konsonantiem, izņemot /ʒ, ʒ /, piem., /e l d i st/ eldest; /'m i : l t a i m / mealtime; /'s o l v ə b l / solvable.

Vislielākais skaits šādu konsonantu grupu seko vokāļiem /i, e, o, ʌ, ei, ou/. Savukārt iespējami visu konsonantu kombinējumi ar sonantu / l / 2.vietā (c + / l /), izņemot /ð, ʒ, h, r, j, w/, piem., /'e i m l i s / aimless; /'k l a u d l æ n d / cloudland; /'æ p l e i n / airplane.

Aiz vokāļiem /i, e, æ, o, u, ei/ seko vislielākais skaits šādu grupu.

Analizēto vārdu skaits angļu val., kur sonants / l / atrodas kopā ar 1 konsonantu, ievērojot dažādos vokāļus pirms un pēc minētās konson. grupas, bija 719 (vārdi ar / l / + c - 375; vārdi ar c + / l / - 344). 61,9% gadījumu sonants / l / atradās uzsvērtā zilbē (/ l / + c - 92,3%, c + / l / - 28,8% gadījumu). No visu vārdu skaita procentuāli vislielākais bija saliktu vārdu skaits - 48,5%, gandrīz tikpat daudz atvasinātu vārdu - 48,3%, un ļoti maz neatvasinātu vārdu - tikai 3,2%.

Apskatot minētās divkonsonantu grupas, redzam, ka zilbes robeža tās visbiežāk daļa tā, ka viens konsonants atrodas vienā zilbē, otrs - otrā zilbē. Tas attiecināms gan uz konson. grupu / l / + c, gan c + / l /. Pirmajā gadījumā sonants / l / biežāk atrodas pirmajā zilbē uzsvērtā pozīcijā, un

* c - konsonants

I/ Потапова Р.К., Камышная Н.Т. Слоговое деление с позиций сегментирующей функции речи. "Вопросы языкознания". 1973, №3, с.62-70.

sekojošais konsonants iesāk otro zilbi, parasti neuzsvērtu, piem., /'s i l - k i / silky. Konsonantu grupā c+ / l / zilbes robeža tiek ieviesta līdzīgi, šoreiz sonantam / l / iesākot neuzsvērtu otro zilbi, piem., /'r e k - l i s / reckless. Taču sastopami arī nedalīti šo konsonantu savienojumi vārdā (galvenokārt saliktos un atvasinātos vārdos).

/ l / +c grupā tie ir: /lt, ld, lf, lθ, lj/, piem.,

/ 's e l f - æ k t i ŋ / self-acting;

c+ / l / grupā -: /pl, bl, bl̥, tl, tl̥, dl, dl̥, kl, gl, gl̥,

fl, vl, vl̥, sl /, piem., / n i - 'g l e k t / neglect,

/ 'd ʌ b l̥ - e dʒ d / double-edged.

Sonants / l / latviešu val. vārda vidus pozīcijā kopā ar 1 konsonantu, sonantam atrodoties 1.vietā (/ l / +c), sastopams ar visiem konsonantiem, izņemot /č, ģ, l, ņ, dž/, piem., /'a î v a / alva; /'m ā:l z e m e / mālzeme; /'p e î ā e / pelde.

Visbiežāk dažādas struktūras / l / +c konson. grupas atrodas aiz vokāļiem /a, a:, e, i, u, ie/.

Konson. grupās c+ / l / ar sonantu kombinējas visi konsonanti, izņemot /k, ņ, d, dž/, piem., /'p ā:r l a s î:t / pārlasīt; /'k r æ:s l a / krēsla; /'v i z l a / vizla.

Postvokālajā pozīcijā vārda vidū konson. grupa c+ / l / visbiežāk sastopama aiz vokāļiem /a, e, i, ie/.

Analizēto vārdu skaits latviešu val. ar sonantu / l / 2-konson. grupās bija 813 (vārdi ar / l / +c - 436, vārdi ar c+ / l / - 377).

48% gadījumu sonants atradās uzsvērtā zilbē (grupā / l / +c sonants / l / uzsvērts 84% gadījumu, grupā c+ / l / - 5,5% gadījumu). No visu analizēto vārdu skaita 57,4% ir atvasināti vārdi, salikti un neatvasināti vārdi attiecīgi 23,4% un 19,2%.

Abu veidu minētās konsonantu grupas zilbes robeža bieži sadala divās daļās, piem., /'s i l̥ - ā a / silda; /'a p - l i s / aplis.

Tomēr iespējama arī šo konson. grupu saglabāšana vienā zilbē vārda vidus pozīcijā sastopami šādi sonanta / l / un konsonanta (/ l / +c, c+ / l /) savienojumi: /lc, lg,

lk, ln, ls, lt, bl, fl, gl, kl, pl, sl /, piem.,
'b a ĩ t - â: b u ô l s / baltābols; /' p a - g l â: p t /
paglābt.

* * *

Sonants / m / angļu val. kopā ar 1 konsonantu, sonantam atrodoties 1.vietā (/ m / +c), vārda vidus pozīcijā sastopams ar visiem konsonantiem, izņemot /ð, ʒ, ŋ/, piem.,
'tʃ: m l i s / termless; /ə' m j u: z / amuse; /' n ʌ m b ə /
number.

Aiz vokāļiem /ʌ, æ, ɒ, eɪ/ sastopams vislielākais skaits šo grupu. Sonantam / m / atrodoties 2.vietā 2-konson. grupā (c+ / m /), ar to neveido 2-konson. savienojumu 6 konsonanti: /ð, ʒ, h, r, j, w/, piem., /' g ʌ n m ə n / gunman;

/ ' s t e i t m ə n t / statement.

Visvairāk konson. grupu c+ / m / atrodas aiz vokāļiem /i:/, i, e/.

Analizēto vārdu skaits, sonantam atrodoties gan 1., gan 2. vietā 2-konson. grupās, bija 444 (vārdi ar / m / +c - 256, vārdi ar c+ / m / - 188).

59,5% gadījumu sonants / m / atradās uzsvērtā zilbē (grupā / m / +c - 77,3% gadījumu, grupā c+ / m / - 35,1% gadījumu).

Atkarā no vārda morfoloģiskās uzbūves vislielākais bija atvasinātu vārdu skaits - 50,2%. Arī saliktu vārdu skaits tikai mazliet mazāks - 47,7%, neatvasināti vārdi - 4,1%.

Gandrīz visos gadījumos zilbes robeža pārdala minētās 2-konson. grupas. Tikai 2 no tām paliek nedalītas kā konson. savienojumi: /mj/ un /sm/, piem., /' i: - m j u: / emu.

Taču arī šiem konson. savienojumiem paralēli pastāv attiecīgas konson. grupas, kurās sonants / m / un otrs konsonants katrs pieder pie savas zilbes, piem., / d i s - ' m a v n t /
dismount.

Latviešu val. sonants / m / vārda vidū kopā ar vienu konsonantu, sonantam atrodoties 1.vietā (/ m / +c), sastopams ar visiem konsonantiem, izņemot /g, h, k, l, ŋ/, piem.,

/ ' r è m d è: t / remdēt; / ' s k r a m̃ b a / skramba;

/ ' h i m : a / himna.

Vislielākais šo konson. grupu skaits atrodas aiz vokāļiem

/ a, e, u /.

Konson.grupās ar sonantu / m / 2.vietā (C+ / m /) visi konsonānti, izņemot / b, f, j, k, dž /, kombinējas ar / m /, piem., / 'l ê: k m e / lēkme; / 'â: r m a l a / ārmaļa; / p a l m a / palma. Visvairāk šādu konson.grupu seko vokāļiem / a, i /.

Kopējais analizēto vārdu skaits ar sonantu / m / 2-konson.grupās bija 601 (vārdi ar / m / +c - 249, vārdi ar c+ / m / - 352).

Uzsvērtā zilbē sonants / m / atradās 33% gadījumu (grupā / m / +c - 75%, grupā c+ / m / - tikai 5,3% gadījumu). Šis lielās atšķirības uzsvērtā sonanta pozīciju skaita ziņā atsevišķās grupās tāpat kā gadījumos ar sonantu / l / izskaidro zilbes robežas ieviešana aiz pirmā konsonanta. Konson.grupā / m / +c sonants / m / vairums gadījumos pieder pie pirmās, bieži vien uzsvērtās zilbes. Konson.grupā c+ / m / sonants / m / iesāk otro zilbi, kas parasti ir neuzsvērtā, piem., / 'r i m - t i / rimti; / 'a t - m a t a / atmata. Paralēli tam, ka zilbes robeža visos aplūkotajos gadījumos daļa konson.grupu divās daļās, sastopami arī nedalīti sonanta / m / un konsonanta savienojumi: / mš, mt, rm, sm, šm /, piem., / 't u m š - a c i s / tumšacis.

Procentuāli vislielākais analizēto vārdu skaits bija atvasināti vārdi - 55,8%, salikti vārdi - 28,6%, neatvasināti vārdi - 17,6%.

Sonants / n / angļu val. vārda vidus pozīcijā kopā ar vienu konsonantu, sonantam atrodoties 1.vietā (/ n / +c), sastopams ar visiem konsonantiem, izņemot / ð, ʒ, ŋ /. piem., / 'd e i n t i / dainty; / 'g r i: n hɔ: n / greenhorn; / 'i n k e m / income. Gandrīz pēc visiem vokāļiem sastopams diezgan liels skaits šo konson.grupu.

2-konson.grupā ar sonantu / n / 2.vietā (c+ / n /) ar to nebie drojas konsonanti / t, d, v, θ, ð, ʒ, h, r, j, w, n /, piem., / 'f u l n i s / fulness; / 'o u p n e / opener; / 'b r a i t n i s / brightness.

Kombinējumos ar priekšā stāvošiem vokāļiem šo konson.grupu skaits ievērojami mazāks nekā iepriekšējā gadījumā.

Kopējais analizēto vārdu skaits ar 2-konson.grupām, kurās ietilpst sonants / n / vārda vidus pozīcijā, bija 757 (vārdi ar / n / +c - 670, vārdi ar c+ / n / - 87).

68,8% gadījumu sonants / n / atradās uzsvērtā pozīcijā (grupā / n / +c - 74,5% gadījumu, grupā c+ / n / - tikai 25,3% gadījumu). Aplūkojot analizētos vārdus pēc to morfoloģiskās uzbūves, redzam, ka vislielākais ir atvasinātu vārdu skaits - 64,1%; salikti vārdi - 27% un neatvasināti vārdi - 8,9%.

Visos gadījumos zilbes robeža var pārdalīt konson.grupas / n / +c un c+ / n /, piem., / 's ^ n - s e t / sunset;
/ 'p a : t - n ə / partner.

Paralēli šo konson.grupu elementu piederībai divām zilbēm iespējami arī 2-konson.nedalīti savienojumi vārda vidū: / n t, n d, n z, n j, n p, n s /, piem., / 'h æ n d - a u t / hand-out; / 'o u - p n - a i d / open-eyed.

Latviešu val. sonants / n /, atrodoties 1.vietā 2-konson.grupā / n / +c, biedrojas ar visiem konsonantiem, izņemot / k, t, p /, piem., / r i ñ d a / rinda; / s è n k a p i / senkapī; / 's à r k à n v ī : n s / sarkanvīns.

Visvairāk šādas struktūras konson.grupas sastopamas aiz vokāļiem / a, e, i, o, ie /.

2-konson.grupā c+ / n / ar sonantu / n / biedrojas 19 dažādi konsonanti. Izņēmums ir konsonanti / č, f, j, ģ, š, dž /, piem., / 'b u k n î : t / buknīt; / 'a t r a d n e / atradne; / 'i e s n i ê k t / iesniegt.

Arī šajā gadījumā minētā konson.grupa visbiežāk seko vokāļiem / a, i, ie /.

Kopējais analizēto vārdu skaits ar sonantu / n / kopā ar vienu konsonantu bija 722 (vārdi ar / n / +c - 411, vārdi ar c+ / n / - 311).

Sonants / n / uzsvērtā zilbē atradās 50,6% gadījumu. Tātad šeit sonanta / n / uzsvērto un neuzsvērto pozīciju skaits ļoti līdzsvarots, taču tas ir, tikai pateicoties sonanta / n / uzsvērto un neuzsvērto pozīciju diametrāli pretējam sadalījumam grupās / n / +c un c+ / n /. No visu vārdu skaita vislielākais bija atvasinātu vārdu skaits - 55,8%; salikti vārdi - 28,3% un neatvasināti vārdi - 15,9%.

Zilbes robeža, tāpat kā visos līdz šim aplūkotajos gadījumos, pārdala minētās 2-konson.grupas un nosaka to elementu piederību divām dažādām zilbēm, piem., / l i n - s æ : k l a s /

linsēklas.

Nedalīto 2-konson. savienojumu skaits niecīgs; / ns, kn /, piem., /'û:d è n s - a û k s / ūdensaugs.

* * *

Visu analizēto vārdu skaits angļu val. ar 2-konson. grupām, kurās ietilpst sonanti /l,m,n/ vārda vidus pozīcijā, bija 3743. Atkarā no vārda morfoloģiskās uzbūves vislielākais bija atvasinātu vārdu skaits - 47,8%, tam ļoti tuvs saliktu vārdu skaits - 46,1%; neatvasināti vārdi - 6,1%.

/l,m,n/ uzsvērtu pozīciju skaits (61%) ievērojami lielāks par to neuzsvērtu pozīciju skaitu (39%).

Latviešu val. atbilstošais analizēto vārdu skaits bija 2136, norādot, ka 2-konson. grupas ar sonantiem angļu val. atradās dažādākā intervokālā pozīcijā, ievērojot pirms un pēc konson. grupas esošos vokālus. Arī latviešu val. dominē atvasināti vārdi - 55,8%; salikti vārdi - 26,5% un neatvasināti vārdi - 17,7%. Proporcioniāli šāds sadalījums pilnībā atbilst attiecīgajam angļu val. vārdu sadalījumam.

Vārdos ar 2-konson. grupu, kuros sonants atrodas 1.vietā, dotais sonants visbiežāk ir uzsvērtā pozīcijā abās valodās. Ja sonants 2-konson. grupā atrodas 2.vietā, tad vairumā gadījumu tas ir neuzsvērts kā angļu, tā latviešu val.

Abās valodās zilbes robeža var pārdalīt visas 2-konson. grupas ar sonantiem. Nedalīto sonanta un konsonanta savienojumu skaits angļu val. lielāks nekā latviešu val.

3. Sonanti /l,m,n/ 3-konsonantu grupā intervokālā pozīcijā vārda vidū

Sonanti /l,m,n/ 3-konson. grupas sastāvā var atrasties 1., 2. vai 3.vietā minētajā grupā. Jebkuru 3-konson. grupu var uzskatīt par 2-konson. grupas savienojumu ar kādu trešo konsonantu 1).

Sonants / l / angļu val. vārdos.

/ l / +2c

Sonantam / l / atrodoties 3-konson. grupā 1.vietā angļu

I/ Торсуев Г.П. Вопросы фонетической структуры слова. М.-Л., 1962.

val., tika konstatētas 80 dažādas konson. grupas, to skaitā konson. grupas / l / + 2 troksneņi un / l / + 1 troksnenis + 1 sonants. Kā sastāvelementi tajās ietilpst visi konsonanti, izņemot /θ, ʒ, ʒ/, piem., /'f i: l d g ^ n / field-gun;
/ 'h e l p l i s / helpless.

Šādas 3-konson. grupas seko mazākam vokāļu skaitam nekā tas bija vērojams 2-konson. grupā / l / + c. Visbiežāk 3-konson. grupa / l / + 2c seko vokāļiem / e, ɔ, ou/. Neviena no minētajām konson. grupām nepaliek nedalīta savienojuma veidā. Zilbes robeža, pamatojoties uz introspektīvo analīzi, tika konstatēta vai nu aiz sonanta / l /, vai arī aiz tā savienojuma ar sekojošo konsonantu. To lielā mērā nosaka vārda morfoloģiskā uzbūve, piem., /'f ɔ: l s - n i: s / falseness, kā arī tas princips vārdu dalīšanā zilbēs, ka nedalīts var palikt konsonantu savienojums, kas sastopams arī vārda sākuma pozīcijā, piem., /'v j u: / view; /æ l - v j u l ə / alvular.

No 13 dažādiem 2-konson. savienojumiem vārda vidus pozīcijā (/ ld, lf, lk, lp, ls, lt, lv, lz, lj, bl, fl, kl, pl/), kas radušies, 3-konson. grupai sadaloties divās daļās, 7 - / lt, ld, lf, pl, bl, kl, fl / - bija sastopami nedalītā veidā vārdos ar 2-konson. grupām / l / + c un c+ / l /.

c+ / l / + c

3-konson. grupā ar sonantu / l / 2.vietā tika konstatētas 59 dažādas konson. grupas, kuru veidošanā piedalās visi konsonanti, izņemot /θ, ʒ, ʒ, j, ŋ/, piem., /n i: d l f i f / needle-fish; /'t e i b l m æ n / table-man.

Šo grupu skaitā ir tādas, kas sastāv no sonanta / l / un 2 troksneņiem un no sonanta / l /, 1 troksneņa un 1 sonanta.

Visos vārdos zilbes robeža atdala pirmo konsonantu ar tam sekojošo sonantu / l / no pēdējā konsonanta. Sonants / l / ir zilbišķs, veidodams neuzsvērtu zilbi kopā ar konsonantu, kas atrodas pirms tā, piem., /'t r a b l s ə m / troublesome.

2c+ / l /

Vārdos ar sonantu / l / 3.vietā 3-konson. grupā tika konstatētas 52 strukturāli dažādas konson. grupas. To vei-

došanā piedalās visi konsonanti, izņemot /*ʒ, h, r, j, w*/, piem., /'s i: d p l o t / seed-plot; /'t e i s t l i s / tasteless. Vislielākais skaits šo 3-konson. grupu seko vokāļiem /i, e, æ, ʌ/. Arī konson. grupa 2c+ / l / visos gadījumos, izņemot vienu, tiek sadalīta vārdā, piem., /'d i m - p l i / dimply; /'s a u d - l i s / soundless.

Kā nedalīts konson. savienojums vārda vidū sastopams / spl / saliktā vārdā: /'h i ə - , s p l i t i ŋ / hair-splitting.

Kopējais analizēto vārdu skaits ar sonantu / l / 3-konson. grupā bija 532 (vārdi ar / l / +2c - 203, vārdi ar c+ / l / +c - 108, vārdi ar 2c+ / l / - 221).

Sonants / l / uzsvērtā zilbē atradās 54% gadījumu. Atkarā no vārda morfoloģiskās uzbūves vislielākais bija saliktu vārdu skaits - 67,7%; atvasihāti vārdi - 31,4%; neatvasināti vārdi - tikai 0,9%.

Sonants / l / latviešu val. vārdos.

/ l / +2c

Latviešu val., sonantam / l / atrodies 1.vietā 3-konson. grupā, tika konstatētas 77 šādas grupas. Visi konsonanti, izņemot /č, ģ, h, l, ž, dz, dž/ ietilpst šo konson. grupu sastāvā, piem., /'g a l̂ d n i ê k s / galdnieks;

/'c i l̂ c t æ: u s / ciltstēvs;

/'m æ l̂ n m a t̂ i s / melnmatis.

Viena un tā pati konson. grupa var tikt sadalīta arī divējādīpiem., /'a l - t r u i s c / altruists;

/'b a l̂ t - r u ô c e / baltroce.

Šeit bieži noteicošās ir izrunas iemaņas uz vārda morfoloģiskā sastāva apzināšanās pamata.

3-konson. grupai sadaloties 2-konson. savienojumā ar tur ietilpstošo sonantu / l / un 1 konsonantu, tika konstatēti 11 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu: / lc, ld, lg, lk, lm, ln, lp, ls, lš, lt, lv /. 6 no tiem (/ lc, lg, lk, ln, ls, lt /) sastopami arī 2-konson. grupā nedalīta savienojuma veidā.

c+ / l / +c

Vārdos ar 3-konson. grupu, kur sonants / l / atrodas 2.vietā, tika konstatētas tikai 7 dažādas konson. grupas, kuras bez

sonanta / l / veido 2 troksneņi un vienā gadījumā - 2 sonanti, piem., /'s æ:k l k u ô p i s / sēklkopis;

/'k u r l m æ:m s / kurlmēms.

Vokāļu skaits, kas atrodas pirms šādām konson. grupām, ir ļoti mazs. Tāpat kā angļu val., visos gadījumos 2.vietā esošais sonants / l / kopā ar iepriekšējo konsonantu veido neuzsvērtu zilbi, pēdējam grupas komponentam iesākot nākošo zilbi: /'s æ:- k l - k u ô p i s / sēklkopis.

2c+ / l /

Sonantam / l / atrodoties 3.vietā 3-konson. grupā, tika konstatētas 49 dažādas 3-konson. grupas, kurās kā to komponenti ietilpst visi konsonanti, izņemot /ġ, h, j, k, v, ž, dž/. 3-konson. grupas sastāvā bez sonanta / l / var būt 2 troksneņi, 1 troksnenis un 1 sonants, piem., /'a p k l â:t / apklāt; /'k r i m s l i s / krimslis.

Vislielākais skaits strukturāli dažādu 2c+ / l / grupu seko vokāļiem /a, i/. Arī latviešu val. 3-konson. grupa nevienā gadījumā vārda vidus pozīcijā nepaliek kā konson. savienojums, piem., /'a t - k l æ p u ô t / atklepot;

/'b æ:r z - l a p:e / bērzlape.

Kā visos iepriekš aplūkotoajos gadījumos, iespējams arī divējāds vienas un tās pašas 3-konson. grupas dalījums atkarā no vārda morfoloģiskās uzbūves: /'â m - p l i t ū:d a / amplitūda; /'k r â m p - l a ū z ū s / kramplauzis.

Vārda vidū tika konstatēti 6 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / l / 2.vietā: / pl, bl, kl, gl, fl, sl /.

Kopējais analizēto vārdu skaits latviešu val. ar 3-konson. grupu, kurā ietilpst sonants / l / vārda vidū, bija 366 (vārdi ar / l / +2c - 181, vārdi ar c+ / l / +c - 8, vārdi ar 2c+ / l / - 177).

Tas sastāda 65,6% no atbilstošā angļu val. vārdu skaita. Uzsvērtā zilbē sonants / l / atradās 50,7% gadījumu.

Ņemot vērā analizēto vārdu morfoloģisko uzbūvi, vislielākais bija atvasinātu vārdu skaits - 49,1%; salikti vārdi - 47% un neatvasināti vārdi - tikai 3,9%.

Sonants / m / angļu val. vārdos.

/ m / +2c

Angļu val. 3-konson. grupā ar sonantu / m / 1.vietā kā tās komponenti sastopami visi konsonanti, izņemot /g, dʒ, v, ʒ, ʒ, n, ŋ/, piem., /'d i m p l i / dimply;

/ 'k æ m p f a i ə / camp-fire.

Analizētajos vārdos tika konstatētas 30 šādas grupas, kuras bez sonanta / m / veido 2 troksneņi vai 1 troksnenis un 1 sonants. Visvairāk 3-konson. grupu / m / +2c sastopamas aiz vokāļiem /æ, ʌ/. Visos vārdos konson. grupu pārdala zilbes robeža, piem., /ʌ m - 'b r e l ə / umbrella;

/ 'p ʌ m p - r u m / pump-room.

Zilbes robežai pārdalot 3-konson. grupu, izveidojas tikai 2 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / m /: / mp / un / mz /.

c+ / m / +c

3-konson. grupa ar sonantu / m / 2.vietā tika konstatēta vienā gadījumā. Tās sastāvā visi konsonanti ir sonanti: / nmj / - /ʌ n - 'm j u: z i k ə l / unmusical.

2c+ / m /

31 dažāda sastāva konson. grupu 2c+ / m / veidošanā piedalās visi konsonanti, izņemot /θ, ʒ, h, j, w, r/, piem., /'d ʌ s t m ə n / dustman; /'f j u: g l m ə n / fugleman. Raksturīgi, ka vairumā gadījumu 3-konson. grupu bez sonanta / m / veido vēl kāds cits sonants un troksnenis. Visbiežāk šī grupa seko vokālim /e/.

Visos gadījumos, izņemot vienu, zilbes robeža pārdala konson. grupu 2c+ / m /, piem., /'h æ n d - m e i d / handmade; /'g ʌ n - s m i θ / gunsmith.

Visu analizēto vārdu skaits ar 3-konson. grupām, kurās atrodas sonants / m /, angļu val. bija 202

(vārdi ar / m / +2c - 124,

vārdi ar c+ / m / +c - 1,

vārdi ar 2c+ / m / 77).

Tāpat kā sonants / l /, arī / m / aplūkotajās 3-konson. grupās kopumā atradās līdzsvarotā proporcijā uzsvērto un neuzsvērto pozīciju skaita ziņā. 54,5% gadījumu sonants / m / bija uzsvērts, 45,5% - neuzsvērts.

No kopējā vārdu skaita vislielākais ir saliktu vārdu skaits - 58,9%; tiem seko atvasināti vārdi - 39,6% un neatvasināti vārdi - 1,5%.

Sonants / m / latviešu val. vārdos.

/ m / +2c

Latviešu val. vārda vidus pozīcijā konstatētas 37 3-konson. grupas ar sonantu / m / 1.vietā. To veidošanā piedalās visi konsonanti, izņemot /č, ģ, h, k, ņ, ž, dž/, piem.,

/ ' a n s a m b l i s / ansamblis; / ' t u m š s a r k ā n s / tumšsarkans.

Struktūras ziņā vislielākais skaits šādu konson. grupu sastopams pēc /i, u/. Zilbes robeža visos gadījumos pārdala minēto konson. grupu, piem., / ' g r a m - s t i t / gramstīt;
/ ' s i m t - k ā r t / simtkārt.

Tā rezultātā konstatēti 7 dažādi 2-konson. savienojumi, kurus ietilpst sonants / m /: / mp, mb, mt, ms, mz, mš, mf /.

c+ / m / +c

Sonants / m / 2.vietā 3-konson. grupā sastopams 7 gadījumos. Šo konson. grupu veidošanā piedalās sonanti un troksņņi (/ smk /, / lmv /). Zilbes robežai pārdalot konson. grupas c+ / m / +c, rodas 3 dažāda sastāva 2-konson. savienojumi:

/ sm, lm, vm /. Vienā gadījumā 3-konson. grupa / rmj / paliek nedalīta vārda vidus pozīcijā: / ' k u r m j - ā : d a / kurmjāda.

2c+ / m /

Sonants / m / 3.vietā 3-konson. grupā konstatēts 30 gadījumos. Šīs konson. grupas komponenti var būt visi konsonanti, izņemot /č, f, ģ, l, v, dz, dž/, piem., / ' a p s m ē : r ē : t / apsmērēt;
/ ' l e n t m ē : r s / lentmērs.

Visbiežāk 3-konson. grupa 2c+ / m / seko vokāļiem /a, e/.

Neviena no šīm konson. grupām nav sastopama nedalīta vārda vidū, piem., / ' n a k c - m i ē r s / naktsmiers.

Iespējams arī divējāds konsonantu dalījums:

/ ' m ā : l - s m i l c / mālsmilts;

/ ' s ā : l s - m a i z e / sālsmaize.

Analizēto vārdu skaits ar sonantu / m / 3-konson. grupā latviešu val. bija 192 (vārdi ar / m / +2c - 88,

(vārdi ar c+ / m / +c - 8,

vārdi ar 2c+ / m / -96).

Vidēji sonants / m / uzsvērtā pozīcijā sastopams 48,3% gadījumos. No kopējā vārdu skaita salikti vārdi - 49,5%, atvasināti vārdi - 45,8% un neatvasināti vārdi - 4,7%.

Sonants / n / angļu val. vārdos.

/ n / +2c

Angļu val. sonants / n / kopā ar 2 sekojošiem konsonantiem veido 79 dažādas 3-konson. grupas. To komponenti var būt visi konsonanti, izņemot /ʒ, ŋ/, piem., /'t i n p l e i t / tin-plate; /'s æ n d p e i p ə / sandpaper.

Vislielākais skaits dažādas struktūras / n / +2c grupu seko vokāļiem /i, æ, ʌ, ə/. Visos gadījumos zilbes robeža pārdala minēto konson. grupu, piem., /'s ʌ n - b l a i n d / sun-blind; /'h æ n d - b u k / handbook.

Vairākos vārdos vienu un to pašu konson. grupu zilbes robeža var dalīt divējādi, piem., /'ʌ n - t r ʌ b l d / untroubled; /'f r ʌ n t - r æ ŋ k / front-rank.

Zilbes robežai sadalot minēto konson. grupu, izveidojas 7 dažādi 2-konson. savienojumi ar / n / 1.vietā, to skaitā arī tādi, kur 2.vietā stāvošais sonants kopā ar / n / veido zilbi: /nd, ns, nt, nz, nt, nd, nɫ /. 3 no šiem 2-konson. savienojumiem - / nt, nd, nz / sastopami arī vārdos ar 2-konson. grupu.

c+ / n / +c

Dažādas 3-konson. grupas ar sonantu / n / 2.vietā tika konstatētas 20 gadījumos. Pirmais šīs grupas komponents ir troksnenis, trešais komponents - vai nu troksnenis vai sonants (/ vnp, pnl /). Šo 3-konson. grupu veidošanā nepiedalās konsonanti /b, g, tʃ, dʒ, θ, ð, ʃ, ʒ, j, w, ŋ/. Visos gadījumos 2.vietā esošais sonants / n / kopā ar iepriekšējo konsonantu veido neuzsvērtu zilbi, nākošajai zilbei sākoties ar 3-konson. grupas 3.komponentu - troksneni vai sonantu šajā gadījumā, piem., /'o u - p ŋ - m a i n d i d / open-minded.

2c+ / m /

Sonantam / n / atrodies 3.vietā 3-konson. grupā, divi

pirmie konsonanti var būt 2 troksneņi vai 1 troksnenis un 1 sonants (/ spn /, / nkn /), piem., /' b ɔ: l d r i s / baldness; /' t ʒ: t ɫ n e k / turtle-neck.

Pavisam angļu val. tika konstatētas 13 šādas konson. grupas. Visos gadījumos zilbes robeža pārdala grupas 2c+/ n/, piem., /' s e l f - n i s / selfness; /' n o u - b l - n i s / nobleness.

Kopējais vārdu skaits, kurā tika aplūkotas 3-konson. grupas ar sonantu / n / kā vienu šo grupu komponentu, bija 487 (vārdi ar / n /+2c - 440, vārdi ar c+/ n /+c - 27, vārdi ar 2c+/ n / - 20).

Vairumā gadījumu sonants / n / atradās uzsvērtā pozīcijā (68,2%). Atkarā no morfoloģiskās uzbūves visvairāk tika konstatēti atvasināti vārdi - 54%, salikti vārdi - 44,2%, neatvasināti vārdi - tikai 1,8%.

Sonants / n / latviešu val. vārdos.

/ n /+2c

Latviešu val. 3-konson. grupas ar sonantu / n / 1.vietā tika konstatētas 54 gadījumos. Kā komponenti to veidošanā piedalās visi konsonanti, izņemot /č, ģ, Ķ, dž/, piem., /' m a n̄ t n ī: c a / mantnīca; /' l i n̄ d r a k i / lindraki. Divi pēdējie 3-konson. grupas komponenti var būt 2 troksneņi vai viens troksnenis un 1 sonants. Vislielākais skaits strukturāli dažādo konson. grupu seko vokāļiem/a, e, i/. Neviena 3-konson. grupa nepaliek kā nedalīts savienojums vārda vidū. 7 gadījumos viena un tā pati 3-konson. grupa tiek dalīta divējādi, piem., /' c è n̄ - s t i è s / censties; /' ū: d è n s - , t u ō r n i s / ūdenstornis. Tika konstatēti 6 dažādi 2-konson. savienojumi ar / n / 1.vietā, kas radušies, 3-konson. grupai sadaloties: / nc, nd, nf, ns, nt, nž /.

c+/ n /+c

Sonantam / n / atrodoties 2.vietā 3-konson. grupā, sastopamas 17 dažādas konson. grupas. To sastāvā bez sonanta / n / ietilpst gan 2 troksneņi, gan 1 troksnenis un 1 sonants, gan 2 sonanti, pēdējā gadījumā veidojot tikai no so-

nantiem sastāvošu 3-konson. grupu, piem., /'p æ:r ņ g a d /
pērngad; /'p i l ņ m e t r ā:ž a / pilnmetrāža.

Tāpat kā angļu val., arī latviešu val. sonants / n / kopā
ar iepriekšējo konsonantu veido patstāvīgu neuzsvērtu zil-
bi, pēdējam 3-konson. grupas komponentam iesākot sekojošo
zilbi.

2c+ / n /

Vārdos ar 3-konson. grupu, kur sonants / n / atrodas 3.vie-
tā, tika konstatētas 19 strukturāli dažādas grupas, kuru vei-
došanā piedalās 12 konsonanti, piem., /'a t k ņ i ê p t /
atkniebt; /'p ā:r k ņ ā:p t / pārānābt.

Visos gadījumos zilbes robeža sadala 3-konson. grupu, piem.,
/ ' b l i : g z - n a / blīgzna;
/ ' u s - s n i k t / uzsnigt.

Iespējams arī vienas un tās pašas konson. grupas divējāds
dalījums, piem., /'p ā:r - s n i ê k t / pārsniegt;
/ ' s i r s - n i : k s / sirsniġs.

Visu vārdu skaits ar 3-konson. grupu, kuras sastāvā atro-
das sonants / n /, bija 288 (vārdi ar / n / +2c - 170,
vārdi ar c+ / n / +c - 30,
vārdi ar 2c+ / n / - 88).

Vairums gadījumos sonants / n / atrodas neuzsvērtā zilbē -
55,2%. Vislielākais analizēto vārdu skaits bija salikti
vārdi - 49%, atvasināti vārdi - 45,5%, neatvasināti vārdi -
5,5%.

* * *

Salīdzinot analizēto vārdu skaitu angļu val. ar sonan-
tiem /l,m,n/ 3-konson. grupās vārda vidus pozīcijā, redzam,
ka vislielākais ir vārdu skaits ar sonantu / l /; tam seko
vārdi ar sonantu / n / un visbeidzot ar sonantu / m /.
Šāds sadalījums pilnībā atbilst arī latviešu val. analizē-
tajiem vārdiem. Tas liecina par to, ka abās valodās sonants
/ l /, atrodoties 3-konson. grupā vārda vidū, var atrasties
dažādākā vokāļu vidē nekā sonanti / n / un / m /. Ja aplū-
kojam vārdu skaitu ar sonantiem /l,m,n/ atsevišķi, tad re-
dzam, ka angļu val. visos gadījumos atbilstošais vārdu
skaits ir lielāks nekā latviešu val. Angļu val. vārdu
skaits ar sonantiem /l,m,n/ sadalās šādi: vislielākais ir

vārdu skaits ar konson. grupām / l /+2c, / m /+2c un / n /+2c.

Latviešu val. vārdi ar sonantiem / l / un / m / ir vairākumā, ja minētie sonanti atrodas 3.vietā 3-konson. grupās - 2c+ / l /, 2c+ / m /. Vārdi ar sonantu / n / ir vairākumā, ja / n / atrodas 1.vietā - / n /+2c.

Uzsvērto un neuzsvērto pozīciju attiecība atkarīga no tā, kādas struktūras 3-konson. grupā sonants ietilpst, un no analizēto vārdu skaita šajās grupās. Visumā angļu val. sonanti /l,m,n/ galvenokārt atradās uzsvērtā pozīcijā (ņemot vērā kā galveno, tā sekundāro uzvaru).

Latviešu val. kopumā sonantu uzsvērtās un neuzsvērtās pozīcijas vārdā ļoti līdzsvarotas.

Atkarā no vārdu morfoloģiskās uzbūves kā angļu, tā arī latviešu val. dominē salikti vārdi. Vismazāk sastopami neatvasināti vārdi ar sonantiem 3-konson. grupās.

Raksturīgi, ka nedalīti 3-konson. savienojumi ar sonantiem /l,m,n/ vārda vidū tikpat kā nav sastopami nevienā no pētāmajām valodām.

Zilbes robežai dalot 3-konson. grupu ar sonantu / l / tajā, angļu val. izveidojas 26 dažādi 2-konson. savienojumi, to skaitā 10 ar zilbiskajiem sonantiem: / lp, lt, ld, lk, lf, lv, ls, lz, lj, pl, bl, tl, kl, gl, fl, sl, bl, dl, gl, pl, tl, kl, vl, sl, sl, nl /.

Latviešu val. minētajā gadījumā izveidojas 21 nedalīts 2-konson. savienojums: / lc, ld, lg, lk, lp, ls, lt, lv, lm, ln, lš, pl, sl, kl, gl, tl, dl, kl, tl, rl /.

Tādi 2-konson. savienojumi kā / ld, lk, lp, ls, lt, lv, bl, kl, pl, sl, fl, gl, dl, gl, tl / vārda vidus pozīcijā sastopami angļu un latviešu val.

Zilbes robežai dalot 3-konson. grupu ar sonantu / m / tajā, angļu val. izveidojas tikai 4 dažādi 2-konson. nedalīti savienojumi: / mp, mz, mj, sm /.

Latviešu val. šajā gadījumā izveidojas 12 dažādi 2-konson. savienojumi: / mb, mf, mp, ms, mš, mt, mz, sm, lm, rm, šm, žm /.

Kā angļu, tā latviešu val. sastopami 2-konson. savienojumi / mp, mz, sm /.

Sadaloties 3-konson. grupai ar sonantu / n / tās sastā-

vā, angļu val. rodas 13 dažādi 2-konson. savienojumi: / nd, ns, nt, nz, ntʃ, ndʒ, nɫ, dŋ, pŋ, sŋ, tŋ, vŋ, zŋ /.

Arī latviešu val. tika fiksēti 13 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / n / to sastāvā, sadaloties 3-konson. grupai: / nc, nd, nf, ns, nt, nž, sn, kn, dn, sŋ, tŋ, lŋ, vŋ /. 5 gadījumos 2-konson. savienojumi sastopami kā angļu, tā latviešu val.: / nd, nt, ns, sŋ, tŋ /.

Gandrīz visos gadījumos ar dažādām 3-konson. grupām vārda vidū ir vārdi, kuros zilbes robežas vietu uz auditīvās analīzes pamata viennozīmīgi noteikt nevar, piem., /'fɜ: s t l i/ firstly; /'fɒ n d n i s / fondness; /'p l ɛ:k s n e / plāksne; /'z a l k t i s / zalktis.

Sonanti /l, m, n/ 4-konsonantu grupā intervokālā pozīcijā vārda vidū

Analizējot vārdus ar 3-konson. grupām tajos, šīs grupas tika uzskatītas kā 2-konson. savienojumi ar vēl vienu konsonantu. Tas, kā zilbes robeža šādu 3-konson. grupu sadala vārdā, pilnībā attaisno minēto principu.

Analizējot 4-konson. grupas vārdā, grūti noteikt vienu principu to strukturālajā izveidē. Jāpiebilst, ka no visiem vārdiem ar sonantiem /l, m, n/ konson. grupās netika fiksēts neviens nestvasināts vārds.

Sonants / l / angļu val. vārdos.

/ l / +3c

Angļu val. tika konstatētas 20 dažādas struktūras 4-konson. grupas, kurās sonants / l / atradās 1.vietā.

Aiz sonanta / l / var sekot 3 troksneņi (/ lɪst /), 2 troksneņi un 1 sonants (/ ltsm /). Zilbes robeža visos gadījumos pārdala 4-konson. grupu, piem., /'s e l f - d r a i v / self-drive; /'h e l m z - m ə n / helmsman.

c+ / l / +2c

4-konson. grupas sastāvā ar sonantu / l / 2.vietā visos vārdos ir vēl kāds sonants, piem. / bkl / . Vienīgais izņēmums ir konson. grupa / vlsp /. Zilbes robeža atdala 2 pirmos grupas konsonantus no 2 pēdējiem konsonantiem. Sonants / l / kopā ar iepriekš stāvošo konsonantu veido patstāvīgu zilti: /'d ə - b l - b r e s t i d / double-breasted.

2c+ / 1 / +c

4-konson. grupā ar sonantu / 1 / 3.vietā bez / 1 / gandrīz visos gadījumos ir vēl kāds sonants, nereti 2 sonanti, piem., / mbln /, / ntl̄n /. Raksturīgi, ka parasti minētā konson. grupa sadalās 3 zilbēs, piem., / 'h ʌ m - b l̄ - b i / humble-bee.

3c+ / 1 /

Konson. grupa ar sonantu / 3 / 4.vietā veidojas no 3 troksneņiem un / 1 / vai arī no 2 troksneņiem, 1 sonanta un / 1 /, piem., / kspl /, / mpbl /. Visos aplūkotajos gadījumos, izņemot vienu, zilbes robeža daļa 4-konson. grupu uz pusēm: / 'g d̄ - d ņ - p l̄ p t / garden-plot.

* * *

Kopējais vārdu skaits ar 4-konson. grupu, kuras sastāvā ietilpst sonants / 1 /, bija 121 (vārdi ar / 1 / +3c - 23, vārdi ar c+ / 1 / +2c - 21, vārdi ar 2c+ / 1 / +c - 45, vārdi ar 3c+ / 1 / - 32).

Vidēji sonants / 1 / vairumā gadījumu tika fiksēts neuzsvērtā pozīcijā - 68,6%, tā kā visās dažādās struktūras 4-konson. grupās, izņemot grupu / 1 / +3c, sonants / 1 / dominēja neuzsvērtā pozīcijā. Visas 4-konson. grupas pārsvarā atradās saliktos vārdos - 78,5%; atvasināti vārdi - 21,5%. Zilbes robežas vietas noteikšana saliktos vārdos nesagādāja īpašas grūtības, jo šajā gadījumā ļoti ietekmīga ir vārda morfoloģiskā uzbūve. Arī atvasinātos vārdos zilbes robeža sakrīt ar vārda morfoloģisko dalījumu.

Sonants / 1 / latviešu val. vārdos.

/ 1 / +3c

Latviešu val. tika konstatētas 24 dažādas struktūras 4-konson. grupas ar sonantu / 1 / 1.vietā. Šo grupu sastāvā bez / 1 / var būt 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 1 troksnenis un 2 sonanti, piem., / lscv /, / ldpl /, / lnpl /. Gandrīz visos gadījumos 4-konson. grupas komponenti atrodas 2 dažādās zilbēs, piem., / 'ġ e n e r ā:l - s t r e ī ks / ģenerālstreiks;

/ ' b a l̄ t - k v ē : l e / baltkvēle;

/ ' v a l̄ s c - v ī : r s / valstsvīrs.

Vienā gadījumā minētās grupas komponenti piederīgi 3 zilbēm: / ' f i l̄ - t r̄ - p a p ī : r s / filtrpapīrs.

c+ / l / +2c

Latviešu val. tika konstatēta tikai viena 4-konson. grupa ar sonantu / l / 2.vietā - / g l p r / . Sonants kopā ar iepriekšējo konsonantu veido atsevišķu zilbi:

/ ' v i ē - g l - p r̄ : t ī : k s / vieglprātīgs.

2c+ / l / +c

Arī sonants / l / 3.vietā 4-konson. grupā tika konstatēta tikai vienā gadījumā - / n t l m / . Šīs grupas komponenti piederīgi 3.zilbēm: / ' d ž ē n - t l - m e n i s / džentlmenis.

3c+ / l /

4-konson. grupa ar sonantu / l / 4.vietā fiksēta 8 gadījumos. Tās sastāvā bez / l / sastopami 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 2 sonanti un 1 troksnenis, piem., / k s p l / , / n s p l / , / r m s l / . Zilbes robežas vieta ir vai nu aiz diviem pirmajiem konsonantiem, vai pirms sonanta / l / :

/ ' e k s - p l o d̄ : t / eksplodēt;

/ ' p i r m s - l a ū l ī : b u / pirmslaulību.

* * *

Latviešu val. kopējais vārdu skaits ar sonantu / l / 4-konson. grupās bija tikai 47 (salīdz.-angļu val. - 121):

vārdi ar / l / +3c - 35,

vārdi ar c+ / l / +2c - 1,

vārdi ar 2c+ / l / +c - 1,

vārdi ar 3c+ / l / - 10.

Uzsvērtā pozīcijā sonants / l / atradās 64% gadījumu. To nedrošina / l / uzsvērtu pozīciju skaits grupā / l / +3c, jo citas struktūras grupas tika maz konstatētas. Tāpat kā angļu val., arī latviešu val. dominē salikti vārdi - 65,8%; atvasināti vārdi - 36,2%. Šī proporcija pilnībā atbilst vārdu sadalījumam ar dažādām 4-konson. grupām to sastāvā. Arī latviešu val. vārdu dalīšana zilbēs notiek, pamatojoties uz morfoloģisko principu.

Sonants / m / angļu val. vārdos.

/ m / +3c

Angļu val. tika konstatētas 19 dažādas 4-konson. grupas ar sonantu / m / 1.vietā. Šo konson. grupu sastāvā bez sonanta / m / var būt 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 1 troksnenis un 2 sonanti, piem., / mpst /, / mblt /, / mbln /. Minētās grupas komponenti vārdā piederīgi 2 vai 3 zilbēm:

/ p r o m p t - l i / promptly;

/ h ʌ m - b l - b i : / humble-bee.

c+ / m / +2c

Angļu val. 4-konson. grupa ar sonantu / m / 2.vietā fiksēta tikai 1 gadījumā - / l m z m /: / ' h e l m z - m ə n / helmsman.

2c+ / m / +c

Arī 4-konson. grupa ar sonantu / m / 3.vietā tika konstatēta 1 gadījumā - / n z m j /: / t r ə n z - ' m j u : t / transmūte.

3c+ / m /

Sonants / m / 4.vietā 4-konson. grupā fiksēts 10 gadījumos. Visu šo konson. grupu sastāvā bez sonanta / m / ir vēl 1 vai 2 sonanti, piem., / ldzm /, / ntlm /. Vārdā konson. grupa 3c+ / m / tiek sadalīta divās vai trīs zilbēs, piem., / ' f i : l d z - m ə n / fieldsman; / ' s k ə n - d l - m ʌ ŋ g ə / scandalmanger.

* * *

Analizēto vārdu skaits ar sonantu / m / 4-konson. grupā dažādu vokāļu vidē bija 42 (vārdi ar / m / +3c - 27, vārdi ar c+ / m / +2c - 1, vārdi ar 2c+ / m / +c - 1, vārdi ar 3c+ / m / - 13).

67,9% gadījumu sonants / m / atradās uzsvērtā pozīcijā. To galvenokārt nosaka salīdzinoši lielais skaits vārdu ar / m / +3c, kur sonants / m / parasti ir uzsvērts. No visiem analizētajiem vārdiem saliktu vārdu skaits vislielākais - 76,2%; atvasināti vārdi - 23,8%.

Sonants / m / latviešu val. vārdos.

/ m / +3c

Latviešu val. tika konstatētas 3 konson. grupas ar sonantu / m / 1.vietā. Šo grupu pārējie elementi ir 3 troksneņi. Arī šajos vārdos zilbes robeža sadala konson. grupas,

piem., /'t u. m š - b r ū: n s / tumšbrūns.

c+ / m / +2c

Dažādu struktūru 4-konson. grupu skaits ar sonantu / m / 2.vietā ir 9. To komponenti visos gadījumos piederīgi divām zilbēm, piem., /'p i r m - š k i r. i: k s / pirmškirīgs, 4-konson. grupa c+ / m / +2c tika fiksēta tikai vārdos, kuru pirmā sastāvdaļa ir "pirm-" vai "pirms-".

2c+ / m / +c

3c+ / m /

4-konson. grupa ar sonantu / m / 4.vietā konstatēta 2 gadījumos, piem., /'m i: k s t - m i ē s i s / mikstmiesis.

+ + +

Latviešu val. kopējais vārdu skaits ar sonantu / m / 4-konson. grupā bija 15 (vārdi ar / m / +3c - 3, vārdi ar c+ / m / +2c - 10, vārdi ar 3c+ / m / - 3).

86,6% gadījumu sonants / m / atradās uzsvērtā pozīcijā. Visas minētās 4-konson. grupas tika fiksētas saliktos vārdos.

Sonants / n / angļu val. vārdos.

/ n / +3c

Angļu val. 4-konson. grupas ar sonantu / n / 1.vietā dažādā vokāļu vidē konstatētas 41 gadījumā. To veidošanā bez sonanta / n / piedalās 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 1 troksnenis un 2 sonanti, piem., / ndst /, / nblf /, / ndlm /. Vairumā vārdos zilbes robeža sadala 4-konson. grupu 2 daļās, piem., /'ʌ n - 's t r ə p / unstrap;

/'dʒ e n - t l̩ - w u m ə n / gentlewoman.

c+ / n / +2c

4-konson. grupas ar sonantu / n / 2.vietā tika konstatētas 10 gadījumos. To sastāvā bez sonanta / n / iespējami 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 1 troksnenis un 2 sonanti, piem., / tɪnp /, / dnpl /, / gnlm /. Ja zilbes robeža atrodas aiz sonanta / n / vai arī pirms pēdējā grupas konsonanta, sonants / n / ir zilbisks: /'k ɒ - t ŋ - , s p i n ə / cotton-spinner.

Minētās 4-konson. grupas komponenti var būt piederīgi arī 3 zilbēm: / ' s i g - n l̥ - b u k / signal-book.

2c+ / n / +c

Tika konstatēta tikai 1 konson. grupa ar sonantu / n / 3.vietā - / tsnt /. Tā piederīga 3 zilbēm, sonantam / n / veidojot patstāvīgu zilbi kopā ar iepriekš stāvošo konsonantu: / ' w i t - s ņ - t a i d / Whitsuntide.

3c+ / n /

No 4 gadījumiem, kad sonants / n / atrodas 4.vietā 4-konson. grupā, 2 gadījumos konson. grupas komponenti pieder divām zilbēm, 2 gadījumos - trim zilbēm, piem.,

/ ' s i ņ - g l̥ - n i s / singleness.

* * *

Analizēto vārdu skaits ar sonantu / n / 4-konson. grupās angļu val. bija 78 (vārdi ar / n / +3c - 68,

vārdi ar c+ / n / +2c - 8,

vārdi ar 2c+ / n / +c - 1,

vārdi ar 3c+ / n / - 1).

Sonants / n / uzsvērtā pozīcijā atradās 60% gadījumu. Visās dažādās struktūras 4-konson. grupās tas bija neuzsvērts, izņemot konson. grupu / n / +3c, kur / n / bija uzsvērts 77,7% gadījumu, un šīs grupas lielais vārdu skaits arī nosaka kopējo sonanta / n / uzsvērto un neuzsvērto pozīciju attiecību. Minētās konson. grupas 70% gadījumu atradās saliktos vārdos; atvasinātu vārdu skaits - 30%.

Sonants / n / latviešu val. vārdos.

/ n / +3c

Latviešu val. 4-konson. grupas ar sonantu / n / 1.vietā tika konstatētas 18 gadījumos. Šo grupu veidošanā bez sonanta / n / piedalās 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, 1 troksnenis un 2 sonanti, piem., / nɛsp /, / nsp /, / ntlm /. Iespējama minētās 4-konson. grupas komponentu piederība divām un trim zilbēm, piem., / ' s à n - s k r i c / sanskrits; / ' c è n - t r - b, ê: d z e / centrēdze.

c+ / n / +2c

Vārda vidus pozīcijā tika fiksētas 6 dažādas 4-konson. grupas ar sonantu / n / 2.vietā. Sonants / n / visos gadī-

jumos zilbisks, piem., / t a î - s ņ - g r i ê z i s /
taisngriezis.

2c+ / n / +c

--

3c+ / n /

4-konson. grupa ar sonantu / n / 4.vietā fiksēta 6 gadījumos. Šīs grupas sastāvā bez sonanta / n / var atrasties 3 troksneņi, 2 troksneņi un 1 sonants, piem., / kstn /, / lksn /: / r a k s t - n i ê k s / rakstnieks.

* * *

Analizēto vārdu skaits ar sonantu / n / 4-konson. grupās bija 52 (vārdi ar / n / +3c - 33,
vārdi ar c+ / n / +2c - 6,
vārdi ar 3c+ / n / - 13).

Sonants / n / uzsvērtā zilbē atradās 37,5% gadījumu. Vislielākais bija saliktu vārdu skaits - 65,4%; atvasināti vārdi - 34,6%. Gandrīz visos vārdos zilbes robeža sakrīt ar vārda morfoloģisko dalījumu.

* * *

Aplūkojot analizētos vārdus angļu val. ar sonantiem /l, m, n/ 4-konson. grupās vārda vidus pozīcijā, redzam, ka visbiežāk šo vārdu sastāvā ietilpst konson. grupa ar sonantu / l /. Tālāk seko vārdi ar sonantu / n / un beidzot vārdi ar sonantu / m / 4-konson. grupā.

Latviešu val. šajā gadījumā dominē vārdi ar sonantu / n /, taču to skaits ir visai tuvs vārdiem ar sonantu / l /. Tāpat kā angļu val., arī latviešu val. vismazāk vārdu tika fiksēts ar sonantu / m /. Jāpiebilst, ka latviešu val. visos gadījumos ir procentuāli mazāks vārdu skaits (vārdi ar sonantu / l / ir 30% no atbilstošā angļu val. vārdu skaita; vārdi ar sonantu / n / - 50% un vārdi ar sonantu / m / - 35% no attiecīgā angļu val. vārdu skaita).

Angļu val. sonants / l / 4-konson. grupās vairumā gadījumu tika konstatēts neuzsvērtā zilbē, turpretī sonanti / m / un / n / - uzsvērtās zilbēs.

Latviešu val. mūsu materiālā dominēja vārdi ar sonantiem / l / un / m / uzsvērtā pozīcijā un / n / - neuz-

svērtā pozīcijā. Atkarā no vārdu morfoloģiskās uzbūves kā angļu, tā latviešu val. salikti vārdi ir pārsvarā. Angļu val. netika konstatēts neviens neatvasināts vārds ar minētajām konson. grupām. Latviešu val. šajā gadījumā neatvasinātu vārdu skaits niecīgs. Zilbes robeža pārdala visas 4-konson. grupas ar sonantiem /l, m, n/.

Angļu val. 4-konson. grupās tika konstatēti 22 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / l / to sastāvā: / ld, lf, lk, lt, lp, lz, kl, pl, gl, bl, sl, fl, tl, bl, dl, fl, gl, nl, pl, sl, tl, vl /. Visi minētie 2-konson. savienojumi sastopami arī vārdos, kur 3-konson. grupu ar sonantu / l / pārdala zilbes robeža. Bez tam, zilbes robežai sadalot 4-konson. grupas divās daļās, izveidojas arī 4 nedalīti 3-konson. savienojumi: / lfθ, lts, ldz, lmz /.

Latviešu val., sadaloties 4-konson. grupai ar sonantu / l /, attiecīgās konson. grupas komponenti piederīgi divām zilbēm. Šajā gadījumā izveidojas 11 nedalīti sonanta / l / un kāda cita konsonanta savienojumi: / ld, lk, ls, lt, lc, ln, pl, sl, kl, gl, tl /. Visi minētie savienojumi, izņemot / gl /, tika fiksēti vārdos ar sonantu / l / 3-konson. grupās.

Zilbes robežai sadalot 4-konson. grupu ar sonantu / m /, angļu val. izveidojas 3 dažādi 2-konson. savienojumi, kuru sastāvā ir sonants / m /: / mp, mj, ms /. Tie tika konstatēti arī 3-konson. grupās. Fiksēti arī divi 3-konson. savienojumi ar sonantu / m /: / mpt, lmz /.

Latviešu val., zilbes robežai dalot minēto 4-konson. grupu, izveidojas tikai 3 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / m / - / mt, mē, rm / un 3-konson. savienojums / rms /.

Angļu val. 4-konson. grupas ar sonantu / n / vārda vidū sadalās tā, ka to komponenti var atrasties divās vai trīs zilbēs. Šajā gadījumā izveidojas 8 2-konson. savienojumi ar sonantu / n /: / nd, ns, nt, nz, dn, en, tn, zn /. Visi šie savienojumi sastopami arī vārdos ar sonantu / n / 3-konson. grupās. Tika fiksēti 3 nedalīti 3-konson. savienojumi: / ndz, nts, zns /.

Arī latviešu val. atbilstošās 4-konson. grupas komponenti var piederēt divām vai trim zilbēm. Tika konstatēti 6

dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / n / to sastāvā: / nc, nd, ns, tn, ln, sn /. Tie visi, izņemot / tn /, fiksēti arī vārdos ar sonantu / n / 3-konson. grupās. 2-konson. savienojumi / nd, ns, sn / sastopami kā angļu, tā latviešu val.

Sonanti /l,m,n/ 5-konsonantu grupā intervokālā pozīcijā vārda vidū

Angļu val. vārda vidus pozīcijā tika konstatētas salīdzinoši maz 5-konson. grupu: 8 konson. grupas ar sonantu / l /, 3 konson. grupas ar sonantu / n /. Visos gadījumos 5-konson. grupas atradās saliktos vārdos, kur zilbes robeža daļa konson. grupas atbilstoši vārda morfoloģiskajai uzbūvei, piem., /æ k - s l - t r i: / axle-tre.. Sonants / l / bija uzsvērts tikai 2 gadījumos; sonants / n / uzsvērts visos vārdos.

Latviešu val. konstatētas pavisam 5 5-konson. grupas ar sonantiem /l,m,n/ - 1 grupa ar sonantu / l /, 2 grupas ar sonantu / m / un 2 grupas ar sonantu / n /. Arī latviešu val. visi analizētie vārdi ar šīm konson. grupām ir salikti vārdi, un zilbes robeža daļa attiecīgās konson. grupas, kā to prasa vārda morfoloģiskā uzbūve. Sonanti / l / un / n / atrodas 2-konson. savienojumos, sonants / m / - 3-konson. savienojumā, piem.,

/ m æ l n - s t r â: d n i ê k s / melnstrādnieks;
/ p i r m s - s v æ: t k u / pirmssvētku.

Sonanti /l,m,n/ visos gadījumos atradās uzsvērtā pozīcijā.

Angļu val. vārdos ar sonantu 5-konson. grupā, zilbes robežai sadalot vārdu, izveidojas sekojoši 2-konson. savienojumi, kuru viens komponents ir sonants: / lk, tl, sl, dl, gl, nd /. Šie 2-konson. savienojumi sastopami arī vārdos, kur sonants atrodas 3- un 4-konson. grupās. Tika fiksēts tikai 1 gadījums ar 3-konson. savienojumu -/lfs/.

Latviešu val., zilbes robežai sadalot vārdus ar 5-konson. grupu vārda vidū, tika konstatēti 2 2-konson. savienojumi: / ln, nt /. / ln / sastopams arī vārdos ar 3- un 4-konson. grupām un / nt / - vārdos ar 3-konson. grupu. Vienā gadījumā izveidojas 3-konson. savienojums / rms /.

Apkopojot augstāk aplūkotās sonantu /l,m,n/ analīzes rezultātus dažādās konson. grupās vārda vidus pozīcijā angļu un latviešu val., mēs varam konstatēt, kādos savienojumos ar citiem konsonantiem minētie sonanti var atrasties (analizēto konson. grupu komponentus šeit neapskatīsim, jo no izrunas viedokļa sonants visciešāk saistīts ar konsonantu, kas atrodas ar sonantu vienā un tai pašā zilbē).

Kā angļu, tā latviešu val. tika konstatēti 23 dažādi 2-konson. savienojumi (sonants var atrasties 2-konson. grupā, kas ir arī 2-konson. savienojums, kā arī 2-konson. savienojumā, kurš rodas, zilbes robežai pārdalot 3-konson., 4-konson., 5-konson. grupas) - 15 konson. savienojumi ar sonantu / l /: / lp, lt, ld, lk, lv, ls, lj - lš, pl, bl, kl, gl, fl, sl, tl, gl /; 3 konson. savienojumi ar sonantu / m /: / mp, mz, sm /; 5 konson. savienojumi ar sonantu / n /: / nt, nd, ns, tn, sn /.

Bez tam 31 konson. savienojums sastopams tikai angļu val. vārda vidū, no tiem 19 dažādi 2-konson. savienojumi ar sonantu / l /: / lz, lf, lθ, lj, bl, tl, dl, gl, fl, vl, pl, bl, dl, gl, fl, vl, sl, zl, nl /; 2 konson. savienojumi ar sonantu / m /: / mp, mj /; 10 konson. savienojumi ar sonantu / n /: / nt, nz, nt, nd, nj, pn, tn, dn, vn, zn /.

Latviešu val. šādu atšķirīgu savienojumu skaits ir mazliet mazāks - 26; no tiem 8 konson. savienojumi tika konstatēti ar sonantu / l /: / lc, lk, lg, ls, lm, ln, kl, rl /; 8 konson. savienojumi ar sonantu / m /: / mb, mt, mf, ms, mš, rm, šm, zm / un 10 konson. savienojumi ar sonantu / n /: / nc, nf, ns, nž, tn, dn, kn, sn, ln, rn /.

Interesanti atzīmēt, ka vārda vidū 2-konson. savienojumos angļu val. visbiežāk bez sonantiem /l,m,n/ sastopami konsonanti / p,t,d,s,z /; latviešu val. tie ir / t,k,s /.

Kas attiecas uz 3-konson. savienojumiem, to skaits ir daudz mazāks abās valodās. Angļu val. tika fiksēti 9 nedalīti 3-konson. savienojumi - 4 no tiem ar sonantu / l /: / lts, ldz, lfθ, lmz /; 2 savienojumi ar sonantu / m /: / lmz, mpt /; 4 savienojumi ar sonantu / n /: / ndz, nts, zns, znt /.

Latviešu val. tika konstatēti 4 dažādi 3-konson. savienojumi: / lsc, lst, lks, rms / .

- - -

Šoreiz mūsu uzdevums nebija sonantu lietošanas biežuma konstatēšana angļu un latviešu valodās, bez kā grūti noteikt, kurš no sonantiem vienā vai otrā valodā lietots visbiežāk. Taču iegūtie rezultāti parāda noteiktu konsonantu savienojumu atkārtotu atrašanos vārda vidū (arī vārda sākuma un beigu pozīcijās, ko šeit īpaši neaplūkojām) elementu skaita ziņā dažādās konsonantu grupās.

Tas ļauj izdarīt zināmus secinājumus par to, ka attiecīgie konsonantu savienojumi raksturīgi dotajai valodai, un to pareiza izruna lielā mērā ietekmē visa izteikuma pareizību un labskapu.

РЕЗУМЕ

В статье "Сонанты (l, m, n) в середине слова в современных английском и латышском языках" Бреде М. рассматриваются сонанты (l, m, n) в середине слова в современном английском языках. Эта позиция представляет собой интерес с точки зрения места слога деления - имеется в виду то, каким образом слоговая граница проходит через звукосочетания, которые содержат сонант или несколько сонантов. Для дистрибутивного анализа сонантов использован словесный материал словарей - слова с различным числом слогов, где сонанты предстают как отдельные фонемы и как компоненты консонантных сочетаний в окружении гласных.

Рассматривается сочетаемость согласных с сонантами в 2-конс., 3-конс., 4-конс., 5-конс. сочетаниях в середине слова. Установлено 23 разные 2-конс. сочетания с сонантами /неразделимые слоговой границей/, которые имеются как в английском, так и в латышском языках. Обнаружено сравнительно мало 3-конс. сочетаний с сонантом в обоих языках.

Такой дистрибутивный анализ позволяет сделать вывод о том, какие сочетания консонантов характерны для обоих языков на что необходимо обратить внимание, чтобы освоить правильное произношение сонантов в английском языке.

В.ГУРТАЯ

АКУСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ГЛУХИХ ШУМНЫХ СОГЛАСНЫХ
СОВРЕМЕННОГО ЛАТЫШСКОГО ЯЗЫКА В
СОПОСТАВЛЕНИИ С АНГЛИЙСКИМ ЯЗЫКОМ

В связи с интенсификацией изучения иностранных языков последние годы ознаменовались активными поисками в области методики преподавания иностранных языков, разработки теоретических основ преподавания, улучшения объективных условий обучения иностранным языкам и т.д.

В практике преподавания иностранного языка наряду с грамматическим и лексическим аспектами особо выделяется фонетический аспект. Такое выделение является психологически вполне оправданным.

Звуковая сторона — это та материальная субстанция языка, благодаря которой осуществляется процесс коммуникации между людьми.

Не овладев фонетической системой языка, нельзя изучить язык, т.е., нельзя изучить его грамматический и словарный состав. Основоположник советской фонетической науки Л.В.Щерба, отмечая своеобразие звуковой стороны языка, считал, что фонетика занимает особое положение в системе языка.¹ Звуки человеческой речи могут быть рассматриваемы, как известно, с двух точек зрения: с одной стороны, именно как звуки, т.е. с чисто акустической точки зрения, а с другой — с физиологической точки зрения. Применительно ко второй половине XX века можно говорить о возникновении нового подхода к фонетике. Специфика современной фонетики как лингвистической дисциплины

¹ Щерба Л.В. Фонетика французского языка. — В кн.: Языковая система и речевая деятельность. М., 1974.

состоит в том, что она углубленно, с применением новейших технических средств исследует звуковую сторону языка. С развитием экспериментально-фонетических методов, появляются работы, затрагивающие акустическую сторону звука. Звуки речи в физической точки зрения характеризуются: 1) частотой основного тона; 2) амплитудой (силой, интенсивностью); 3) длительностью; 4) определенным спектральным составом.

Применительно к нашему исследованию, направленному на изучение консонантизма латышского литературного языка в сопоставлении с консонантной системой английского языка, следует подчеркнуть, что консонантизм современного латышского литературного языка экспериментальным путем еще мало исследован, совсем не исследована система консонантизма латышского литературного языка в сопоставлении с другими языками.

Этим объясняется наш выбор в качестве основного объекта исследования латышского языка как исходного.

Прежде чем исследовать особенности произносительной нормы изучаемого иностранного языка, необходимо располагать данными о произносительных особенностях своего родного языка. Основная цель нашего исследования - изучить акустические характеристики согласных латышского литературного языка в сопоставлении с консонантной системой английского литературного языка. Свой выбор мы остановили на группе шумных глухих согласных. Зная сходства и различия, а также особенности родного и иностранного языков в области консонантизма, можно: а) определить трудности, с которыми встречаются обучающиеся и которые необходимо преодолеть в процессе овладения произношением; б) заранее предусмотреть и учесть ошибки, которые будут допускать студенты в своей речи на английском языке; в) понять природу, истоки подобных ошибок и в связи с этим разработать необходимые методические приемы объяснения, создавая таким образом эффективную систему упражнений для закрепления и автоматизации изучаемого явления; г) установить порядок и последовательность прохождения языкового материала.

На основе такого рода двуязычного сопоставления возможно совершенствовать методику обучения произношению. Результаты настоящего сопоставления межъязыкового экспериментально-фонетического исследования представляющего актуальности могут быть использованы при обучении английскому произношению в латышской аудитории, при написании фонетической части учебников, при чтении нормативного и теоретического курсов по фонетике латышского и английского языков.

Таким образом, основная задача данного исследования: изучить акустические особенности согласных латышского языка в сопоставлении с консонантизмом английского языка.

Чтобы разрешить ту или иную задачу исследования необходимо выдвинуть определенную рабочую гипотезу.

Основная гипотеза нашего исследования формулируется следующим образом: система глухих шумных согласных латышского языка характеризуется рядом акустических признаков, отличных от признаков соответствующих глухих шумных согласных английского языка. Причем акустическое различие только в том случае будет приниматься во внимание, если оно на материале нашего исследования будет прослеживаться достаточно систематически и иметь значимый характер

Для решения поставленных перед данным исследованием задач на основе вышеизложенной гипотезы, а также для проверки последней была использована следующая методика исследования. При составлении экспериментального материала был использован принцип матричной методики.²

В качестве экспериментального материала были использованы двусложные слова с ударением на первом слоге. Сопоставляемые анализируемые глухие шумные согласные латышского и английского языков находились в одинаковом фонетическом контексте: в изолированных словах, во фразах и в контексте.

Экспериментальные слова являлись по своему сегментному составу либо одинаковыми, либо близкими на материале иссле-

² Блохина Л. П., Потапова Р. К. К вопросу о методике исследования фонемного состава языка. - В кн.: Материалы colloquium по экспериментальной фонетике и психологии речи. М., 1966, с. 57 - 70.

двух языков.

Весь экспериментальный материал был начитан в безэховой камере на магнитную пленку пятью дикторами - 3-мя латышами /одним мужчиной, двумя женщинами/ и 2-мя англичанами /одним мужчиной, одной женщиной/, обладающими нормативными латышским и английским произношением.

После контрольного прослушивания, экспериментальный материал был переписан с той же скоростью для спектрографа (модель БДС-48), и со скоростью 9,53 см/сек. для последующей переписи на интонограф И-67. В данной работе были использованы фотоленты с интонограммами латышских и английских слов (323), фраз (327), контекстов (107). Полученные интонограммы были подвергнуты дальнейшей расшифровке. Были проведены замеры по двум основным физическим характеристикам: а) длительности (мсек); б) интенсивности (в дБ).

Сравнение длительности глухих согласных латышского и английского языков проводилось с учетом следующих факторов:

1/ анализировалась длительность глухих согласных в интервальной позиции на материале двусложных слов;

2/ анализировалась длительность глухих шумных согласных (в двусложных словах), различаемых по месту образования ([p], [t], [k]);

3/ анализировалась длительность интервокальных согласных в двусложных словах, где искомому согласному предшествовали ударные гласные, относящиеся к группе узких и широких гласных.

Перед тем, как приступить к анализу длительности в вышеуказанных позициях, была проведена несколько этапов обработка данных, относящихся к длительности звука.

I-ый этап: а) измерялась длительность всего анализируемого слова в мсек;

б) измерялась длительность отдельно каждого звука в составе слова;

в) определялось число звуков слова;

г) определялось число слогов в слове;

- д) определялась среднезвуковая длительность в слове (\bar{t}_i);
- е) определялась среднеслоговая длительность в слове (\bar{t}_k);

II-ой этап: Определялась среднезвуковая длительность на материале всей выборки. Для этого все среднезвуковые значения складывались и делились на число случаев, в результате чего была определена среднезвуковая длительность.

Далее определялось среднезвуковое значение длительности. В данном случае высчитывалось среднезвуковое значение длительности только для анализируемого согласного и для окружающих предшествующих и последующих гласных.

Таким образом, в ходе исследования временных характеристик использовались относительные значения длительности, позволяющие корректно проводить сопоставление данных как на материале одного языка, так и на материале сравниваемых языков.

III-й этап: Определялось значение среднего квадратного отклонения, что было необходимо для дальнейшего использования критерия Стьюдента. Данные на материале двух языков, сравнивались с помощью модифицированного t -критерия.

В процессе исследования наряду с таким параметром, как длительность, исследователю предоставляется возможность оперировать параметром интенсивности. С целью выявления функций интенсивности применительно к анализируемому материалу были определены значения интенсивности в дБ. Фиксировались только максимальные значения интенсивности предшествующего и последующего гласных и максимальные значения интенсивности согласных на переходных участках и участках эксплозии-фрикции. Дальнейшая нормировка значений интенсивности проводилась по максимуму, допустимому режиму работы Интонографа И-67, т.е. по 40 дБ. Все нормированные значения интенсивности выражались в дБ.

Далее определялись средние значения нормированных значений интенсивности. Весь материал распределяется по принципу

качества звуков: т.е. по месту образования и в зависимости от фонетического окружения. При этом широко использовался графический метод.

Поскольку мы исследуем глухие шумные согласные, постольку параметр частоты основного тона оказался недействительным. Все данные, полученные путем статистической обработки, были изображены графически.

Спектральный анализ проводился выборочно. Спектральный анализ звуков представляет собой разложение сложного колебания на составляющие его периодические синусоидальные составляющие (ряды Фурье).

Наши эксперименты проводились на спектрографе С-48 М в Лаборатории экспериментальной фонетики и психологии речи МГПИИЯ им.М.Тореза.

Обработка спектрограммы заключается в следующем: сначала проводится сегментация спектрограммы на звуки, затем спектральные характеристики, сфотографированные на киноплёнке с помощью микропроектора, проектируются на экран с нанесенной масштабной сеткой, верхний уровень которой соответствует сигналу на входе спектрографа, равному 500 мв., цена каждого деления сетки 20 мв.

Расшифровка спектрограммы ведется по специальной методике, разработанной в Лаборатории экспериментальной фонетики и психологии речи МГПИИЯ им.М.Тореза.

На следующем этапе после расшифровки спектрограммы были определены формантные области звуков в интересующих нас звукосочетаниях типа ГСГ.

Для проведения выборочного спектрального анализа был отработан материал, начитанный двумя дикторами-мужчинами на латышском и английском языках.

Статистический анализ был применен для решения следующих основных задач:

1. сравнение средних величин рассматриваемых параметров просодических характеристик;

2. сравнение доверительных интервалов рассматриваемых параметров;

3. Установление наличия-отсутствия значимой зависимости между некоторыми параметрами просодических характеристик.

Для решения задач был использован модифицированный t -критерий.

$$t_w = \frac{\bar{a}_1 - \bar{a}_2}{\frac{1}{2}(w_1 - w_2)}$$

В этой связи возникала задача проверки гипотезы H_0 о независимом разложении элементов. Если в результате проверки гипотеза H_0 будет отброшена, то приходим к выводу о наличии указанной зависимости.³

В основном, сопоставление средних значений (\bar{a}_i) анализируемых параметров проводилось с привлечением доверительного интервала (U_0), что давало возможность определить зоны варьирования средних значений и степень перекрытия сравниваемых зон.

Акустическое исследование глухих шумных согласных показало, что согласные сравниваемых языков отличаются друг от друга. Из всех основных просодических характеристик наиболее ярко при сопоставлении глухих шумных согласных латышского и английского языков выступает длительность. Согласно поставленной задаче, применительно к длительности глухих шумных согласных необходимо установить:

- 1/ зависимость изменения длительности согласных от места и способа их образования (для латышского языка и английского языка дифференцированно);
- 2/ наличие значимых расхождений по длительности согласных в зависимости от способа и места образования (для латышского и английского языков в сравнительном плане);

³ Ван де Верден Б.Л. Математическая статистика. М., 1960.
Урбах Л.В. Биометрические методы. М., 1964.

- 3/ зависимость изменения длительности согласных от фонетического контекста гласных (для латышского и английского языков дифференцированно);
- 4/ наличие значимых расхождений по длительности в зависимости от фонетического контекста гласных (для латышского и английского языков в сравнительном плане);
- 5/ зависимость длительности согласных от таких фонетических факторов, как:
 - а) реализации в изолированно произнесенном слове,
 - б) реализации во фразе (начальной, срединной и конечной позициях),
 - в) реализации в контексте.
- 6/ степень функциональной нагрузки длительности интервокальных глухих шумных согласных в структуре двусложного слова в латышском и английском языках.

Обсуждение результатов.

1) Длительность

С целью установления наличия или отсутствия зависимости длительности латышских и английских глухих шумных согласных от выше упомянутой позиции, был проведен анализ временных характеристик, полученных в результате обработки интонограмм. В результате статистической обработки данных по длительности были получены средние значения (\bar{a}_i). В задачу измерений средней длительности входит определение не только самой величины, но также и оценка допущенной при измерении погрешности. Для оценки величины ошибки измерения существует несколько способов. Наиболее распространение получила оценка с помощью стандартного или квадратичного отклонения (δ_i).

$$\delta = \sqrt{\frac{\sum (a_i - \bar{a})^2}{n}}$$

Таким образом, оценка измерений величины будет полной, если найден сначала среднее значение длительности (\bar{a}_i) и затем значение (σ_i).

Но эти величины еще не полностью характеризуют длительность звука. Для полного и наиболее надежного описания длительности звуков необходимо было оценить величину доверительного интервала. По формуле $U_p = \bar{a}_i \pm 2 \cdot \bar{\sigma}_i$, мы находим значение доверительного интервала. Таким образом, мы определяли область наиболее вероятных значений длительности звука, так как нашли величину доверительного интервала с вероятностью 95,5%.

2) Интенсивность

С целью установления роли интенсивности исследуемых глухих согласных латышского и английского языков был проведен анализ значений по интенсивности, полученных в результате обработки интограмм.

В результате статистической обработки данных по интенсивности глухих шумных согласных в исследуемых языках было получено средние значения (\bar{a}_i). Полученные данные были сведены в таблицы. К примеру, см. таблицу №2.

Таблица №2

\bar{a}_i по интенсивности глухих шумных латышских согласных в интервокальной позиции после краткого ударного гласного

№№ согл.	Параметр	\bar{a}_i		
		г	с	г
1.	[p]	3	7	0
2.	[t]	2,7	6,7	0
3.	[k]	2,7	7,7	0,7
4.	[ŋ]	3,2	7,2	0,1
5.	[c]	1,3	9	0
6.	[tʃ]	2,2	4	1,2
7.	[s]	1,2	7	1,5
8.	[ʃ]	2	4,5	1,8

В ходе исследования широко применялся графический метод, что позволило наметить зависимость между изменением значений уровня интенсивности, способствовало нахождению тенденций, присущих исследуемому явлению,

Согласно задаче исследования необходимо было решить вопрос о наличии или отсутствии систематических расхождений между сравнительными средними значениями по длительности. С этой целью был применен модифицированный t -критерий.

$$t_w = \frac{\bar{a}_1 - \bar{a}_2}{\frac{1}{2} (\omega_1 - \omega_2)}$$

В качестве примера возьмем длительность латышского и английского глухого согласного звука [p] в интервокальной позиции после краткого ударного гласного в двусложном изолированном слове.

[p] - в английском языке

$$a_1 = 1,17 \text{ (I д.)}$$

$$a_2 = 1,10 \text{ (II д.)}$$

$$\bar{a}_1 = 1,13;$$

[p] - в латышском языке

$$a_1 = 2,01 \text{ (I д.)}$$

$$a_2 = 2,14 \text{ (II д.)}$$

$$a_2 = 2,07$$

$$t_w = \frac{\bar{a}_1 - \bar{a}_2}{\frac{1}{2} (\omega_1 + \omega_2)}$$

$$\omega_1 = \frac{1,17 - 1,10}{0,07} \quad \omega_2 = \frac{2,14 - 2,01}{0,13}$$

$$t_w = \frac{1,13 - 2,07}{\frac{1}{2} (0,07 + 0,13)}$$

$$t_w = 8,4 \quad t_{up} = 2,32 \quad t_w > t_{kp}$$

Сравнение средних значений длительности на материале латышского и английского языков с привлечением модифицированного t -критерия, показало, что

- 1/ существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных для латышского и английского языков (в зависимости от способа и места их образования);
- 2/ существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных для латышского и английского языков в зависимости от фонетического контекста (узкого, широкого);
- 3/ существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных для латышского и английского языков, произнесенных в конечной позиции фразы (исключение - начальная и срединная позиций - расхождение не систематичное и не регулярное);
- 4/ существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных латышского и английского языков, произнесенных в контексте (исключение: [p] и [k] - нерегулярно и не систематическое расхождение).

Спектральный анализ.

Наша задача вскрыть некоторые особенности спектрального строения латышских и английских глухих шумных согласных. Для изучения согласных наиболее важную роль играют характеристики переходных процессов (изменения формантной картины на переходах и временные изменения). Спектральный анализ нашего исследования проводился выборочно. После сегментации слов определились стационарные и квазистационарные участки анализируемых согласных и их окружающих гласных. Далее измерялась длительность в мсек. этих участков.

Качественная характеристика согласного в звукосочетании -гос- определяется тем, что интервокальный согласный испытывает влияние как со стороны предшествующего, так и со стороны последующего гласного. Известно, что начальный гласный через интервокальный согласный оказывает влияние на качество последующего гласного. Поскольку для согласных наиболее важную роль играет изучение переходных процессов, то мы их и рассмотрели. В результате рассмотрения данных спектрографического анализа можно сделать несколько предположений

общего характера. Эти предположения, однако, делаются с оговоркой, причиной которой являются, во-первых, недостаточный для каких-либо определенных выводов объем обработанного материала, во-вторых, определенный процент погрешности приборов. Тем не менее, результаты эксперимента позволяют предположить, что в связи с тем, что длительность согласных в латышском языке превышает длительность соответствующих согласных в английском языке, то, как показали Результаты сравнения по длительности, - увеличение длительности идет за счет увеличения длительности стационарной части и переходного участка интервокального согласного. Это увеличение длительности, по всей вероятности, ведет к изменению скорости движения формант в сторону ее уменьшения на переходных участках в словах латышского языка, чтобы проверить наше предположение был проведен следующий анализ:

1/ определены крайние точки изменения форманты (F_1 и F_2);

2/ было проведено время, за которое меняется значение данной F_1, F_2 ;

3/ была определена скорость изменения форманты на переходных участках:

$$V_1 = \frac{F_1}{t}; \quad V_2 = \frac{F_2}{t_2};$$

4/ было определено направление форманты (+, -). Значение скорости движения F_1 и F_2 для переходных сегментов были сопоставлены для латышского и английского языков,

В результате сравнения значения скорости движения F_1 и F_2 , было установлено, что скорость изменения F_1 и F_2 на переходах от согласного к гласному и от гласного к согласному меньше в латышском языке, чем скорость изменения F_1 и F_2 на переходах в структуре - fsg - для английского языка. Этот вывод позволяет предварительно утверждать, что для структуры - fsg - в английском языке характерно большее взаимное влияние по качеству соседних звуков, для латышского языка - меньшее влияние. 1.переход - fg - свидетельствует о малой степени взаимовлияния в латышском языке, 2.переход -sf- свидетельствует о большей степени взаимовлияния.

Общие выводы

Система глухих шумных согласных латышского языка характеризуется рядом акустических признаков, отличных от признаков соответствующих глухих шумных согласных английского языка.

Поскольку эти признаки на материале нашего исследования прослеживались достаточно систематически и имеют значимый характер, то это представляет нам возможность сделать следующие общие выводы:

1/ В результате анализа интонограм и спектрограм были получены данные, позволяющие использовать акустические характеристики как дополнительные фонетические показатели для установления значимого расхождения между глухими шумными согласными латышского и английского языков. Причем в этом направлении большая роль принадлежит анализу таких основных физических характеристик, как длительность, интенсивность и спектральная структура.

2/ В ходе исследования было установлено, что для длительности характерны следующие показатели:

- а) по способу образования для латышского языка наиболее длительными являются аффрикаты и щелевые;
- б) по месту образования в латышском языке наиболее длительными являются глухие шумные согласные переднеязычного дентального места образования;
- г) по способу образования для английского языка наиболее длительными являются аффрикаты и щелевые;
- д) наблюдается наличие изменения длительности английских глухих шумных согласных в зависимости от места образования.

3/ В латышском языке длительность интервокальных глухих шумных согласных в наибольшей степени выделяется после широких гласных, т.е. глухие согласные длительнее после

широких гласных:

- а) однако значения интервала свидетельствуют о существовании совпадений границ зоны вероятных значений длительности анализируемых согласных как после широких, так и после узких ударных гласных. Следовательно, нельзя утверждать, что длительность глухих шумных согласных в латышском языке находится в прямой зависимости от качества предшествующего ударного гласного.

4/ В английском языке длительность интервокальных глухих шумных согласных, в основном, больше для согласных, следующих после кратких ударных широких гласных, т.е. английские глухие шумные согласные в плане изменения своей длительности обнаруживают тенденцию к зависимости от фонетического контекста.

5/ Зависимость длительности от фонетического контекста наблюдается как в латышском, так и в английском языках: глухие шумные согласные длительнее после широких ударных гласных в обоих языках. Наблюдается тенденция характерная для изменения средних значений (\bar{Q}_i) длительности согласных. Привлечение данных (U_p) свидетельствует о почти полном совпадении границ зоны вероятных значений длительности, что говорит о том, что между изменением длительности глухих шумных согласных и изменением качества предшествующего гласного нет значимой корреляции (исключение представляет изменение длительности согласного для обоих языков).

6/ В латышском языке наблюдается зависимость изменения длительности глухих шумных согласных от таких факторов как изменение позиции во фразе (начальной, срединной и конечной):

- а) наибольшая длительность характеризует анализируемые согласные в конечной позиции;
- б) значения длительности в начальной, срединной позициях обнаруживают достаточно большие совпадения;
- г) длительность согласных в конечной позиции

во фразе приближается к длительности соответствующих согласных в словах, произнесенных изолированно.

7/ В английском языке глухие шумные интервокальные согласные, произнесенные во фразе, характеризуются разной длительностью. Наибольшей длительностью отличаются глухие шумные согласные произнесенные в конце фразы:

а) в английском языке длительности глухих шумных согласных, произнесенных в конце фразы, приближается к длительности глухих шумных согласных, произнесенных в изолированных словах;

б) наблюдается тенденция к постепенному нарастанию длительности анализируемых согласных в направлении: начало фразы - наименьшая длительность, середина фразы - большая длительность, конец фразы - наибольшая длительность.

Сопоставление данных на материале исследуемых языков дало возможность констатировать следующее:

1) для обоих языков характерна тенденция позиционного изменения длительности в сторону ее увеличения к концу фразы;

2) для латышского языка характерно более существенное увеличение длительности глухих согласных в конечной позиции по сравнению со степенью увеличения длительности соответствующих согласных в английском языке;

3) для латышского языка характерна тенденция относительной стабильности длительности анализируемых согласных для начальной и срединной позиции, что не характерно для английского языка.

8/ наблюдается изменение длительности глухих интервокальных согласных, произнесенных в контексте;

9/ длительность глухих согласных, произнесенных в контексте, отличается в целом ряде случаев от длительности соответствующих согласных, произнесенных в словах и фразах,

в сторону ее компрессии.

Таким образом, усложнение речевой структуры влечет за собой компрессию длительности:

- а) длительность глухих шумных согласных латышского и английского языков обнаруживает одинаковую тенденцию в сторону уменьшения в связи с увеличением слоговой длины высказывания;
- б) длительность латышских глухих шумных согласных в контексте больше, чем соответствующих согласных английского языка;
- в) в контексте длительность латышских глухих согласных претерпевает большие изменения в сторону компрессии, чем длительность соответствующих английских согласных.

Для получения более полной информации об исследуемых согласных, мы проанализировали краткие ударные узкие и широкие гласные в двусложном изолированном слове. Результаты анализа позволяют делать следующие выводы:

I) сравнивая длительность английских (узких, широких) гласных с аналогичными гласными латышского языка можно сказать, что латышские гласные длительнее английских гласных:

- а) узкие гласные английского языка имеют меньшую длительность по сравнению с длительностью соответствующих узких гласных латышского языка;
- б) широкие гласные в английском языке длительнее узких гласных в английском языке;
- в) в латышском языке наблюдается та же самая тенденция, т.е. узкие гласные менее длительны, чем широкие;

Ю/ В латышском языке глухие согласные значительно длительнее, чем глухие согласные английского языка, следовательно, увеличение длительности гласных влечет за собой изменение длительности согласных, что свидетельствует о распределении длительности в рамках речевой единицы, соответствующей слогу.

С целью установления роли интенсивности, в решении поставленной задачи, были определены значения интенсивности. В результате анализа полученных данных, применительно к интенсивности, можно сделать следующие выводы:

1) наблюдается зависимость изменения уровня интенсивности глухих шумных согласных от способа и места их образования для латышского и английского языков;

2) наблюдается зависимость изменения уровня интенсивности глухих шумных согласных от фонетического контекста (узкого, широкого):

а) уровень интенсивности глухих шумных согласных, следующих после ударных узких согласных (кроме глухого согласного [p]), выше, чем уровень интенсивности глухих согласных, следующих после широких ударных гласных. Эта тенденция наблюдается как в латышском, так и в английском языках.

II/ Наблюдается взаимосвязь длительности с интенсивностью:

а) чем длительнее согласный, тем он интенсивнее; эта тенденция наблюдается в обоих языках;

б) английские глухие шумные согласные менее длительны, чем соответствующие латышские глухие шумные согласные, уровень их интенсивности тоже ниже.

Сравнение средних значений длительности на материале латышского и английского языков с привлечением модифицированного t - критерия, показало, что:

12/ Существуют систематические расхождения по длительности глухих шумных согласных для латышского и английского языков (в зависимости от способа и места их образования).

13/ Существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных для латышского и английского языков в зависимости от фонетического контекста (узкого, широкого).

14/ Существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных (латышского и английского языков), произнесенных в конечной позиции фразы:

15/ Существует систематическое расхождение по длительности глухих шумных согласных (в латышском и английском языках в сравнительном плане), произнесенных в контексте (исключение [p] и [k] - нерегулярное и несистематическое расхождение).

В ходе исследования наряду с изменениями основных физических характеристик рассматривались некоторые характеристики спектральной структуры глухих шумных согласных.

В результате рассмотрения данных спектрографического анализа можно сделать следующие выводы:

16/ Длительность согласных в латышском языке превышает длительность соответствующих согласных в английском языке:

- а) увеличение длительности идет за счет увеличения длительности стационарной части и переходного участка интервокального согласного;
- б) увеличение длительности, по всей вероятности, ведет к изменению скорости движения формант в сторону ее уменьшения на переходных участках в словах латышского языка;
- в) скорость изменения F_1 и F_2 на переходах от гласного к согласному и от согласного к гласному меньше в латышском языке, чем скорость изменения F_1 и F_2 на переходах в структуре - гсг - для английского языка.

17/ Для структуры - гог - в английском языке характерно большее взаимное влияние по качеству соседних звуков, для латышского языка - меньшее влияние:

- 1) переход - гс - свидетельствует о малой степени взаимовлияния в латышском языке;
- 2) переход - сг - свидетельствует о большей степени взаимовлияния.

Подводя итоги, следует отметить, что исследование длительности согласных звуков обращало на себя внимание, как уже упоминалось выше, многих ученых. Исследованием длительности латышских согласных с применением современной аппаратуры в основном занимался Э.Лиера. Следовательно, необходимо отметить, что результаты, полученные в данном исследовании, в основном совпадают с результатами, полученными Э.Лиерой.¹

Таким образом, глухие шумные согласные в современном латышском литературном языке между кратким ударным и кратким безударным монофтонгом обыкновенно произносятся долго, в отдельных случаях в литературном языке встречаются также полудолгие глухие шумные согласные². О существовании полудолгих согласных мы не можем утверждать, поскольку нами не были исследованы такие позиции /например, [p] в слове *upre* [up-re] /долгий/, сравнивалось с [p] в слове *karj* [карс] /полудолгий/. Кроме того, наши данные в основном не противоречат данным в ранних исследованиях /Р.Экблом, Я.Эндзелин, Е.Блессе, А.Абеле, И.Рудзит, А.Лау/.

Анализ основных физических характеристик показал, что существуют значимые расхождения между глухими шумными согласными латышского и английского языков.

В заключение следует отметить, что данные акустического анализа, возможно, внесут некоторые уточнения в систему консонантизма латышского языка. Сопоставительный анализ просодических характеристик глухих шумных согласных латышского и английского языков дает возможность разработать некоторые моменты в методике преподавания английского языка студентам-латышам. Полученные данные (при их дальнейшем уточнении и углублении) могут быть использованы, в известной мере, и в прикладных целях: в области телефонии, радиосвязи, автоматического распознавания звуковых образов и синтеза речи.

¹ Liera E. Nebalsīgo troksnēgu kvantitatē atkarā no pozīcijas mēdienu latviešu literārajā izrunā.-Grām.: Latviešu valodas jautājumi..V., 1963.

² Там же, с.26.

SUFIKSĀLO LIETVĀRDU STRUKTURĀLI SEMANTISKS
SASTATĪJUMS ANĢĻU UN LATVIEŠU VALODĀ

Mūsdienu anġļu un latviešu valodā viens no produktivākajiem lietvārdu darināšanas veidiem ir lietvārdu atvasināšana ar sufiksiem, bez tam mūsdienu latviešu valodā ir sastopamas sufiksālās galotnes, kam piemīt derivatīvo sufiksu funkcijas.

Salīdzinot abas iepriekšminētās valodas, ir iespējams konstatēt zināmas līdzības un atšķirības šo valodu sufiksālo lietvārdu struktūrā un semantikā.

Šī rakste mērķis ir salīdzināt sufiksālo lietvārdu formālo struktūru, kas izpaucas dažādos struktūras modeļos, to motivāciju, kā arī to iedalījumu dažādās semantiskajās grupās pēc sufiksu vārdveidojošām nozīmēm anġļu un latviešu valodā. Sastatījums pamatojas uz faktu materiālu, proti, sufiksālo lietvārdu ekscerptiem, kas ņemti no 150 mūsdienu daīlliteratūras tekstu izlasēm kā anġļu, tā latviešu valodā pa 1000 vārdlietojumu ketrā. Rezultātā iegūti 1329 sufiksālie lietvārdi anġļu valodā un 3227 - latviešu valodā. Turpmākie skaitliskie salīdzinājumi izdarīti, operējot ar iepriekšminēto ekscerptu skaitu.

Ekscerptu skaits būtu citāds, ja būtu izmantots vārdnīcu materiāls, jo daīlliteratūras tekstos ir sastopams ļoti daudz lietvārdu, kas neietilpst stabīlajā vārdu krājumā un nav registrēti vārdnīcās (piemēram, anġļu valodā tie ir lietvārdi ar sufiksu -ing, latviešu valodā ar sufiksu -šān-a, kā arī lietvārdi ar deminutīviem sufiksiem, sevišķi ar -īn-š, -īn-a un -īt-is, -īt-e). Tas izskaidrojams ar iespēju atvasināt lietvārdus ar sufiksiem -ing un -šān-a¹ gandrīz no ikviens darbī-

¹ Tā kā anġļu valodā lietvārdiem ir tikai sufiksi bez lokāmējām galotnēm, bet latviešu valodā sufiksi vienmēr funkcionē sistīti ar lokāmējām galotnēm, veidojot izskaņas, tad turpmāk ērtības dēļ arī latviešu valodā vārdu izskaņas tiks nosaukti sauktas par sufiksiem, attiecīgi atdalot lokāmās galotnes (-īb-a, -tāj-s utt.).

bas vārds un ar deminutīviem sufiksiem no ikviens lietvārds.

Veicot šo pētījumu, autors pēmis vērā vairumu mūsdienu lingvistu izteiktās atzīpes par vārdu derivāciju un to derivatīvo analīzi.¹

Tā kā vārds ir savdabīgs struktūras un semantikas apvienojums, derivatīvajā analīzē vienmēr jāsadūres ar divām vārds atvasināšanas plāknēm - formālās struktūras plākni un semantikas plākni, kas sevā stērpā cieši saistītas.

Atšķirības vārdu nozīmē, t.i., semantiskās atšķirības, izriet no atšķirībām vārdu formā, t.i., formālajā struktūrā.²

Tādējādi pirms sufiksālo lietvārdu semantiskās analīzes jānoskaidro to struktūra.

1

- Арутюнова Н.Д. Очерки по словообразованию в современном испанском языке. М., 1961.
- Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование. М., 1973.
- Кубрякова Е.С. Что такое словообразование? М., 1965.
- Левковская К.А. Теория слова, принципы ее построения и аспекты изучения лексического материала. М., 1962.
- Соболева П.А. Моделирование словообразования - В кн.: Проблемы структурной лингвистики. М., 1971, с.165-с.212.
- Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики. М., 1968.
- Шанский Н.М. Очерки по русскому словообразованию. М., 1968.
- Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. München, 1969.
- Nida E.A. Morphology. The Descriptive Analysis of Words. Ann Arbor, 1965.
- Soida E. Vārdderīnāšanas analīzes principi mūsdienu valodniecībā un valodā. Grām.: Latvīšu valodes un literatūras problēmas. R., 1970, 75.lpp.-94.lpp.

2

- Винокур Г.О. Форма слова и части речи в русском языке. - В кн.: Избранные работы по русскому языку. М., 1959, с. 417.

Ir zināms, ka ikvienas valodas vārdu formālo struktūru raksturo noteikti vārdārināšanas modeļi.¹

Katru vārdārināšanas modeli var savukārt raksturot kā struktūru, kas saistīta ar noteiktas kategorijas nozīmi (категориальное значение).²

Daudzi ievērojami mūsdienu lingvisti (H.Merčēnds, M.Stepanova, P.Soboļeva u.c.) ierādījuši svarīgu vietu vārdārināšanas modeļu pētīšanai.³

Izderot sufiksālo lietvārdu sastatījumu angļu un latviešu valodās, never apiet jautājumu par lietvārdu derivatīvo struktūru un tās modeļiem abās salīdzināmās valodās, pie kam ir pems vēra, ka "derivatīvās analīzes delijums ir binārs: vārds celmā veidojas vārdārinātāje celmā un vārdārinātāje afikse pretstatījums".⁴

Lai izveidotu sufiksālo lietvārdu struktūras modeļus, nepieciešams ievest sekojošus apzīmējumus:

M - sufiksālā lietvārda struktūras modelis (indekss pie burta M, proti, $M_1, M_2, M_3 \dots$ norāde uz sufiksāla lietvārda modeļa kārtas numuru, pie kam sufiksālo lietvārdu modeļi sekārtoti pēc to izplatības, pamatojoties uz ekscerpētā materiāla skaitliskajiem datiem),

¹ Termins "modelis" lietots ar nozīmi tipveida struktūras vai paraugs, pēc kura tiek darinātas vai jau ir darinātas vispārēju kategoriju veidojošās valodas vienības.

² Степанова Н.Д. Словообразование и семантические системы. - В кн.: Структурно-типологическое описание современных германских языков. М., 1966, с. 114.

³ Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики. М., 1968.
Соболева П.А. Моделирование словообразования. - В кн.: Проблемы структурной лингвистики. М., 1971, с.165 -с.212.

Merchēnd H. The Categories and Types of Present-Day Word-Formation. München, 1969.

⁴ Soide E. Vārdārināšanas analīzes principi... 86.lpp.

Sufiksālo lietvārdu struktūras modeļi

1. tabula

Valoda	Sufiksālo lietvārdu modeļi	Atvasināto lietvārdu skaits %
Angļu valoda	$M_1 : L_2 = L_1 + DS$	79 %
	$M_2 : L_2 = l_1 + DS$	13 %
	$M_3 : L_2 = L_1 + r + DS$	3,3 %
	$M_4 : L_2 = DP + L_1 + DS$	2,3 %
	$M_5 : L_2 = L_1 + L_1 + DS$	2,2 %
	$M_6 : L_2 = DP + l_1 + DS$	
	$M_7 : L_2 = L_1 + l_1 + DS$	
Latviešu valoda	$M_1 : L_2 = L_1 + DS$	65 %
	$M_2 : L_2 = DP + L_1 + DS$	13 %
	$M_3 : L_2 = l_1 + DS$	7,3 %
	$M_4 : L_2 = L_1 + L_1 + DS$	5,8 %
	$M_5 : L_2 = L_1 + 3 + DS$	4,6 %
	$M_6 : L_2 = DP + L_1 + DS$	2,5 %
	$M_7 : L_2 = DP + L_1 + r + DS$	0,9 %
	$M_8 : L_2 = l_1 + r + DS$	
	$M_9 : L_2 = L_1 + l_1 + DS$	

L_1 - primārais celms, t.i., vārdārinātājs celms, kas ir sekundārā celma sastāvdaļa,

L_2 - sekundārais celms, t.i., analizējamā vārda celms,

- L_1 - vardderinatājs celms ar likumsekarīgām izmaiņām saknes morfēmā¹;
DS - derivatīvais sufikss,
DP - derivatīvais prefikss,
r - interfikss jeb "tukšais morfs", t.i., vārda struktūras elements bez jebkādes nozīmes, kas saista vārda sakni ar sufiksu.²

Kā redzams 1.tabulā, visbiežāk lietotais sufiksālo lietvārdu struktūras modelis kā $e n g \downarrow u$, tā $l a t v i e š u$ valodā ir:

$M_1 : L_2 = L_1 + DS$ (vardderinatājs celms + derivatīvais sufikss), kura izplatība ir attiecīgi 79 % un 65 %.

- Piemēram, guidance = guid(e) + ance,
detestation = detest + ation,
teacher = teach + er;
gatavība = gatav(s) + īb-s,
kurpnieks = kurp(e) + niek-s,
svilpšena = svilp(t) + šan-s.

Pēc šī modeļa derina sufiksālos lietvārdus ar visiem šū pētāmo valodu sufiksām.

Bez tam abās valodās var izdalīt sufiksus, kuri lietojami sufiksālo lietvārdu derināšanai tikai (vai gandrīz tikai) pēc šī modeļa. Tādi sufiksi $e n g \downarrow u$ valodā ir, pie-

¹ Ar likumsekarīgām izmaiņām saknes morfēmā neprotam morfoloģiskās izmaiņas, kas rodas pamatvārda celmam pievienojot sufiksu (vai sufiksālo galotni), proti:

- līdzskaņu un patskaņu mija (logs - lodziņš, pirkt - pircējs, vīkt - velkonis, strong - strength, describe - description);
- atvasināmā celma reducēšanos, t.i., atvasināmā celma pēdējās zilbes seišināšanos (hinder - hindrance, maintain - maintenance, explain - explanation);
- interferenci, t.i., saknes morfēmas beigu daļas saplušanu ar sufiksa sākuma daļu (attract - attraction, disrupt - disruption).

² Te un turpmāk lietotie apzīmējumi aizgāti no grāmatas Степанова М.Д. Методы синхронного анализа лексики. М., 1968, с. 112.

mēram: -age (package),
 -dom (freedom),
 -ee (employee),
 -let (playlet),
 -ling (hireling);

l a t v i e š u v a l o d ā , piemēram:

 -av-a (daiļsva),
 -or-a (dimdor),
 -ain-is, -ain-e (bārdainis, vilnaine).

A n g ļ u v a l o d ā nākošais vistiežāk lietotais mo-
delis ir $M_2 : L_2 = L_1 + DS$ (vārd darinātājs celms ar likumse-
kārīgām izmaiņām saknes morfēmā + derivatīvais sufikss). Pie-
mēram:

entrance = enter + ance,
 revelation = reveal + ation,
 length = long + th .

Ja a n g ļ u v a l o d ā pēc šī modeļa darinātie su-
fiksālie lietvārdi sastāda 13% , tad l a t v i e š u v a -
l o d ā tikai 7,3% no kopējā sufiksālo lietvārdu skaita.

Kā piemērus l a t v i e š u v a l o d ā varētu minēt:

 sogis = sod(it) + is
 sprādziens = sprāg(t) + ien-s
 gaviļnieks = gaviļ(ēt) + niek-s

L a t v i e š u v a l o d ā otrais nozīmīgākais sufik-
sālo lietvārdu darināšanas modelis ir

$M_2 : L_2 = DP + L_1 + DS$

(derivatīvais prefikss + vārd darinātājs celms +
derivatīvais sufikss).

13% no visiem ekscerpētajiem sufiksālajiem lietvārdiem deri-
nāti pēc šī modeļa, piemēram: atbrāucējs, apmetums, uzņemšana.

Tomēr prefikss sastipjums pie šiem sufiksālajiem liet-
vārdiem nav vienmēr obligāts. Ir iespējams izdalīt grupu su-
fiksālo lietvārdu, kas var funkcionēt arī bez prefikss, pie-
mēram,

bez - cerība,
 pār - rektitājs,
 ne - iegādāšana.

Taču ir grupe lietvārdu, kuros prefikss un sufikss funkcionē kompleksi, proti, prefiksa saistījums pie sufiksālā lietvārda ir obligāts. Šo parādību sauc par konfiksāciju, bet šādu prefiksa un sufiksa saistījumu kā vienu no derivatīvo morfēmu veidiem - par konfiksū.¹

Konfiksācija ir sevišķi raksturīga lietvārdiem ar sufiksālajām galotnēm - e, retāk ar -is un -a, piemēram,

aiz-krāsn-e, ne-gaus-is,
ap-kēkl-e, pe-galv-is,
no-kaln-e, st-aug-a.
pa-zār-e,

Nereti konfiksācija veids mūsdienās nav jūtams. Tas vērojams gadījumos, kad prefikss saņēmis ar vārda celmu un iegājis pamatvārda celma sastāvā, piemēram,

senāksmē, sadurssmē, pārstāvis.

Angļu vārdā iepriekšminētais modelis, proti,

$$L_2 = DP + L_1 + DS$$

ir daudz retāk sastopams, pie kām konfiksālie lietvārdi nav atrodamī.

Vairumam ekscerptu šie prefiksi ir ar negatīvu nozīmi, piemēram,

dis - continu - ence,
dis - place - ment,
in - just - ice,
mis - understand - ing,
un - kind - ness.

Nākošais nozīmīgākais sufiksālo lietvārdu derināšanas modelis angļu vārdā (1,3%) ir

$$M_3 : L_2 = L_1 + r + DS$$

(vārdderīnātais celms + interfikss + derivatīvais sufikss)

Piemēram, kā interfikss sastopams

"i" : civil-i-en,
guard-i-en,

"p" : consum-p-tion u.c.

¹ Земская Е.А. Современный русский язык. Словообразование. М., 1973, с. 31.

L e t v i e š u v a l o d ā pēc šī modeļa darināti 4,6 % lietvārdu no kopējā ekscerptu skaita.

Raksturīgākie interfiksi latviešu valodā ir:

- ul - : og-ul-ājs ,
 pried-ul-ājs ,
- est - : lab-est-ība ,
- ast - : žēl-ast-ība u.c. ¹

Modelis:

$$L_2 = L_1 + DS$$

(vārddarinātājs celms + vārddarinātājs celms + derīvais sufikss)

atspoguļo salikteņu darināšanu, pie kām salikteņa otrais komponents veidots ar sufiksācijas palīdzību.

Tā kā te salikteņu veidošana saistīta ar sufiksāciju, tad šo modeli var uzskatīt arī par vienu no sufiksālo lietvārdu darināšanas modeļiem.

Kā redzams pēc l.tabulas, šis modelis ir plašāk izplatīts l e t v i e š u v a l o d ā , kur tas izpaužas gan sintaktiskajā salikteņu darināšanas veidā, kad salikteņa abi komponenti saglabā savu patstāvību un var tikt lietoti neatkarīgi viens no otra

(blakussādēt-ājs, būvlauk-ums, mājkalpot-ājs,
 pretimdejot-ājs),

gan sintaktiski morfoloģiskajā salikteņu darināšanas veidā, kad salikteņa pirmais komponents ir vārds celms, kas tikai semantiski un leksiski papildina, konkretizē salikteņa otro komponentu, ko nevar lietot patstāvīgi kā atsevišķu vārdu

(labklāj-ība, skaņrad-is, drošsird-is, skaļsmiekl-e).

A n g ļ u v a l o d ā šis modelis sastopams tikai sintaktiski darinātajos salikteņos:

(shipbuild-ing, dressmak-er, housekeep-er).

Pārējie sufiksālo lietvārdu modeļi nev guvuši plašu izplatību ne angļu, ne latviešu valodā. Tie ir e n g ļ u v a l o d ā sastopamie modeļi:

$$L_2 = DP + L_1 + DS$$

¹ Autors pievienojis E.Soides interfiksu interpretācijai.
Sk.rakstu - Soide E. Vārddarināšanas anglīzes principi.
88.lpp.

Bet šo pēdējo četru modeļu īpatsvars pārējo sufiksālo lietvārdu darīnāšanas modeļu vidū ir ļoti mazs (sk.1.tabulu).

Vārddarīnātais celms uzskatāms par vārddarīnāšanas analīzes pamatvienību un ir tā vārde daļa, kas ietverta visās vārde formās un ar kuru saistīta vārde leksiskā nozīme.

Tāpat ikvienu sufiksālo lietvārdu motivē kādas noteiktas vārdu šķiras vārddarīnātais celms (vai seknes vārds).

Motivētājs celms noteiktā ir viens no svarīgākajiem faktoriem derivatīvajā analīzē.¹

Vēdoties no motivētāja celma leksiski gramatiskā raksturs, visus sufiksālos lietvārdus var iedalīt 3 galvenajās grupās:

1. sufiksālie lietvārdi, kurus motivē darbības vārds,
2. sufiksālie lietvārdi, kurus motivē īpašības vārds,
3. sufiksālie lietvārdi, kurus motivē lietvārds.

Sufiksālo lietvārdu, kurus motivē citas vārdu šķiras (skaitļa vārds, spstākļu vārds u.c.), ir ļoti maz.

Faktu materiāls ļauj izdarīt zināmu skaitlisku salīdzinājumu par sufiksālo lietvārdu motivāciju, kura atspoguļojas 2. tabulā.

Sufiksālo lietvārdu motivācija

2.tabula

VALODA	Sufiksālo lietvārdu motivētāji celmi			
	darbības vārds	īpašības vārds	lietvārds	citas vārdu šķiras
Angļu valoda	61 %	23 %	14 %	0,3 %
Latviešu valoda	57 %	8,6 %	31,9 %	1,5 %

Kā redzams pēc apkopotā faktu materiāla, abās salīdzināmās valodās vislielākā loma sufiksālo lietvārdu motivācijā piemīt darbības vārdem. No visa sufiksālo lietvārdu skaita

¹ Solids E. Vārddarīnāšanas analīzes principi...85.lpp.

angļu valodā darbība. vārds motivē 61 % sufiksālo lietvārdu, bet latviešu valodā - 57 %.

Angļu valodā nākošā nozīmīgākā motivētāje vārdu šķīrē ir īpašības vārds, turpretī latviešu valodā - lietvārds, kur tās attiecīgi sastāda 23 % un 31 %. Zināmā mērā lietvārdu lomā latviešu valodas sufiksālo lietvārdu motivācijā izskaidrojams ar deminutīvu (meitiņa, dēliņš, ritenīte, kestiņe) lielo skaitu šei valodā.

Citu vārdu šķīru īpatsvars sufiksālo lietvārdu motivācijā ir niecīgs abās valodās (angļu valodā tikai 0,3 %, bet latviešu valodā - 1,5 % no visu sufiksālo lietvārdu skaita).

Bet ne visu ekscerpēto sufiksālo lietvārdu motivētāji celmi ir vienlīdz skaidri nosekāmi.

Latviešu valodā ekscerpēto sufiksālo lietvārdu vidū ir sastopami vairāki vārdi, kuru motivācija mūsdienās zudusi (cēliens, panākums, netikums, pavadīens u.c.).

Šādus nemotivējamus vārdus neizdevās konstatēt starp ekscerpētajiem angļu valodas sufiksālajiem lietvārdiem.

Kā atsevišķu grupu abās salīdzināmās valodās vēl var izdalīt sufiksālos lietvārdus, kuru motivētājs celms nav nosekams, jo blēkus ir vairāki vārdi ar vienu un to pašu vārdderīnātājcelmu vai sakni, piemēram,

<u>tolerance</u>	(tolerant, tolerāte),
<u>eternity</u>	(eternal, eternize),
<u>mehānikis</u>	(mehānika, mehānisms, mehānisks),
<u>kāre</u>	(kārot, kārs),
<u>vēstule</u>	(vēsts, vēstīt),
<u>taupība</u>	(taupīt, taupīgs),
<u>palīdzība</u>	(palīdzis, palīdzoties, palīdzīgs).

Angļu valodā ir iespējami vairāki dažādu vārdu šķīru pamatvārdi, kam ir viena un tā pati forma, piemēram,

Sufiksālie lietvārdi	P a m e t v ā r d i		
	lietvārdi	darbības vārdi	Ipašības vārdi
<u>allience</u>	ally	to ally	-
<u>shopper</u>	shop	to shop	-
<u>nudist</u>	nude	-	nude
<u>copyist</u>	copy	to copy	-
<u>radicalism</u>	radical	-	radical

Latviešu valodā tādu gadījumu gandrīz nav. Pametvārdi atšķiras gan ar sufiksiem, gan lokāmajām galotnēm.

Sufiksi, kas piedalās lietvārdu atvasināšanā, atšķiras pēc to spējas pievienoties dažādu vārdu šķiru vārdārinātajiem celmiem.

Abās valodās ir sastopams ievērojams skaits sufiksu, kas pievienojami tikai kādās noteiktas vārdu šķiras celmēm.

Vienīgi iespē- jamās vārdu šķiras celms	e n g l u valodā		latviešu valodā	
	sufiksi	piemēri	sufiksi	piemēri
darbības vārds	<u>-ion</u> (un tā varianti)	<u>presentation</u> <u>correction</u> <u>discussion</u> <u>devotion</u>	<u>-šān-a</u> <u>-šān-ās</u> <u>-op-a</u>	edišāna pieķeršānās šāpkopa rībopa
	<u>-ance</u>	<u>annoyance</u>	<u>-uv-e</u>	maluve slāptuve
	<u>-ence</u>	<u>existence</u>	<u>-ēj-s,</u> <u>-ēj-a</u>	epkopēja iebraucēja
	<u>-ing</u>	<u>breathing</u>		
	<u>-ment</u>	<u>announcement</u> <u>employment</u>		
	<u>-or</u>	<u>director</u> <u>possessor</u>		
lietvārds	<u>-ess</u>	<u>countess</u> <u>hostess</u>	<u>-ip-š,</u> <u>-ip-s</u>	bērziņš aitiņš
	<u>-ship</u>	<u>clerkship</u> <u>township</u>	<u>-it-is</u> <u>-it-e</u> <u>-iet-is,</u> <u>-iet-e</u>	ciniņis ābeliņe tētiņis uzbēkiņe
Ipašības vārds	<u>-ness</u>	<u>kindness</u> <u>madness</u>	-	-

Pārējie angļu un latviešu valodas lietvārdu sufiksi pievienojami pa lielākei daļai divu vārdu šķiru celmiem, retos gadījumos triju vai vairāku vārdu šķiru celmiem, pie kam bieži sufiksālo lietvārdu cilme nav nosekama, piemēram,

VALODA	Sufikss	V ā r d u š ķ i r u c e l m i			
		lietvārds	darbības vārds	īpašības vārds	skaitļa vārds
Angļu valoda	<u>-er</u>	vil <u>leger</u>	produc <u>er</u>	stranger	-
	<u>-(e)ry</u>	jewel <u>ry</u>	forg <u>ery</u>	gall <u>entry</u>	-
Latviešu valoda	<u>-niek-s</u>	smet <u>nieks</u>	jāt <u>nieks</u>	bagāt <u>nieks</u>	dīv <u>nieks</u>
			dzej <u>nieks</u> ^x	slim <u>nieks</u> ^x	
			zēgeln <u>nieks</u> ^x		
	<u>-niec-e</u>	dārzn <u>iece</u>	zināt <u>niece</u>		
	<u>-en-is</u>	stund <u>enis</u>	rit <u>enis</u>	stulb <u>enis</u>	
<u>-en-e</u>	sus <u>ene</u>	šaut <u>ene</u>	vec <u>ene</u>		

Abās valodās var izdalīt atvasinātu lietvārdu grupu, kas veidoti ar internacionāliem sufiksiem

angļu valodā:	<u>-ism</u>	hero <u>ism</u>	motivētājcelms
	<u>-ist</u>	novel <u>ist</u>	lietvārds
	<u>-ant</u>	descend <u>ent</u>	motivētājcelms
	<u>-ent</u>	correspond <u>ent</u>	darbības vārds
latviešu valodā:	<u>-ism-s</u>	aventūr <u>isms</u>	motivētājcelms
	<u>-ist-s</u>	afēr <u>ists</u>	lietvārds
	<u>-ant-s</u>	konsult <u>ants</u>	motivētājcelms
	<u>-ent-s</u>	atsolv <u>ents</u>	darbības vārds

^x nenosekamas cilmes lietvārdi.

Piemēri rāda, ka gan angļu, gan latviešu valodā attiecīgi sufiksi -ism, -ist un -ism-s, -ist-s sastopami savienojumos ar lietvārdu celmiem, bet sufiksi -ant, -ent un -ent-s, -ent-s ar darbības vārdu celmiem.

Ekscerpētais materiāls ļauj arī secināt, ka ar minētajiem internacionālajiem sufiksiem atvasināto lietvārdu skaits abās salīdzināmās valodās ir vissi neievērojams (angļu valodā - 52 vārdi, latviešu valodā - 55 vārdi).

Vārdderīnātājs celma ir vārda semantiskais centrs. Bet arī s u f i k s s k ā v ā r d v e i d o j o š s e l e m e n t s pilda zināmu semantisku funkciju. Tikai abu šo komponentu mijiedarbībā veidojas vārda leksiskā nozīme.¹

Taču sufikse nozīmei ir vispārinātaks raksturs, un tas savu nozīmi realizē, savienojoties ar vārdderīnātāju celmu.²

Kā vārdderīnāšanas formants sufikse modificē, precizē vārdderīnātāja celma nozīmi. Sufikse semantiskā funkcija izpaužas tādejādi, ka sufiksālais vārds tiek attiecīgi iekļauts noteiktā vārdu semantiskā grupā. Tā, piemēram, salīdzinot vārdus - "singer" un "singing" ar vārdderīnātāju celmu "sing", redzam, ka, tieši pateicoties sufiksam -er, vārds "singer" apzīmē darbības darītāju (n o m i n a s g e n t i s) un vārds "singing" izsaka darbību (n o m i n a s a c t i o n i s), pateicoties sufiksam -ing. Tieši sufiksi -ēj-s un -šan-s vārdos "glābējs" un "glābšana" norāda, pie kādas semantiskās grupas attiecīgie lietvārdi pieder.

¹ Vienai daļai latviešu valodas sufiksālo lietvārdu sufikse funkcionē kompleksi ar prefiksu. Šinī gadījumā vārda leksiskā nozīme veidojas visu trīs komponentu (vārdderīnātāja celma, prefiksa un sufikse) mijiedarbībā (sizbildināšanās, apkaunojums).

² Винокур Т.О. Заметки по русскому словообразованию. - В кн.: Избранные работы по русскому языку. М., 1959, с. 426.

Angļu un latviešu velodes sufiksālie lietvārdi atkarība no to sufiksu (vai prefiksu un sufiksu) vārdveidojošām nozīmēm ir iedalāmi 4 grupās:

1. darbību vai to rezultātu nosaukumi (n o m i n e a c t i o n i s);
2. abstraktu jēdzienu (īpašību, stāvokļu) nosaukumi;
3. personu nosaukumi:
 - a) deritājavārdi (n o m i n e a g e n t i s),
 - b) tautību nosaukumi;
4. priekšmetu vai rīku nosaukumi.

Bez tam kā atsevišķu grupu var izdalīt deminutīvus, kas ver ietvert visu iepriekšminēto grupu lietvārdus.

Šī klasifikācija aptver lielāko daļu no visiem ekscerptiem. Tikai 0,8 % angļu velodes un 2,1 % latviešu velodes sufiksālo lietvārdu nebija iespējams ietvert šajā klasifikācijā.

Sufiksālo lietvārdu izplatība pēc to sufiksu (vai prefiksu un sufiksu) vārdveidojošām nozīmēm

3.tabula

		Darbības vai tas rezultā- ta nosauku- mi (Nomine Actionis)	Abstraktu jēdzienu nosaukumi (īpašība, stāvoklis)	Personu nosauku- mi un deritājavārdi (Nomine Agentis)	Priekš- metu un rīku nosau- kumi	Demi- nutī- vi
Sufiksālie lietvārdi	Angļu val.	40,9 %	28,1 %	22,5 %	6,5 %	1,1 %
	Latv. velodē	32,9 %	15,4 %	19,6 %	9,5 %	16,2 %
Konfiksālie lietvārdi	Angļu val.	-	-	-	-	-
	Latv. velodē	0,7 %	0,2 %	0,2 %	-	-

Kā rāda 3.tabula, e n g ļ u v a l o d ā vislielāko grupu veido sufiksālie lietvārdi, kuru vārdveidojošie sufiksi apzīmē darbību vai tās rezultātu (n o m i n e a c t i o n i s). Pie šīs grupas raksturīgākajiem sufixiem pieskaitāmi:

- ion (un tā varianti) (preparation, interruption),
- ing (breathing, dancing),
- ment (development, treatment),
- ance, - ence (deliverance, pursuance),
- age (usage),
- al (arrival).

Veirāk nekā 40 % no visa ekscerpēto sufiksālo lietvārdu skaits pieder pie šīs grupas.

Jāatzīmē, ka vislielāko izplatību guvis sufikss -ion (un tā varianti). Lietvārdu īpatsvars, kas darināti ar šo sufiksu, ir 49 % no visiem darbību vai to rezultātu nosaukumiem. Nākošais pēc izplatības svarīgākais šīs grupas sufikss ir -ing. Ar šo sufiksu atvasinātie lietvārdi dod 26,8 % no visiem darbību vai to rezultātu nosaukumiem.

Šinī sakarībā jāpiebilst, ka visi atvasinājumi ar sufixiem -ion (un tā variantiem) un -ing pieskaitāmi pie darbību vai to rezultātu nosaukumiem. Pārējo šīs grupas sufixu (-ment, -ance, -ence, -age un -al) īpatsvars ir ievērojami mazāks. Atvasinājumi ar šiem sufixiem ir apmēram 20 % no kopējā n o m i n e a c t i o n i s skaits.

Arī l a t v i e š u v a l o d ā vislielāko grupu veido lietvārdi, kuru vārdveidojošais sufikss (vai prefikss un sufikss) norāda uz darbības norisi vai tās rezultātu (n o m i n e a c t i o n i s).

Raksturīgākie sufiksi, kas veido n o m i n e a c t i o n i s, ir:

- šan-a, - šan-ās (iešana, mazgāšanās),
- īb-a (kustība),
- op-a (dārdops),
- ien-a (skrējieni),
- um-a (apmeklējums),

kā arī sufiksālās galotnes:

- a (šelka),
- e (sagāde) un
- is (plikšis).

(Sufiksālā galotne -e, retāk -is funkcionē kompleksi ar prefiksiem.)

Šīs grupas sufiksālo lietvārdu īpatsvars ir 32,9 %, prefiksāli sufiksālo lietvārdu īpatsvars - 0,7 % no kopējā ekscerptu skaita. Vislielāko procentu veido lietvārdi ar sufiksu -šen-s (vairāk nekā 40 % no visiem darbību un to rezultātu nosaukumiem).

Samērā lielu skaitu n o m i n a e c t i o n i s veido ar sufiksu -um-s un ar sufiksālo galotni -a. No kopējā lietvārdu skaita, kas darināti ar sufiksu -um-s, vairāk nekā puse (57,3 %) ir darbību vai to rezultātu nosaukumi. Ar sufiksālo galotni -a atvasināti 87,2 % darbību vai to rezultātu nosaukumi no visiem ekscerptiem ar šo sufiksālo galotni, kas savukārt dod ap 15 % no kopējā darbību un to rezultātu nosaukumu skaita.

Otru lielāko grupu a n g ļ u v e l o d ā veido sufiksālie lietvārdi, kas izteic abstrakta jēdziens (īpašības, stāvokļa...) nosaukumu. Raksturīgākie sufiksi, ar kuriem atvasināti šīs grupas lietvārdi, ir:

- ness (cleverness, brightness),
- (i)ty (security, prosperity),
- dom (freedom, martyrdom),
- ship (friendship, clerkship).

Ar šiem sufiksiem, izņemot sufiksu -ship, darināti tikai abstraktu jēdzienu nosaukumi. Ar sufiksu -ship bez abstraktu jēdzienu nosaukumiem darināti arī konkrētu priekšmetu nosaukumi (township).

Šīs grupas īpatsvars ir 28,1 % no visa sufiksālo lietvārdu skaita. Visproduktīvākais ir sufikss -ness. Ar šo sufiksu atvasināti ap 40 % lietvārdu no visiem abstraktu jēdzienu nosaukumiem. Nākošais nozīmīgākais šīs grupas sufikss ir -ity, ar kuru atvasināti ap 30 % abstraktu jēdzienu nosaukumu.

Parējie divi šīs grupas sufiksi -dom un ship ir uzskatāmi par mazproduktīviem un mūsdienu angļu valodā tie guvuši mezu izplatību.

Le t v i e š u v a l o d ā sufiksālo lietvārdu - abstraktu jēdzienu nosaukumu īpatsvars ir gandrīz uz pusi mazāks (ap 15,9 %).

Galvenais sufikss, ar kuru atvasināti abstraktu jēdzienu nosaukumi, ir sufikss

-ib-a (mocība, liekulība).

Ar šo sufiksu vien atvasināti vairāk nekā 56 % abstraktu jēdzienu nosaukumu.

Bez tam ievērojama daļa abstraktu jēdzienu nosaukumu derināti ar sufiksu -um-s (apkaunojums, sklums) un sufiksālo galotni -e (pskāpe, saskere). Ar sufiksu -um-s derināti vairāk nekā 27 % abstraktu jēdzienu nosaukumu, bet ar sufiksālo galotni -e (vai arī ar sufiksālo galotni -e un prefiksu) - ap 6,5 % abstraktu jēdzienu nosaukumu.

Personu nosaukumi, ieskaitot arī tautību nosaukumus un deritātvārdus, a n g ļ u v a l o d ā veido trešo lielāko sufiksālo lietvārdu grupu. Kā biežāk sastopamie sufiksi minami:

-er (buyer),
-or (debtor),
-ist (artist),
-(i)an (musician),

-ant, -ent (attendant, correspondent)

un semi-sufikss -man (dustman, fireman).

Ar šiem sufiksiem derināti 22,5 % lietvārdu no kopējā sufiksālo lietvārdu skaita.

Ar sevišķi lielu izplatību iepriekšminēto sufiksu vidū izceļas sufikss -er, ar kuru atvasināti 52,5 % personu nosaukumu vai deritātvārdu, t.i., vairāk nekā puse no šīs grupas lietvārdiem.

Parējo šīs grupas sufiksu izplatība, atsevišķi ņemot, ir ļoti maza (sk. 4.tabulu).

Latviešu valodā personu nosaukumi, ieskaitot arī teutību nosaukumus un deritālvārdus, veido skaita ziņā otro lielāko grupu, lai gan procentuāli šo lietvārdu skaits latviešu valodā ir nedaudz mazāks nekā angļu valodā (19,8 % no visē sufiksālo lietvārdu skaita).

Daļai šīs grupas lietvārdu sufiksiem, kā

- iet-is, -iet-e (latvietis, latviete),
- ist-s, -ist-e (humorists, koriste) un
- ik-is, -ik-e (zvenīkis, klībīke)

ir monosemantisks raksturs un tie lietojami tikai personu nosaukumu (arī teutību nosaukumu) vai deritālvārdu atvesināšanai.

Bez tam pie šīs grupas sufiksiem pieder:

- ēj-s, -ēj-a (apsveicējs, tūrējs),
- niek-s, -niec-e (drēbnieks, sētniece),
- tāj-s, -tāj-a (skolotājs, glabātāja) un
- āj-s, -āj-a (dzērājs, šādājs).

Tomēr sevišķi izplatīti ir lietvārdi ar sufiksiem -niek-s, -niec-e (24,7 % no visiem personu nosaukumiem vai deritālvārdiem) un -tāj-s, -tāj-a (18,6 % no kopējā personu nosaukumu vai deritālvārdu skaita) nevis sufiksi ar monosemantisko raksturu (-iet-is, -iet-e, -ist-s, -ist-e, -ik-is, -ik-e). Šo monosemantisko sufiksu izplatība, atsevišķi ņemot, ir ārkārtīgi maza (sk. 4.tabulu).

Ceturto sufiksālo lietvārdu grupu angļu valodā veido priekšmetu un rīku nosaukumi.

Ģen angļu, Ģen latviešu valodā šīs grupas lietvārdu derināšanā iesaistīts visvairāk sufiksu (angļu valodā - 17, latviešu valodā - 20).

Angļu valodā 6,5 % no visiem ekscerpētajiem sufiksālajiem lietvārdiem ir priekšmetu un rīku nosaukumi.

Kā rakstīgākie šīs grupas sufiksi būtu minami:

- er (computer, bomber),
- ment (installment, pavement),
- ry (jewelry, poetry),
- or (detractor, reflector),

- age (package, carriage),
- al (periodical, memorial).

Ar pārējiem šīs grupas sufiksiem (-cy, -ship, -let, -ance u.c.) sastopami tikai viens vai divi atvasinājumi.

Latviešu valodā priekšmetu un rīku nosaukumi veido vismazāko sufiksālo lietvārdu grupu (9,5 % no kopējā sufiksālo lietvārdu skaita), lai gan to derināšanās, kā jau teikts, piedalās vislielākais sufiksu skaits (20).

Produktīvākā šīs grupas lietvārdu derināšanās ir sufiksālā galotne -e, kas pa lielākai daļai funkcionē kompleksi ar kādu prefiksu. Šie atvasinājumi sastāda ap 30 % no visiem priekšmetu un rīku nosaukumiem (apkaule, pazode). Vēl samērā plaši izplatīti ir priekšmetu un rīku nosaukumi ar sufiksālo galotni -is, kas arī bieži funkcionē saistīti ar kādu prefiksu (izsmēkis, kaplis), ar sufiksiem

- um-s (atgriezums, dūnojums),
- kl-is (edīklis, vistoklis) un
- en-is, en-e (vatenis, lapene).

Pārējo sufiksu (-niek-s, -niec-e, -āj-s, -āj-a, -av-a, -nfc-s, -ien-s u.c.) ieguldījums priekšmetu un rīku atvasināšanās ir ļoti neliels.

Tādējādi ne angļu, ne latviešu valodā nevienam no minētajiem sufiksiem (vai sufiksālajām galotnēm) priekšmetu un rīku nosaukumu atvasināšana nav dominējošā funkcija.

Vismazāko angļu valodas sufiksālo lietvārdu grupu veido deminutīvi. Deminutīvus veidojošie sufiksi ir:

- ia vai y (daddy, goatie),
- let (playlet),
- ling (hireling) un
- ette (maisonnette).

Deminutīvi nav tipisks parādība angļu valodā. To īpatsvers visu pārējo sufiksālo lietvārdu vidū ir ļoti mazs. Ar iepriekšminētajiem sufiksiem atvasināti tikai 1,1 % lietvārdu no kopējā sufiksālo lietvārdu skaita.

Daudz biežāk deminutīvus aizstāj ar vārdkopām. Piemēram, "birdie, girlie" vietā daudz parastākas ir vārdkopas "a little bird, a little girl".

Attiecībā uz deminutīviem latviešu valodā vārojama citāde aina. Šeit deminutīvi veido skaitē ziņā trešo lielāko sufiksālo lietvārdu grupu (16,2 % no kopējā sufiksālo lietvārdu skaitē). Deminutīvus veidojošie sufiksi ir:

- ip-š, -ip-a (celmipš, pirtips),
- it-is, -it-e (puisitis, oglite), kā arī
- ān-s (puisāns, meitāns),
- el-is, -el-e (meišelis, rokele).

Vislielāko izplatību guvuši sufiksi -ip-š, -ip-a un -it-is, -it-e. Ar sufiksu -ip-š, -ip-a atvasināti ap 59 %, ar sufiksu -it-is, -it-e - ap 36 % deminutīvu no kopējā deminutīvu skaitē.

Višpār latviešu valodā deminutīvus, it sevišķi ar sufiksālo -ip-š, -ip-a vai -it-is, -it-e, var darināt gandrīz no ikviens lietvārda.

Atsevišķu lietvārdu sufiksu galveno vārdveidojošo pozīciju izplatība dažādās sufiksālo lietvārdu semantiskās grupās redzama 4.tabulā.

Kā redzams 4.tabulā, gan angļu, gan arī latviešu valodā ir liels skaits sufiksu, ar kuriem darināti sufiksālie lietvārdi. Taču šie sufiksi pilda dažādas semantiskās funkcijas. Ir sufiksi ar vairāk vai mazāk monosemantisku raksturu, ar kuriem atvasināti tikai vienas semantiskās grupas sufiksālie lietvārdi. Tā, piemēram, angļu valodā ar sufiksālo -ion (un tā variantiem) un -ing atvasināti tikai darbības un tās rezultāta nosaukumi, ar sufiksu -ness - tikai abstraktu jēdzienu nosaukumi, ar sufiksālo -ist, -ent, -ent - personu nosaukumi, to skaitā arī darinājvārdi utt.

To pašu var attiecināt uz latviešu valodu. Tā, piemēram, latviešu valodā ar sufiksālo -ān-s, -ān-ās, -ien-s, -on-s atvasināti tikai darbības un tās rezultāta no-

Lietvārdu sufiksu vārdveidojošo nozīmju izplatība dažādās sufiksālo
 lietvārdu semantiskajās grupās. ^x

4.tabula

Darbības un tās rezultāta nosaukumi		Abstraktu jēdzienu (īpašības, stāvokļa...) nosaukumi		Personu un darītāju vārdu nosaukumi		Priekšmetu un rīku nosaukumi		Dominatīvi		
Angļu valoda	-ion (un tās varianti)	48,9%	-ness	40,9%	-er	52,5%	-er	35,6%	-ie, -y	57,1%
	-ing	26,9%	-(i)ty	30,2%	-man	12,7%	-ment	18,4%	-etto	14,3%
	-ment	10,8%	-ship	3,7%	-or	11%	-ry	9,1%	-let	14,3%
	-ence, -ence	6,8%	-ry	2,4%	-ist	7%	-age	8%	-ling	14,3%
	-al	2,4%	-dom	1,1%	-ant, -ent	5,7%	-al	8%		
	-age	0,6%			-(i)an	3,3%	-or	5,7%		
Latviešu valoda	-šan-a, -šan-ās	41,8%	-īb-a	56,7%	-niek-s, -niec-e	24,7%	-e	29,4%	-īn-š, -īn-a	59,1%
	-um-s	23,2%	-um-s	27,3%	-tāj-s, -tāj-a	18,6%	-um-s	17%	-īt-is, -īt-e	36,7%
	-a	15,4%	-e	6,4%	-ēj-s	14,8%	-is	11,8%	-ēn-s	4,2%
	-e	7,3%			-iet-is, -iet-e	5,5%	-ien-s	11,5%		
	-ien-s	4,8%			-ist-s, -ist-e	3,3%	-kl-is	10%		
	-īb-a	3,8%			-īķ-is, -īķ-e	1,9%	-en-is	7,6%		
	-ot-a	1,7%			-āj-s	0,8%				
	-is	0,8%								

^x Procenti aprēķināti no katras semantiskās grupas sufiksālo lietvārdu kopējā skaita.

saukumi, ar sufiksiem -iet-is, -iet-e tikai tautību nosaukumi, ar sufiksiem -ist-s, -ist-e personu nosaukumi, it sevišķi darītājpārdaudi utt.

Tomēr lielai daļai lietvārdu sufiksu ir polisemantisks raksturs, proti, tiem piemīt vairāk nekā viena vārdveidojošā nozīme.

Šie sufiksi visbiežāk sastopami divās sufiksālo lietvārdu semantiskajās grupās. Piemēram, angļu valodā ar sufiksu -ment derināti gan darbības un tās rezultāta nosaukumi, gan arī priekšmetu un rīku nosaukumi, ar sufiksu -or atvasināti gan personu vai darītājpārdaudzu nosaukumi, gan priekšmetu un rīku nosaukumi utt.

Līdzīga aina vērojama arī latviešu valodā. Tā, piemēram, ar sufiksu -īb-a atvasināti gan darbības un tās rezultāta nosaukumi, kā arī abstraktu jēdzienu nosaukumi, ar sufiksu -ien-s - darbības un tās rezultāta nosaukumi un priekšmetu un rīku nosaukumi, ar sufiksu -um-s atvasināti pat trīs semantisko grupu sufiksālie lietvārdi. proti, darbības un tās rezultāta nosaukumi, abstraktu jēdzienu nosaukumi un priekšmetu un rīku nosaukumi.

Salīdzinājuši sufiksālo lietvārdu formālo struktūru, to motivāciju, kā arī iedalījumu dažādās semantiskās grupās pēc to sufiksu vārdveidojošām nozīmēm angļu un latviešu valodā, varam izdarīt dažus vispārīgus secinājumus:

Abās valodās sufiksālo lietvārdu formālā struktūra izpaužas vairākos modeļos, kuros var ietvert dažādu leksisko sastāvu.

Latviešu valodas sufiksālo lietvārdu formālajā struktūrā vērojama lielāka dažādība nekā angļu valodā, kas izpaužas struktūras modeļu skaitā abās valodās.

Ir iespējams arī konstatēt zināmu formālās struktūras regulārums pakāpi abu valodu sufiksālo lietvārdu darināšanā (piem., struktūras modeļi M_1 ar vairākiem sufiksiem abās valodās).

Galvenā sufiksālo lietvārdu motivētāja vārdu šķira abās valodās ir darbības vārds. Bez tam tos vēl motivē īpašības vārdi un lietvārdi. Citu vārdu šķiru loma s u f i k s ā l o l i e t v ā r d u m o t i v ā c i j ā abās salīdzināmās valodās ir neievērojama.

Abās valodās vērojama l i e t v ā r d u s u f i k s u v ā r d v e i d o j o š o n o z ī m j u dažāda izplatība. Ir sastopami sufiksi, kuru vārdveidojošā nozīme guvusi lielu izplatību, kā rezultātā atsevišķi sufiksi ieguvuši monosemantisku raksturu (piemēram, -ion (un tā varianti), -ing angļu valodā un -šun-a latviešu valodā). Šis fakts liecina par lietvārdu sufiksu zināmu semantiskā regulārums pakāpi. Bet ir arī sufiksi, kuru vārdveidojošā nozīme guvusi minimālu izplatību (piemēram, -dom, -age, -al angļu valodā un -āj-s, -en-is latviešu valodā).

Vislielāko sufiksālo lietvārdu grupu kā angļu, tā latviešu valodā veido lietvārdi ar vārdveidojošiem sufiksiem, kas apzīmē darbības norisi vai tās rezultātu (n o m i n e e c t i o n i s) (angļu valodā 40,9 %, latviešu valodā - 32,9 %). Šie lietvārdi darināti ar vairākiem sufiksiem.

Vislielākā atšķirība vērojama abu valodu deminutīvu izplatībā. Lai gan deminutīvu sufiksu skaits abās valodās ir aptuveni vienāds un to vārdveidojošām nozīmēm ir samērā monosemantiska raksturs, tomēr šo sufiksu loma deminutīvu darināšanā ir atšķirīga, un, kā nokas tam, deminutīvu izplatība abās valodās ir ļoti nesamērīga.

Par to liecina deminutīvu izplatības procentuālie rādītāji attiecībā pret visu sufiksālo lietvārdu skaitu: angļu valodā - 1,1 % un latviešu valodā - 16,2 %.

РЕЗЮМЕ

В статье "Структурно-семантическое сопоставление суффиксальных существительных в английском и латышском языках" А. Трейлос дает характеристику структурных и семантических особенностей суффиксальных существительных в английском и латышском языках. Формальная структура суффиксальных существительных находит выражение в целом ряде структурных моделей. Как в английском, так и в латышском языке суффиксальные существительные мотивированы в основном глаголом, именем прилагательным или именем существительным. Глагол — основная часть речи, мотивирующая суффиксальные существительные. Кроме того в обоих языках суффиксы существительных отличаются распространенностью словообразовательного значения.

Самую большую группу суффиксальных существительных образуют существительные со словообразующими суффиксами, которые обозначают действие или его результат.

Материалом для исследования послужила художественная проза современных английских, американских и латышских писателей.

Сделаны выводы, которые основаны на конкретном языковом материале.

I. NAUMOVA

THE SEMANTIC ASPECT OF THE LEXICALIZATION
OF THE GERUND

The goal of the paper is to analyse the semantic changes the gerund undergoes during the process of lexicalization. But before taking up the question of semantic peculiarities it seems proper to give a short characterization of the lexicalization of the gerund as such.

What is the linguistic nature of such ing forms as "tracing"
"billing"
"belongings"
"trimmings"
in such examples as

"She opened her bag and took out a folded tracing smoothing it out on the desk."

(DGE 573)

"There is already a cancellation slip on her billing."

(DGE 493)

..." a jovial convoy marching its belongings to the bonfire."

(SKD 24)

"The bright colored shelf trimmings and the neat white and green curtains looked

out of place."

(DRU 7)

- The ing forms: "tracing" - (калька, чертёж)
"billing" - (накладная, счёт)
"belongings" - (вещи, пожитки)
"trimmings" - (украшения, побрякушки)

are sometimes referred to as verbal nouns,¹ sometimes are looked upon as gerunds.²

It seems fair to differentiate between the gerund and the verbal noun in "ing" inasmuch as they have different linguistic statuses.³ The gerund may be regarded as a morphological variant of the grammatical paradigm of the verb by virtue of the fact that any notional verb in Modern English is capable of forming a gerund. Synchronically the gerund is regarded as a grammatical form which actually or potentially may be derived from any verb save for the modal verbs, the auxiliary verbs "shall", "will".

The verbal noun might be regarded as a lexicalized gerund, a gerund which underwent the process of lexicali-

¹ Pence, E. A Grammar of Present-Day English. New York, 1963, p. 310;

Ganshina, M., Vasilevskaya, N. English Grammar. M., 1951, p. 230.

² Jespersen, O. Essentials of English Grammar. London, 1933, p. 320.

³ Neumova, I. The Linguistic Status of the Verbal Noun in Modern English.

в сб.: Вопросы английской филологии. Учен. зап. ЛГУ им. П. Стучки, т. 197. Рига, 1973.

zation, hence it seems reasonable to term the verbal noun in ing a gerundial noun.

Lexicalization¹ is the semantic isolation of a certain morphological variant of the given paradigm with the morphological variant acquiring new grammatical and semantic qualities; in short, lexicalization is the change, the transition of a grammatical form into a lexical unit.

The lexicalization of the grammatical form and its counterpart - the grammaticalization of the lexical unit represent two major tendencies of the linguistic development at large. The lexicalization of the grammatical form finds its concrete manifestation in such processes as the substantivization of the gerund, the adjectivization of the participle, the semantic isolation of the noun in the plural, etc.

One must bear in mind that there are two tendencies in the historical development of the gerund; the verbalization of the gerund on the one hand and its substantivization or, in a broader sense, the lexicalization of the gerund on the other.

The lexicalization of the gerund is not an instantaneous act; one may observe a gradual change - for the sake of convenience it seems possible to differentiate the following stages, levels of the lexicalization of the gerund:

- 1) the grammatical level,
- 2) the semantic level.

At the grammatical level the gerund structurally and transformationally undergoes a tangible change;

¹ The definition of the term is discussed in Naumova, I. The Lexicalization of Grammatical Forms (Participles I and II) as a Means of Replenishing Modern English Vocabulary.

в сб.: Вопросы лексикологии и грамматики английского и латышского языков. Учен. зап. ЛГУ им. П. Стучки, т. 163. Рига, 1973, с. 47, 57.

- 1) the lexicalized gerund may be defined by what Ch.Fries terms Function Group A words: "a", "an", "the", "some", "any", "no", "one", "both", "John's", etc. For instance, "to do some si ing", "to do the washing", etc. The gerund proper is not to be associated with these Function words.
- 2) the lexicalized gerund is not likely to be modified by Class IV words (Ch.Fries's terminology): "well", "worse", "upstairs" and the like.
- 3) the lexicalized gerund easily undergoes the intramodel transformation of pluralization, as e.g. "working-workings"; "reading-readings", etc.
- 4) the lexicalized gerund is not characterized by the intramodel transformations of tense and voice, i.e. there is only one tense and voice form which may be lexicalized - the Non-perfect Gerund, as e.g. "working", "doing", etc.

Despite the grammatical changes (structural and transformational) the lexicalized gerund or, to be more precise, the gerundial noun may remain semantically closely linked with the verb the gerund is related to, as e.g.

"As the immediate sound of the motor subsided, the ominous rumbling of the evening cannonade asserted itself".

(HC 42)

"One never knew how much was courage and how much the craving for sensation".

(HC 34)

"Save for the quick, deep breathing of the four people, the room was quiet".

(WNS 9)

"His quiet probings revealed that sooner or later Dan Archer would be mentioned..."

(WGS 11)

"When a boy was rough and unruly there was nothing would do him any good but a good sound whipping".

(JD 27)

In the examples given above the gerundial nouns "rumbling", "craving", "breathing", "probing", "whipping" have the same lexical properties as the verbs "to rumble", "to crave", "to breathe", "to probe", "to whip".

The second level of lexicalization is the semantic differentiation of the gerund, its getting divorced from the idea of action, its getting semantically detached from the verb the gerund is related to. The semantic detachment is provoked by the grammatical changes affecting the gerund at the first level of lexicalization.

The ability to be defined by Function Group A words, the Indefinite Article in particular, the transformation of pluralization intensify the concrete manifestation of the action, the specification of its lexical quality.

The mechanism of the semantic shift may be illustrated by the following examples:

the gerund	the gerundial noun
... "my aptitude for <u>drawing</u> inclined me towards the classes of the Hollis Professor of Mathematics and Natural Philosophy".	"As subjects for your <u>drawings</u> you have selected creatures without property, distinction."
(RNP 14)	(RNP 41)

The form "drawing" as a pure gerund denotes the abstract idea of the process of the action whereas the corresponding gerundial noun makes the abstract idea concrete, specific. In the example given in the right hand column "drawings" denotes the concrete manifestation of the action, in fact, it expresses the result of the action - "a picture drawn", "a painting".

If the verb "to smatter", for example, has two lexicosemantic variants defined as 1) to speak with spotty or superficial knowledge,
2) to dabble in smatter
(WENCD),

the gerundial noun "smattering" has a specific concrete signification - "a slight knowledge" (HD).

For instance, "He gave me a smattering of history and talked to me about the men and happenings that filled the newspapers" (SMS 4). In the example "a smattering of history" signifies "обрывочные сведения об истории", the specification of meaning here brings about a definite semantic change; cf. the gerund "smattering" - "speaking...; dabbling..."; the gerundial noun - a slight knowledge.

A pronounced semantic shift is observed in such cases as rating (успеваемость)

landing (лестничная площадка)

findings (полученные сведения, данные)

For example,

"It (the College) has a very good academic rating".
(SCR 29)

"The waiter stiffened ... as they passed out and up the broad staircase into a maze of corridors and dark wainscotted landings".

(DGE 455)

"They reviewed the findings of rapid death, the bizarre suicides, the clotted arterics and the lack of bleeding".

(CAS 114)

The lexico-semantic variants characteristic of the gerundial nouns "rating", "landing", "findings" discussed above find no direct parallels in the semantic structures of the verbs "to rate", "to land", "to find".

The lexicalization of the gerund entails a productive formation of new lexical units - gerundial nouns. Up to now the tendency towards lexicalization has been looked upon as a minor means of enriching English vocabulary. The diachronic and synchronic investigations of 200 gerundial nouns and gerunds the former are related to makes one come to the conclusion that the lexicalization of the gerund is deve-

loping into a productive means of word building in English. The tendency presents an interesting linguistic innovation calling for an all-round analysis. In this paper I shall be chiefly concerned with the characterization of the semantic aspect of the lexicalization of the gerund, namely

- I the tendency of the gerundial noun towards polysemy;
- II the formation of terms based on the lexicalization of the gerund;
- III the development of occasional formations accompanying the lexicalization of the gerund.

I THE POLYSEMY OF THE GERUNDIAL NOUN.

The gerundial noun like any full-blooded lexical unit betrays a tendency towards polysemy, as e.g.

- fitting n. 1. a trying on of clothes in the process of being made or altered,
2. a small often standardized accessory part.

(WSNCD)

For instance,

"Mrs Worrell's niece sews for me and comes up time and again for fittings".

(DGE 34)

In this example the word "fitting" is used in the meaning of "a trying on of clothes..."

In such cases as "gas and electric light fittings", "office fittings" the word "fitting" is used in the meaning of "a standardized accessory part", which, in fact, here is specified: "gas and electric light fittings" - a fixture in a building; "office fittings" - furniture (desks, chairs, filing cabinets, etc.) (HD)

Some more examples of the polysemantic gerundial nouns may be given.

fixing - n. 1. the act or process of one that fixes.
2. pl. trimmings.
(WSNCD)

trimming - n. 1. the act of one who trims.
2. a) a decorative accessory or additional item that serves to finish or complete (trimmings for a hat)
b) an additional garnishing that is not essential but adds to the interest or attractiveness of a main item (turkey and all the trimmings)
(WSNCD)

dressing - n. 1. a) the act or process of one who dresses.
b) an instance of such act or process.
2. a) a sauce for adding to a dish.
b) a seasoned mixture usu. used as a stuffing (as for poultry).
3. a) material applied to cover a lesion.
b) fertilizing material.
(WSNCD)

When analysing the way the semantic structure of the gerundial noun is presented we cannot but see that, M. Webster determines the first lexico-semantic variants in a most general way - "the act or process of one who fixes, trims, dresses". And after that some more specific meanings are given. This traditional presentation of the semantic structure of the gerundial noun is open to discussion. The matter is that the general meaning M. Webster attributes to the gerundial noun, in fact, characterizes the gerund proper, the gerund which has not been lexic-

lized. But the lexical characterization of the gerund proper is given in the semantic structure of the corresponding verb and it is needless to get it registered in the dictionary as such a general lexical property as "the act or process of one who (that) does..." may characterize any gerund. Only the gerundial noun, i.e. a gerund lexicalized, with its specific lexical characteristics should have a separate entry in the dictionary; this entry should reflect some concrete cases of the specification of meaning the gerund undergoes when getting lexicalized.

The lexicalized gerund "shavings" in such cases as "Brian ... was scraping into a heap of swarf and scrap steel ... which still gave off a pleasant smell of aluminium shavings..."

(SKD 78)

"Agger reclined on a heap of shavings."

(SKD 83)

has the meaning of "металлические опилки", This semantic quality of the word "shavings" presents a very concrete manifestation of the action, the result of the action expressed by the gerund. There are some other lexico-semantic variants of "shaving" which are very specific and semantically detached from the corresponding verb, as e.g.

- shaving - n. 2. тех. шевингование (зубчатых колес)
3. обрезка (заусенцев)
4. pl.уст. металл, остающийся от незаконного срезывания, стачивания монет.

(I.Gal.)

The lexico-semantic variants of "shavings": "металлические опилки"; металл, остающийся от незаконного срезывания, стачивания монет" are worth paying special attention to.

It is most vital here to emphasize that the filiation

of the semantic structure of the gerundial noun is often accompanied and facilitated by another most peculiar phenomenon which might be termed double lexicalization. Double lexicalization is observed when the gerundial noun in the plural acquires a new semantic characteristic pertinent only to the noun in the plural. Such cases of lexicalization may be called double inasmuch as not only the suffix "-ing" but also "-s" functions as a word-building morpheme helping to create a new lexical unit.

Thus, the form "shavings" with the two lexico-semantic variants discussed above presents a typical case of double lexicalization.

Some more examples illustrating double lexicalization may be analysed. The word "sounding" is polysemantic and among its lexico-semantic variants there are some which underwent double lexicalization:

sounding - н. 2. pl. мелководье (у берегов); места, где возможен промер лотом.

4. pl. нырки, подныривания (китов)

(I.Gal.)

The lexico-semantic variant "мелководье, места, где возможен промер лотом" is often to be met with in the stable word combination "to take soundings" - делать замер лотом глубины воды у берегов, as e.g.

"Then, understanding precisely where he was, he had dived again and this time he had made the shaft, attracting the attention of a safety inspector who was perched there taking soundings".

(DGE 348)

The gerundial noun "lodgings" has the meaning of (сдаваемая комната) (I.Gal.) only in the plural, as e.g.

..."the delegates dispersed to their lodgings".

• (DGE 530)

..."a lawyer's clerk with whom Rockwood had taken lodgings".

(DGE 598)

It is noteworthy that lexicalized gerunds in the plural (cases of double lexicalization) also tend to be polysemantic, as e.g.

- gleaning 3. pl. собранные после жатвы колосья;
4. pl. собранные факты;
5. pl. обрывки сведений, крупицы знаний.

(I.Gal.)

- trappings - n. pl. 1. украшения;
2. амуниция; парадный мундир;
3. конская сбруя; попона.

(I.Gal.)

It is of interest to note that the word "trappings" with all the meanings given above is found only in the plural; its counterpart in the singular "trapping" has a totally different meaning: - остановка (мяча) (футбол) (I.Gal.). The words "trapping" and "trappings", in fact, are not related to each other. They differ not only lexically and grammatically, they differ etymologically: "trapping" is the lexicalized gerund of the verb "to trap" - ставить капканы, ловушки; ловить капканом, силком (I.Gal.) "trappings is etymologically connected with the word "trap" - n. уст. попона (I.Gal.). Thus "trapping" and "trappings" should be regarded as two different lexical units.

The lexicalized gerund in the plural middlings is highly polysemantic:

middlings - n. употр. с гл. во мн. ч.

1. 1/ товар среднего качества.
Второсортный товар (особ. о муке; амер. - о хлопке).
- 2/ с.-х. высевка (из отрубей)
2. горн. 1/ нечистый концентрат;
2/ промежуточный продукт (обогащения);

- 3/ шлам;
 3. небольшие булавки.
 (I.Gal.)

All the lexico-semantic variants of the gerundial noun "middlings" are also used only in the plural; its counterpart in the singular is non-existent.

The same is true about such gerundial nouns as "droppings" (помет о жив.), "belongings" (пожитки), "savings" (сбережения) and the like. The lexicalization of the gerund, cases of double lexicalization in particular, reveal the interrelatedness of the grammatical and lexical aspects of the language, reveal the way the grammatical model, the morphological paradigm feeds, enriches lexis, English vocabulary.

It is interesting to compare the semantic structure of one and the same polysemantic gerundial noun in different dictionaries, e.g.

WSNCD¹

IG²

<p><u>filling</u> n. an act or instance
 of filling</p> <p>2. something used to fill a
 cavity, container, or de-
 pression</p> <p>3. something that completes as
 a/ the yarn interlacing
 the warp in a fabric;
 also yarn for the
 shuttle;</p> | <p><u>filling</u> n.</p> <p>1. заполнение, наполнение</p> <p>2. погрузка, засыпка</p> <p>3. валивка, заправка го-
 рочим</p> <p>4. 1/ пломбирование зуба
 2/ пломба</p> <p>5. стр. шпатлевка</p> <p>6. спец. наполнение</p> <p>7. спец. прокладка</p> |
|--|---|

¹ Webster's Seventh New Collegiate Dictionary Chicago, 1971.

² Galperin, I. New English-Russian Dictionary. Moscow, 1972.

a/ a food mixture	8. начинка, фарш
used to fill	9. заряд (снаряда)
pastry or sandwiches.	10. дор. насыпь
	11. текст. уток
	12. стр. торкретирование

In the English-Russian Dictionary edited by Prof. I. Galperin the semantic structure of "filling" is richer: it has 12 lexico-semantic variants versus 3 registered in Webster's Collegiate Dictionary. This is due to the fact that the two dictionary makers, M. Webster and I. Galperin, exercise totally different approaches to the semantic structure of the gerundial noun. M. Webster as it has been already mentioned determines the lexico-semantic variants at a higher level of lexical abstraction whereas I. Galperin prefers to specify the meaning (cf. "filling" 2. something used to fill a cavity, container or depression (WSNCD); "filling" - 3, 4₂, 10, 11, 12. "заливка горючим"; "пломба"; "дор. насыпь"; текст. уток; стр. торкретирование.)

II. THE FORMATION OF TERMS

When specifying the semantic qualities of the gerundial noun we may be confronted with most specific meanings, in fact, with terminological meanings, as e.g. "пломба", "шпатлевка", etc.

The formation of terminological meanings illustrate most strikingly the semantic detachment of the gerundial noun from the corresponding verb. The semantic shift is obvious in such cases as:

roaring - noisy respiration in a horse caused by nerve paralysis and muscular atrophy and constituting an unsoundness, in the horse (WSNCD) - вет. вапал

clearing - a method of exchanging and offsetting commercial papers or accounts with cash

settlement only of the balances due after the clearing (WSNCD) - клиринг.

In Modern English quite a number of gerunds acquire specific terminological meanings, as e.g.

- accounting - н. бухгалтерская машина; табулятор
booking - н. запись геофизических наблюдений
× cutting - н. стр. черпание (ковшом экскаватора)
× diving - н. спорт. прыжок в высоту; "нырок" (в перекатном стиле)
dragging - н. тех. трение (резца)
drawing - н. спор. жеребьевка
× drilling - н. тех. диаметр в свету
dressing - н. архит. орнаменты (на потолке и т.п.)
drifting - н. горн. проходка горизонтальных выработок
× filleting - н. текст. игольчатая лента
flagging - н. спорт. маркировка, разметка (трассы)
× galling - метал. наволакивание; истирание; задира; фрикционная коррозия
gathering - н. мед. нарыв
logging - н. заготовка и транспортировка леса
sinking - н. стр. осадка, оседание
× siding - н. горн. боковая выработка
servicing - н. тех. заправка, смазка
serving - н. подача (в теннисе)
sprinkling - н. с.-х. дождевание
spudding - н. горн. ударное бурение
streaming - н. горн. промывка руды (в текучей воде)
× topping - н. хим. отгонка легких фракций
× wedging¹ - н. тех. заклинивание

It must be emphasized that all the meanings of the gerundial nouns marked as [×] are not registered in the

¹ All the examples have been taken from I.Gal.

Oxford Dictionary,¹ this fact prompts the conclusion that the specification of the meaning of these ing forms occurred during the last 40-50 years of the XXth century.

Gerundial nouns may acquire numerous terminological meanings tending to be polysemantic.

For instance,

booking - n. 2. кино. заключение контракта на прокат кинофильма
3. запись геодезических наблюдений

cleaning - n.
2.) с.-х. сортирование;
3.) с.-х. прореживание; проверка (всходов).
2. горн. обогащение;
3.тех. 1.) осветление
2.) очистка

dressing - n. 7. воен. равнение
13.тех. заправка (режущих инструментов)
14.тех. правка, рихтовка
16.текст. шлихтование, аппретирование
17.горн. обогащение (руды)
18.метал. 1.) доводка (плавки)
2.) зачистка (отливок)
3.) приготовления (формочной земли)

drawing - n. 7.тех. 1.) волочение, протягивание (проволоки) 2.) вытяжка
8.метал. отпуск (стали)

rolling - n. 1.метал. прокатка
2.мор. бортовая качка
3.ав. двойной переворот через

¹ The Oxford English Dictionary on Historical Principles, The Clarendon Press, 1933.

крыло.

- scraping - п. 1. тех. шавровка;
2. мед. соскоб;
3. с.-х. окучивание;
5. радио. помехи.

- siding¹ - п. 3. стр. чистая обшивка; подшивка
досками. 4. судоходная часть канала;
5. горн. боковая выработка.

Lexicalized gerunds in the plural (double lexicalization) may also have lexico-semantic variants which may be labelled as terminological:

ratings - рядовой и старшинский состав (I.Gal.)

readings - спец. показатели, данные (из таблиц)
(I.Gal.)

workings - горн. выработки (I.Gal.)

Some gerundial nouns in the plural have quite a number of terminological lexico-semantic variants, as

cuttings - 6. pl. опилки; стружка
9. 2) pl. отходы лесорубки
(I.Gal.)

drillings - 2. pl. 1) стружка от сверления
2) горн. буровая мука (I.Gal.)

What accounts for the extensive development of the terminological meanings of the gerundial noun?

In all appearances, this is the result of a very concrete application, usage of the gerund entailing the specification of the general lexical meaning pertinent to the gerund - the name of the action expressed by the verb.

III. THE OCCASIONAL USAGE OF THE GERUNDIAL NOUN.

The formation of the numerous terminological lexico-semantic variants of the gerundial noun testifies to the ramification of the semantic structure of the gerundial

¹ The examples have been taken from I.Gal.

"Merton swore, a foul-mouthed drunken bully beyond the railings of reason or help or pity".

(SKD 106)

is not to be found in the dictionary either. Its semantic structure, in general, is determined as follows:

WBNC D

railing 1. a barrier consisting of a rail and supports.

2. rails.

1. Gal.

railing n. 1. часть пл. изгородь, ограда, ограждение;

2. перила, поручень;

3. рельсовый путь, рельсы;

4. 1) постройка изгородей, огораживание;

2) прокладка рельсового пути;

5. рейки, доски, материал для изгородей.

6. воен. активные помехи радиолокационными станциями.

7. ж.-д. перевозка

The lexicalized gerund in "the railings of reason or help or pity" is used in its figurative metaphorical meaning which might be determined as "borders, boundaries". In this case Allan Sillitoe utilizes the gerundial noun in his own peculiar way creating a vivid metaphor.

Stefan Heym in his novel "The Crusaders"¹ writes:

"Dondolo came from behind the table on which the remains of the evening's servings still stood, and pushed Abramovici".

(HC 58)

¹ Heym, S. The Crusaders. M., 1951.

The word "servings" having in this case the specific collective meaning of "food", "foodstuffs"¹ should be looked upon as the writer's occasional usage as well.

Conclusion.

I The lexicalization of the gerund is the change of a morphological variant of the verbal paradigm into a lexical unit.

The lexicalization of the gerund signifies

- 1) certain grammatical changes (the lexicalized gerund is defined by Function Group A words: a, an, the, this, that, etc.; it undergoes the transformation of pluralization, etc.) and
- 2) semantic modifications. Semantically the lexicalized gerund is getting detached from the semantic structure of the corresponding verb. The general semantic core of every gerund - the name of the action ("the act or the process of one who (that)" does... - WSNCD) potentially may find boundless concrete applications and specifications of meanings.

This fact accounts for the lexicalization of the gerund developing into a productive word-building means in Modern English.

II The lexicalization of the gerund results in the formation of a new lexical unit - the gerundial noun.

The independent status of the gerundial noun is proved by the tendency of the gerundial noun towards polysemy, a polysemy which is not fully dependent on the semantic peculiarities of the corresponding verb. The semantic

¹ "serving" - 1. n. порция, кусок;
2. подача (теннис).
(I.Gal.)

structure of the gerundial noun is getting extended and ramified thanks to

- a) the occasional usage of the gerundial noun,
- b) the formation of the terminological lexico-semantic variants of the gerundial noun.

III The lexicalization of the gerund, double lexicalization (the lexicalization of the gerund in the plural) reveal the way the grammatical model may slide into a word-building one; the form-building morphemes "ing" and "-s" are developing into productive word-building suffixes in Modern English. As a result we witness the formation of two homonyms - the grammatical form of the verbal paradigm ending in "ing" - the gerund proper and a new lexical unit in "ing" - the gerundial noun, which is the result of the lexicalization of the gerund. This phenomenon presents an interesting word-building innovation which calls for a scrupulous all-round analysis. The lexicalization of the gerund testifies to the closest interrelatedness of grammar and lexis, it illustrates the way grammar helps to enrich vocabulary.

LIST OF ABBREVIATIONS
WORKS OF FICTION.

- CAS - Crichton, M. The Andromeda Strain. New York, 1970.
DRU - Davis, M. The Room Upstairs. New York, 1970.
DGE - Delderfield, R.F. God is an Englishman. New York,
1971.
HC - Heym, S. The Crusaders. M., 1951.
GMM - Gardiner, E.S. The Case of the Moth-eaten Mink.
New York, 1962.
JD - Joyce, J. Dubliners. New York, 1970.
RMP - Roberts, K. Northway Passage. New York, 1967.
SKD - Sillitoe, A. Key to the Door. M., 1969.
SMS - Strong, B. My Son, My Son. London, 1970.
SCR - Salinger, J.D. The Catcher in the Rye. M., 1968.
WGS - Wells, Lee E. Gun For Sale. New York, 1969.
WNS - Wright, R. Native Son. New York, 1966.

LEXICOGRAPHICAL SOURCES.

- I.Gal. - Galperin, I.R. New English-Russian Dictionary
in two volumes. M., 1972.
H.D. - Hornby, A.S. Gotenby, E.V. Wakefield, H.
The Advanced Learner's Dictionary of Current
English. London, 1960.
WSNCD - Webster's Seventh New Collegiate Dictionary.
New York, 1971.

РЕЗЮМЕ

В статье "Семантический аспект лексикализации герундия И.Наумовой рассматривается вопрос о лексикализации герундия в современном английском языке и о семантических особенностях, сопровождающих этот процесс. При лексикализации герундия грамматическая модель превращается в словообразовательную, в результате чего образуются две омонимичные формы: морфологический вариант глагольной парадигмы на "ing" - чистый герундий, семантическая структура которого полностью совпадает с семантической структурой соответствующего глагола, и новая лексическая единица - герундиальное существительное на "ing". Семантическая структура последнего не является производной от семантической структуры соответствующего глагола. У герундиального существительного наблюдается тенденция к самостоятельной полисемии, к образованию терминологических лексико-семантических вариантов, к окказиональному употреблению. Лексикализация герундия превращается в продуктивное словообразовательное средство обогащения лексического запаса современного английского языка.

Л. ОРЛОВСКАЯ

К СЕМАНТИКЕ ИДИОМ АНГЛИЙСКОГО И
ЛАТЫШСКОГО ЯЗЫКОВ

Фразеологические единицы (ФЕ) как единицы языка служат для обозначения определенных явлений объективной действительности. ФЕ фиксируют в своем значении не вновь познаваемые предметы и явления или их признаки, а отношение к уже познанным, их оценку. Оценка выступает здесь не как аксиологическая категория, а относится к ненаучному, обыденному сознанию и связана, в первую очередь, с эмоциональным восприятием действительности.¹

Для выяснения специфики ФЕ английского и латышского языков представляется интересным проследить, какие именно сферы явлений они выражают. Ибо известно, что далеко не все стороны объективной действительности находят отражение во фразеологии того или иного языка.

Цель данной статьи является рассмотрение семантики лишь одной разновидности ФЕ - идиом² английского и латышского языков, поскольку рассмотрение всех типов ФЕ невозможно в рамках одной работы.

Материалом для исследования идиом английского языка послужил Англо-русский фразеологический словарь А.В.Кунина.³

Материалом для исследования латышских идиом послужили 275 художественных произведений 72-х латышских авторов XIX и

¹ Городникова М.Д. Структурная организация фразеологизма и особенности его семантики. - В кн.: Вопросы семантики фразеологических единиц (на материале русского языка). Часть I. Тезисы докладов и сообщений. Новгород, 1971, с.20.

² Термин "идиома" принят в определении А.В.Кунина. См. об этом: Кунин А.В. Английская фразеология. М., 1970, с.329.

³ Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. М., "Советская Энциклопедия", 1967.

XX век, публицистические произведения (300 номеров газет и журналов), лексикографический материал двух словарей¹ и двух сборников латышских поговорок и пословиц², а также собрание фразеологизмов, имеющихся на кафедре латышского языка ЛГУ им. Петра Стучки.

В Англо-русском фразеологическом словаре А.В.Кунина из 25 000 единиц 1861 являются идиомами. Из исследованных 3096 фразеологических единиц латышского языка 446 являются идиомами.

Проделанная нами попытка систематизировать исследуемые идиомы показала, что, несмотря на разнообразие их семантики, они группируются по определенным семантическим категориям, каковыми, например, являются действия, оценки, состояния, эмоции и т.д.

В данной работе идиомы сгруппированы по отдельным семантическим классам с последующим вычленением внутри последних ряда тематических групп. Внутри некоторых семантических групп выделяются синонимические ряды.

Подавляющее большинство идиом как английского, так и латышского языка характеризуют жизнедеятельность человека. В основном идиомы обозначают состояние человека, как внутреннее, так и обусловленное внешними факторами, свойства личности, поведение, взаимоотношения людей и др.

Анализ материала показал, что большая часть идиом английского и латышского языков обозначает отрицательные качества, состояния и действия человека (грубость, лень, враждебность, жадность, трусость, хвастливость, обман, насилие, пьянство и др.). Например, англ.: a lick and a promise - недобросовестное отношение к работе; работа, сделанная кое-

¹ Caubulipa D., Ozolipa N., Plēsuma A. Latviešu-krievu frazeologiskā vārdnīca. R., "Liesma", 1965.
K.Mülenbacha. Latviešu valodas vārdnīca. I-IV. Red., papild., turpin. J.Endzelīns. Rīga, 1923-1932. Endzelīns J. un Hauzenberga E. Papildinājumi un labojumi. K.Mülenbacha. Latviešu valodas vārdnīcai. 1-11. R., 1934-1946.

² Divu tautu dzīves gudrība. Rīga, 1967.
Kokare E. Latviešu sakāmvārdi un parunas. Rīga, 1957.

как наспех', false front 'лживость', the green-eyed monster 'ревность', white liver 'трусость', high and mighty 'высокомерный, заносчивый', one over the eight 'пьяный', on the cross 'нечестно, обманным путем', like water off a duck's back 'как с гуся вода', bite the hand that feeds you 'отплатить черной неблагодарностью', get the wind up 'струсить', worship the golden calf 'поклоняться золотому тельцу'; лтш.: žuguna lēģējs 'лгун', mutes bajārs 'хвастун', kažoks uz otu pusi 'неустойчивый, непостоянный человек', cilpa kakla 'обуза, неприятность', ne cepts, ne vārīts 'ни то ни сё', uz diviem gājieniem 'и нашими и вашими', zem rokas 'нелегально, из под полы', lauzties vaļējās durvis 'ломиться в открытую дверь', strēbt karstu putru 'пороть горячку', kalt adatas 'чесать язык'.

В английском языке идиомы с пейоративным значением составляют 55,93% (1041) общего количества исследованных идиом (1861), что на 11,86% больше количества идиом, содержащих положительную оценку обозначаемого (820,44,07%); в латышском языке идиомы с пейоративным значением составляют 64,59% (301) общего количества исследованных идиом (466), т.е. их на 29,18% больше, чем с положительным оценочным значением (165,35,4%).

По структурному признаку и в английском, и в латышском языке идиомы можно разделить на две большие группы: 1) именные и 2) глагольные. Из общего числа идиом английского языка (1861) 1077 являются именными (58%), 784 - глагольными (42%). Из 466 идиом латышского языка 196 являются именными (42%), 270 - глагольными (58%). В английском языке из 1077 именных идиом 668, т.е. 62,03%, являются субстантивными, 50 - адъективными, т.е. 4,65%, и 359, т.е. 33,45% - адverbиальными. В латышском языке из 196 идиом субстантивных 113, т.е. 57,60%, адъективных 12, т.е. 6,10%, и адverbиальных 71, т.е. 36,30%.

Ниже рассмотрение семантики ФЕ дается по каждой из указанных структурных групп идиом в отдельности.

Среди субстантивных идиом в обоих языках можно выделить три большие группы: 1) идиомы, обозначающие неодушевленные предметы; 2) идиомы, обозначающие людей с теми или иными качествами и 3) идиомы, обозначающие абстрактные понятия.

I. Идиомы, обозначающие неодушевленные предметы

Английская идиома	Значение идиомы
full feather the Black Maria long nine Pope's head	нарядное платье тюремная карета, тюремный автомо- биль дешевая сигара метла для обмета- ния потолка
Латышская идиома	Значение идиомы
bada pātaga (букв. 'кнут голода') melnā Berta (букв. 'черная Берта') seši dēļi mājiņa (букв. 'домик из шести досок') smilšu kalniņš (букв. 'песочная горка')	удочка тюремная карета; тюремный автомобиль гроб кладбище

2. Идиомы, обозначающие людей с теми или
иными качествами

а) С положительными качествами

Английская идиома	Значение идиомы
ace in the hole	друг, на которого можно положиться в трудную минуту
cat with nine lives	живучий человек
live wire	энергичный человек
rough diamond	человек, обладающий внут- ренним достоинством
Mark Tapley	человек, не унывающий ни при каких обстоятельствах
Латышская идиома	Значение идиомы
juras vilks (букв. 'морской волк')	морской волк
kalnu gāzējs (букв. 'тот, кто ворочает горы')	совершающий невозможное
vecs buks (букв. 'старая козуля')	стреляный воробей
velna puika (букв. 'чертов мальчик')	хват
velna pulveris (букв. 'чертов порох')	зелье; хват

б) С отрицательными качествами

Английская идиома	Значение идиомы
afternoon farmer	лодырь, бездельник
beggar on horseback	выскочка
hard-boiled egg	бесчувственный, бессердечный человек
high kicker	легкомысленная девушка, слишком любящая развлечения
pain in the neck	идеодливый, раздражающий человек
tame spaniel	подлиза, подхалим
the vicar of Bray	беспринципный человек
Латышская идиома	Значение идиомы
ciema slota (букв. 'метла деревни')	сплетница
divu garšu malējs (букв. 'молотильщик на двух жерновах')	двуличный человек
kaķla kungs (букв. 'господин шеи')	эксплуататор
karstas putas strēbējs (букв. 'едок горячей каши')	тот, кто порет горячку
šieļu tара	пьянчуга
pasaules lāpītājs (букв. 'тот, кто латает мир')	донкихот; мировой радатель
vēja ķēgājs (букв. 'тот, кто ловит ветер')	ветрогон

3. Идиомы, обозначающие абстрактные понятия

а) Положительные понятия

Английская идиома	Значение идиомы
Attic salt	тонкое остроумие
deep pocket	богатство, состоятельность
loaves and fishes	земные блага
a rose without a thorn	исключительная, необыкновенная удача
a way out of the wood	выход из затруднительного положения
Латышская идиома	Значение идиомы
maize bez garozas (букв. 'хлеб без корки')	легкий труд
medus pods (букв. 'горшок меда')	богатство, удовольствие, благополучие
sviests uz maizes (букв. 'масло на хлебе')	похвала
suņi dienas (букв. 'дни собак')	каникулы
zelta kalni (букв. 'золотые горы')	богатство, благополучие

б) Отрицательные понятия

Английская идиома	Значение идиомы
1	2
the apple of Sodom	обманчивый успех
the black dog	плохое настроение
fire and brimstone	адские муки
gold brick	обман

1	2
hard cheese	прискорбное положение, неудача
hot air	болтовня, хвастовство
rainbow hunt	сумасбродная затея
Латвийская идиома	Значение идиомы
cilpa kakla (букв. 'петля на шее')	обуза, несчастье
karsta pirts (букв. 'маркая баня')	выговор
paize ar garozu (букв. 'хлеб с коркой')	тяжелый труд
melnais tukstotis (букв. 'черная тысяча')	множество чего-л. или кого-л. (если это неприятно, плохо)
gūgts kumos (букв. 'горький кусок')	неприятность
uguns rakulās (букв. 'огонь в пакле')	дело скверное, быть беде
vējš kabatā (букв. 'ветер в кармане')	бедность, нужда

Из данных трех семантических групп субстантивных идиом наибольшее количество в обоих языках составляют идиомы, обозначающие абстрактные понятия. Так, в английском языке 45,56% (305 из 668) субстантивных идиом обозначают абстрактные понятия, в латвийском языке - еще больше: 54,87% (62 из 113). Второе место занимают субстантивные идиомы, обозначающие людей: в английском языке - 37,82% (252), в латвийском - 36,28% (41). На третьем месте оказываются идиомы, обозначающие неодушевленные предметы: в английском - 16,17% (108), в латвийском - 8,85% (10). Интересно отметить, что субстантивные идиомы, обозначающие животных, птиц, насекомых и т.п., в английском языке

составляют лишь ничтожно малую часть (0,45%, -3: devil's darling-headle 'стрекоза', half blood 'полукровная лошадь', и Norfolk Howard 'клоп'), в латышском языке субстантивных идиом с подобным значением в исследованном материале не обнаружено.

Каждая из вышеуказанных семантических групп субстантивных идиом может быть разделена на подгруппы. Так, субстантивные идиомы, синонимичные названиям неодушевленных предметов, обозначают: а) названия еды и напитков (в английском языке таких идиом 27, напр.: bloody Mary 'виски, смешанный с помидорным соком, Cape smoke 'дешевый коньяк', Norfolk capon 'копченая сельдь', Fore's eye 'жирная часть бараньей кости', thin captain 'сорт простого печенья; лтш.: simts gramī 'порция водки', б) названия орудий (в английском таких идиом 18, напр.: Brown Boss 'кремневое ружье', Jack Johnson 'тяжелое орудие', Scotch boot 'орудие пытки'); в) названия предметов одежды (в английском языке таких идиом 11, напр.: beetle crushers 'сапожищи', British warm 'короткая шинель на меху, полубубок', soup and fish 'вечерний костюм'; г) названия стран, городов, рек (в английском их 6, напр.: the great sea 'Лондон', Uncle Sam 'США', the long drink 'Миссисипи', д) названия частей тела человека (5 идиом, напр.: bunch of fives 'рука, кулак, little Mary , желудок'). Из 109 идиом, обозначающих неодушевленные предметы, рассмотренные выше семантические группы составляют более чем половину. Нет никакого смысла называть остальные семантические группы субстантивных идиом, обозначающих неодушевленные предметы, так как в них входят по одной или две идиомы, например идиом, обозначающих названия посуды, в английском языке 2 (long blue 'синяя с белым китайская ваза, на которой изображены высокие женские фигуры', old soldier 'пустая бутылка'); в латышском языке существуют 3 идиомы, обозначающие предметы, связанные со смертью человека (Adama klāpis , букв.'объятие Адама' - 'кладбище', seši dāļu mājiņa , букв.'домик из шести досок' - 'гроб' smilšu kalniņš , букв.'песчаная горка' - 'могила').

Что касается семантических подгрупп субстантивных идиом, обозначающих людей (как с положительными, так и отрицательными качествами), то они очень разнообразны. В английском языке из 252 субстантивных идиом, обозначающих людей, удалось выделить лишь 5 семантических групп, включавших от 5 до 13 идиом каждая. Это идиомы, являющиеся обозначением: а) различных профессий и занятий (всего 13 идиом, напр.: black gown 'католический священник', Mother Bunch 'гадалка', priest of the blue bag 'адвокат', white wings 'метельщики, уборщики, дворники'); б) воров и гангстеров (9 идиом, напр.: the flash of gentry 'воры, жулики', mince of the moon 'ночной вор, грабитель'); в) ненадежного человека (6 идиом, напр.: weak vessel, , broken reed); г) богатого человека (5 идиом, напр.: a silk stocking 'богач', fat cat 'капиталист, действующий подкупом на выборах'); д) порядочного, надежного человека (5 идиом, напр.: quite the potato , straight goods). В латышском языке из 41 субстантивной идиомы, обозначающей людей, выделяется лишь одна семантическая группа (4 идиомы), обозначающая эксплуататора (kakla kungs букв. 'господин шея', kakla griezējs букв.; 'перерезающий горло'; rīklū gāvējs букв. 'разрывающий глотку', sviēdru sūcējs букв. 'сосущий пот'). Остальные группы идиом как в том, так и в другом языке обозначают людей с самыми разнообразными качествами и охватывают по 2 идиомы. Например, англ. great lion 'известный, популярный человек', a cog in a machine 'винтик машины, мелкая сошка'; a live wire 'живой, энергичный человек', extinct volcano 'человек, отошедший от жизни'; the upper crust 'верхушка общества', tagrag and bobtail 'подонки общества'; лтш.: kalnu gāzējs (букв. 'перевернувший горы') 'выполняющий тяжелую работу', plānā galdīņa urbējs (букв. 'буравящий очень тонкую доску') 'охотник до работы полегче'; kalnā kārējs (букв. 'поднимающийся в гору') 'добивающийся успеха', vēja ķēgājs (букв. 'тот, кто ловит ветер') 'ветрогон'.

Третья группа субстантивных идиом - идиомы, обозначающие абстрактные понятия, - в английском языке охватывает 305 ФФ

Они могут быть распределены на следующие подгруппы: а) обозначающие чувства, эмоции (65 идиом, напр.: cold blood 'хладнокровие', hot blood 'горячность', long ears 'любопытство', the green-eyed monster 'ревность', a stiff neck 'упрямство'); б) обозначающие положение, в котором находится человек (25 идиом, напр.: inside track 'выгодное положение', the seventh heaven 'седьмое небо', close shave 'опасное положение', Serbonian bog 'безвыходное положение', troubled waters 'тревожное положение'); в) обозначающие материальное положение человека (II идиом обозначают богатство, благополучие и его источник, напр.: deep pocket 'богатство, состоятельность', the goose that lays the golden eggs 'источник обогащения' и 2 идиомы обозначают бедность, напр.: the nakedness of the land 'крайняя бедность'); г) говорящие о длительности жизни и о смерти человека (9 идиом, напр.: long innings 'долгая жизнь', the Great Unknown 'смерть'); д) обозначающие шумное сборище, бурное веселье, неразбериху (12 идиом, напр.: Donnybrook Fair 'шумное сборище, галдёж', high jinks 'бурное веселье'); е) обозначающие время и количество (7 идиом, напр.: black Monday 'первый день занятия после каникул', a month of Sundays 'долгий срок', a pill to cure an earthquake 'капля в море'). В латышском языке 62 субстантивные идиомы, обозначающие абстрактные понятия. Их можно разделить на 3 подгруппы: а) обозначающие благополучие, благосостояние человека (8 идиом, напр.: zelta kalni - букв. 'золотые горы' - 'счастье, благополучие', zelta tēls 'золотой телец'); б) обозначающие положение человека (6 идиом, напр.: krusts kaklā - букв. 'крест на шее' - 'неприятность, обуза') и в) обозначающие физическое состояние человека (5 идиом, напр.: vīsti pēdas - букв. 'куриные следы' - 'морщины вокруг глаз').

Адъективные идиомы можно разделить на две большие группы:

I. Адъективные идиомы, обозначающие положительные качества

Английская идиома	Значение идиомы
above ground	живущий
all there	умный, смекалистый
just out of bandbox	одетый с иголки
of the first water	отличный
of the hour	нужный, насущенный
on the ball	расторопный
up to the hammer	первоклассный
Латышская идиома	Значение идиомы
pirma piņura (букв. 'первого номера')	отличный
nāv vakarējais (букв. 'не вчерашний')	достаточно опытный
nāv zemē metams (букв. 'не бросаеми на землю')	хороший, не плохой
nāv ar pliku roku ņemas (букв. не такой, которого можно взять голыми рука- ми)	опытный
nāv ar zeltu atsverams (букв. 'дороже золота')	очень ценный

2. Адъективные идиомы, обозначающие отрицательные качества

Английская идиома	Значение идиомы
all in	усталый, измученный
bright in the eye	подвыпивший

1	2
born in a barn lame under the hat three sheets in the wind toes up under the weather	невоспитанный глупый, несообразитель- ный вдрызг пьяный мертвый больной
Латышская идиома	Значение идиомы
ar tukšu maizu iedau- (букв. 'битый пустым мешком') melns un maziņš (букв. 'черный и маленький') muscā audzis (букв. 'выросший в бочке') ne ūpils, ne perēts (букв. 'ни вылупив- шийся, ни высиженный') slapjš aiz ausīm (букв. 'мокро за ушами') traka mācītāja krustiņš (букв. 'крещенный сумасшедшим попом') vienā maizā bāzami (букв. 'такие, которых можно пихать в один мешок')	пустоголовый последняя (десятая) спица в колеснице невоспитанный глупый молоко на губах не обсохло пустоголовый одного поля ягода, два сапога пара

Как в одном, так и в другом исследуемом языке адъективных идиом, обозначающих отрицательные качества, в два раза больше, чем обозначающих положительные качества. В английском

языке из 36 адъективных идиом, обозначающих отрицательные качества, 7 обозначают 'больной' или 'мертвый', 2 - 'здоровый', 5 - 'пьяный', 5 - 'одного поля ягода', 4 - 'не работающий, ленивый', 5 - 'работающий, старательный', 3 - 'глупый', 2 - 'умный'. В латышском языке 3 идиомы обозначают 'глупый', 3 - 'одного поля ягода', 2 - 'ни то ни сё', 4 - 'отличный, хороший'.

Адвербиальные идиомы характеризуют действие с различных сторон - с точки зрения его интенсивности, тщательности, направленности и т.п. Они распадаются на три большие группы.

I. Адвербиальные идиомы, служащие для обозначения места действия

Английская идиома	Значение идиомы
from China to Peru	от Китая до Перу; повсюду
in the seventh heaven	на седьмом небе
on this side of the grave	на этом свете
right and left	повсюду
Латышская идиома	Значение идиомы
aiz trejdeviņām jūram	за тридевять земель
(букв. 'за тридевять морей')	
septītajās debesīs	на седьмом небе
(букв. 'на седьмом небе')	
uz katra soļa	повсюду
(букв. 'на каждом шагу')	
zem saules	в этом мире
(букв. 'под солнцем')	

2. Адвербиальные идиомы, обозначающие время действия

Английская идиома	значение идиомы
a day after the fair	слишком поздно
at the eleventh hour	в последнюю минуту
from the tender nail	с юных лет
since Adam was a boy	с давних пор
when hell freezes over	никогда
when Queen Anne was alive	во время оно
Латышская идиома	Значение идиомы
kad cirvja kalam lapas plauks (букв. 'когда на топоры- ше листья распустятся')	никогда, после дождичка в четверг
kad po bibeles lapam asn' dīgs (букв. 'когда из листов библии взойдут ростки')	"-
kad pūcei aste ziedēs (букв. 'когда у совы хвост зацветет')	"-
līdz kara malai (букв. 'до края могилы')	до гробовой доски
pirmdien pēc pastardie- nas (букв. 'в понедельник после страшного суда')	когда рак (на горе) свистнет

3. Адвербиальные идиомы, обозначающие образ действия

Английская идиома	Значение идиомы
<p>double tides from the lips outwards if a day in buff like ninerins on the cross root and branch with kidgloves</p>	<p>очень напряженно; неистово несерьезно; неискренно ни больше ни меньше нагишом один за другим нечестно, обманным путем коренным образом мягко, деликатно, остро- рожно</p>
Латвийская идиома	Значение идиомы
<p>ar abi nagī (букв. 'обими ног- тями')</p> <p>līdz ar nagiem (букв. 'наравне с ног- тями')</p> <p>ne šūku, ne grabu (звукоподражательные слова)</p> <p>pa roku galam (букв. 'через конец рук')</p> <p>uz ruzgata (букв. 'на полуколесо')</p> <p>uz vaķa (букв. 'на зайца')</p> <p>uz zila gaisa (букв. 'на синем возду- хе')</p> <p>zem rokas (букв. 'под рукой')</p>	<p>изо всех сил</p> <p>едва-едва, только-только; в обреш</p> <p>ни гу-гу; ни звука</p> <p>небрежно, неохотно</p> <p>середина на половину</p> <p>на фу-фу</p> <p>на авось; наобум</p> <p>незаконно</p>

Несомненен факт, что в обоих языках большинство адвербиальных идиом характеризуют образ действия, две меньшие группы служат для обозначения места и времени действия. Так, из 359 исследованных адвербиальных идиом английского языка 274 служат для обозначения образа действия (т.е. 76,31%), 60 обозначают время действия (16,72%) и 25 - место действия (6,97%); из исследованных 71 адвербиальной идиомы латышского языка 53 идиомы служат для обозначения образа действия (т.е. 74,63%), 12 - (19,91%) обозначают время и 6 - (8,46%) - место действия.

Среди адвербиальных идиом нетрудно выделить ряд синонимических групп. Так, например, 26% адвербиальных идиом английского языка, служащих для обозначения места, имеют значение 'везде, повсюду' (from Dan to Beersheba, up and down); 29% английских идиом со значением времени обозначают 'немедленно, сразу же, тотчас' (straight off the ice), 15% - 'никогда' (on St. Tib's eve) и 14% - 'очень давно' (in the year one); из идиом, служащих для обозначения образа действия, около 10% имеют значение 'плохо, в плохом состоянии' (between the beetle and the block), 6% - 'целиком, полностью' (with both feet), 5% - 'изо всех сил' (with both hands). В латышском языке 60% идиом с временным значением обозначают 'никогда' (kad zaķitis rikbus tecēs букв. 'когда зайчик рысью побежит'); 33% идиом, обозначающих место действия, имеют значение 'близко' (deguna gala 'на носу'). Что касается идиом со значением образа действия, то в латышском языке нет отчетливых синонимических групп. Здесь наблюдается очень большое семантическое разнообразие. В исследованном материале обоих языков было обнаружено по одной адвербиальной идиоме, обозначающей условие, при котором совершается действие (англ.: rain or shine 'что бы ни было', лтш.: ja visi striķi truks букв. 'если все веревки лопнут, разорвутся' - 'в случае крайней нужды; если никакого другого выхода не будет').

Глагольные идиомы как в том, так и в другом языке обозначают наиболее важные действия и состояния человека. В обоих

языках, особенно в латышском, глагольных идиом, обозначающих нечто отрицательное больше (в английском - на 17,84%, в латышском - на 34,82%), чем передающих положительное содержание.

I. Глагольные идиомы с положительными значениями

Английская идиома	Значение идиомы
bring home the bacon	преуспеть, добиться успеха
have clean	быть невинным, честным
have it	быть физически привлекательным
grasp the hettle	мужественно преодолеть затруднения, решительно браться за трудное дело
keep the tail in the water	процветать
Латышская идиома	Значение идиомы
noturēties virs ūdens (букв. 'удержаться над водой')	преодолеть трудности
raikost cietu riekstu (букв. 'раскусить крепкий орех')	решить трудную задачу, выполнить сложное дело
stāvēt uz savām kājām (букв. 'стоять на своих ногах')	стоять на собственных ногах
tīkt uz zaļa zara (букв. 'попасть на зеленый сук')	выйти из затруднительного положения
trāpīt naglā uz galvas (букв. 'попасть по шляпке глаза гвоздям')	попасть не в бровь, а в глаз

2. Глагольные идиомы с отрицательными значениями

Английская идиома	Значение идиомы
fall on stony ground	падать на бесплодную почву; быть бесплодным
fish in the air	толочь воду в ступе
go through hell	переносить адские муки
kiss the child for the nurse's sake	поступать корыстно, лицемерить
lash the waves	заниматься бесплодным делом
ride the black donkey	быть в плохом настроении
sell smoke	надуть, обмануть
Латышская идиома	Значение идиомы
bat tinte (букв. 'быть в чернилах')	быть в беде
kārt zobus vadzi (букв. 'вешать зубы на крючок')	класть зубы на полку
ķert vēju (букв. 'ловить ветер')	толочь воду в ступе
poiet no grauda (букв. 'сойти с зерна')	сбиться с панталюку
zamest pa lampu (букв. 'задать по лампе')	выпить
skaitīt zvirbuļus (букв. 'считать воробьев')	считать ворон (галок, мух)
turēt rokas klēpī (букв. 'держат руки на коленях')	лодырничать

Среди глагольных идиом намечаются следующие основные семантические группы: 1) рождение и смерть человека (в английском языке 29 идиом: 3 со значением 'родиться', 26 -

'умереть', напр.: see the sun 'рождаться', dance the Tyburn jig
'быть повешенным, окончить жизнь на виселице', get the lead
'быть застреленным', make a hole in the water 'утопиться';
в латышском 10 идиом, напр.: ieraudzīt dienas gaismu
букв.'увидеть дневной свет' - 'родиться', nolikt karoti
букв.'положить ложку' - 'сыграть в ящик'); 2) физическое со-
стояние человека, его внешний вид и физиологические процессы
(в английском 19 идиом, напр.: be in face 'прекрасно, выгля-
деть', burn the planks 'долго находиться в сидячем положе-
нии', keep the bones green 'сохранять хорошее здоровье',
kiss the cup 'пить', play a good knife and fork 'есть с
аппетитом'; в латышском 8 идиом, напр.: likt aiz vaigiem
букв.'класть на щеки' - 'уплестать за обе щеки', noraut vienu aci
букв.'сорвать один глаз' - 'вздремнуть немножко', likties uz
auss букв.'ложиться на ухо' - 'отправиться на боковую', stāvēt
ar vienu kāju karā 'стоять одной ногой в могиле', tīkt
uz kājām букв.'стать на ноги' - 'выздороветь'); 3) психоло-
гические процессы: мышление, чувства, их проявление (в англий-
ском 78 идиом, напр.: blow off steam 'дать выход своим
чувствам', look through green glasses 'резность', rip
and tear 'рвать и метать', take a tumble 'понять, дога-
даться', turn yellow 'острусить'; в латышском 20 идиом,
напр.: kost pirkstos 'кусать пальцы', lidināties pa māko-
ņiem 'витать в облаках', laužīt rokās 'ломать руки',
spert zemes gaisā букв.'бросать землю в воздух' - 'рвать
и метать'); 4) черты характера человека, его поведение и от-
ношение к другим людям (в английском 147 идиом, напр.: cry
with one eye and laugh with the other 'быть двуличным',
have an open hand; быть щедрым', have long ears 'быть
очень любопытным', pull a fast one 'обманывать', run
straight 'быть честным', strain at a gnat 'быть мелоч-
ным'; в латышском 39 идиом, напр.: griezt kažoku uz otru pusi
букв.'вывернуть шубу наизнанку' - 'переменить личину', jaukt
gaisu букв.'смешивать воздух' - 'мутить воду', liet čugunu
букв.'плавить чугуна' - 'лгать', nebat uz mutes kritušam

букв. 'не быть упавшим ртом вниз' - 'за словом в карман не полезет'); 5) труд, деятельность, занятие человека (в английском 53 идиомы, напр.: break stones 'выполнять тяжелую работу', join the colours поступить на военную службу', receive the seals 'занять пост лорда-канцлера или министра', sling ink 'заниматься литературной деятельностью'; в латышском языке 5 идиом, напр.: gāzt kalnus 'горы ворочат', ķerties pie spālvas 'взяться за перо'); 6) удача, счастье, благополучие и неудачи в жизни человека (в английском 156 идиом, из которых 52 означают успех, благополучие, 104 - неприятное, тяжелое положение, неудачу и т.п., напр.: climb up the ladder 'подниматься по общественной лестнице, делать карьеру', get out of the wood 'выпутаться из затруднительного положения; быть вне опасности', make a bag 'убить много дичи', stand fire 'выдерживать критику, испытание', feel the draught 'испытывать материальные затруднения', get the cheese 'потерпеть неудачу', get the gate 'быть уволенным с работы', make a balk of good ground 'упустит удобный случай', lose the bell 'потерпеть поражение в состязании', wear the stripes 'попасть в тюрьму'; в латышском 47 идиом, из которых 10 идиом обозначают успех, благополучие и т.п. и 37 имеют противоположное значение, напр.: postāties uz savām kājām 'стать на свои ноги', tikt uz ceļa букв. 'попасть на кочку' - 'прилично устроиться', būt sprūkās букв. 'быть в тисках' - 'быть в затруднительном положении', dabūt kurviti букв. 'получить корзиночку' - 'получить отказ на приглашение танцевать или на брачное предложение', dabūt vilka pasi букв. 'получить волчий паспорт' - 'быть уволенным с работы', būt kroņa maizē букв. 'есть казенный хлеб' - 'сидеть в тюрьме'); 7) семейное положение (в английском 13 идиом, напр. dance barefoot 'остаться старой девой', step off the carpet 'жениться; выйти замуж'; в латышском 4 идиомы, напр.: iet tautās букв. 'идти в народ' - 'выйти замуж', zaiet kopā букв. 'сойтись вместе' - 'жениться; выйти замуж'); 8) движение (в

английском 27 идиом, напр.: burn up the road 'быстро ехать, мчаться', ride hell for leather 'нестись во весь опор'; в латышском 5 идиом, напр.: zemt kājas pār plešiem (букв. 'братъ ноги на плечи' - 'навострить лыжи').

Из сказанного выше очевидно, что из семантических групп глагольных идиом в обоих языках наиболее крупными являются группы идиом со значениями 'дачи, благополучия, неудачи и т.п. и обозначающие черты характера человека.

Оба языка имеют очень выразительные идиомы, отражающие предметы и явления, связанные со специфическими национальными особенностями жизни своего народа. Например, англ: put on the black cap 'выносить обвинительный приговор' (в Англии, оглашая смертный приговор, судья надевает черную шапочку); assume the ermine 'стать членом верховного суда' и wear the ermine 'быть членом верховного суда' (мантия судьи оторочена мехом горностая); the three tailors of Tooley Street 'небольшая группа людей, считающих себя представителями всего народа' (по свидетельству английского политического деятеля Д.Каннинга (G.Canning, 1770-1827), трое портных с улицы Тули обратились в парламент с петицией, начинавшейся словами: "We the people of England..."); twist the lion's tail 'выступать с нападками на Англию'; spotted dog 'варенный пудинг с коринкой'; dog's nose 'смесь пива с джином'; white satin 'джин'; лат.: ēst kropa kāpostus (букв. 'ест казенную кашу', т.е. слово эци здесь выступает как синоним словосочетания тюремная похлебка) 'сидеть в тюрьме'; paradzes zieds (букв. 'цветок папоротника') 'счастье' (в ночь под Иванов день папоротник собирается для букетов, венков и др. Идиома происходит из старинного латышского поверья, что в ночь под Иванов день папоротник цветет, и тот, кто найдет этот цветок, будет счастливым); vācietim no gatu rakas izkritis (букв. 'выпавший из телеги немца'; 'непохожий (о детях) на других членов семьи' (немцы - поработители латышей - никак не могли быть похожи на латышей); spēlēt Antīcu (букв. 'играть в Антина'); 'прикидываться глупым' (в латышских народных сказках

Антинь - имя самого младшего сына, который кажется дурачком, но на деле оказывается умным, добрым и счастливым). Некоторое количество национальных идиом вступает в синонимические отношения с интернациональными идиомами. Так, например, в английском языке национальная идиома crack a crust существует наряду с интернациональной идиомой make both ends meet 'сводить концы с концами', в латышском языке национальные идиомы polikties uz gariem salmiem (букв. 'лечь на длинную солому'), aiziet virā saulē (букв. 'уйти на то солнце') и другие употребляются наряду с интернациональными идиомами, имеющими то же самое значение, а именно 'умереть': aiziet pie senčiem 'уйти к прадедам', izlaist garu 'испустить дух' и др.

Н. ДАНЧЕНКО

АКЦЕНТНО-СЛогоВАЯ СТРУКТУРА
ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В СТИХОТВОРНОМ ТЕКСТЕ
/на материале поэмы Дж. Байрона "Дон Жуан"/

Поэтическое наследие Джорджа Гордона Байрона изучалось в отечественной и зарубежной науке в целом ряде аспектов - литературоведческом, стиховедческом, стилистическом. В работах по литературоведению мы неоднократно находим упоминания о том, что новаторством стиля Байрона в частности является блестящее использование им богатого фразеологического фонда английского языка¹. Вопрос этот рассматривается авторами как бы вскользь на материале отдельных фрагментарных примеров и не полностью раскрывает сущность самого явления. Само понятие фразеологизм используется не дифференцировано, к ним относят не только фразеологизмы *vis generis*, но и различные близкие фразеологизмам по структуре образования: авторские сравнения, устойчивые сочетания нефразеологического характера, сложные слова, крылатые слова и др. Следует полагать, что строгое отграничение исконно фразеологического материала, используемого автором, определение его точного объема и изучение в свете фразеологической проблематики представит определенный интерес не только для фразеологов, но и для литературоведов и стилистов. В этой связи следует отметить, что вышедший в 1967 году в США словарь языка² поэмы Байрона "Дон Жуан" не дает полностью представления о богатстве языка автора, т.к. все фразеологизмы распадаются в нем на

¹ Клименко Е.И. Байрон. Язык и стиль. М., 1960, с. 34-48.
Дьяконова Н.Я. Байрон в годы изгнания. Л., 1974, с. 124-127.

² A Concordance to Byron's Don Juan ed. by Charles W. Hagel-
man & Robert J. Barnes, Ithaca (N.Y) Cornell University
Press, 1967.

отдельные слова, таким образом, например, становится отмеченным такой некротический языковой элемент как kith /ФЕ kith or kin/.

Настоящая статья рассматривает некоторый, ограниченный круг проблем, связанных с использованием фразеологических единиц /ФЕ/ в самой крупной по объему и значимости поэме Байрона "Дон Жуан". Разноаспектное изучение фразеологического материала, столь органично вплетаемого автором в канву поэмы, поможет уяснить некоторые известные, но не достаточно изученные данные о ее языке, а также выявить лингвистические предпосылки использования ФЕ в стихотворном тексте.

Новаторство стиля и языка автора в "Дон Жуане" неоднократно отмечалось критикой. Оно выражалось, в частности, в стремлении сблизить поэтическую речь с обыденной посредством введения в стих заведомо непоэтических образов и выражений, которые, согласно поэтическим канонам классицизма, считались недопустимой вольностью в языке поэзии. Поэтическая традиция классицизма оставила поэтам-романтикам обширный и строгий свод законов художественного творчества с его особой системой поэтических образов, своим языком и стилем. Сознательно отмечая то, что он считал поэтическим штампом и искусственными условностями языка, Байрон смело утверждал новую живую поэтическую образность романтизма. Возникновение нового поэтического направления протекало путем освоения и преодоления старого. На фразеологическом материале "Дон Жуана" ясно можно видеть борьбу этих двух направлений. Стремление сблизить поэтическую речь с разговорной, сделать ее общедоступной и более понятной выражается, в частности, во введении в поэтический текст таких обыденных фразеологических единиц, как: heads or tails, odds and ends, neck or nothing, stories of a cock and bull, to play the devil, to play the fool, to shut up shop, etc. или вульгаризмов, например: Damn your eyes! Go to the devil!

С другой стороны, автор широко пользуется латинскими, греческими, французскими изречениями, цитатами и выражениями, которые придают его стилю оттенок литературности, собственной поэзии классицизма. В "Дон Жуане" мы встречаем следующие нетранслитерированные латинские выражения: *in medias res, verbum sat, Arcades ambo, ignus fatuus, carpe diem, sine qua non.*

Наличие французских выражений легко объясняется тем, что английское дворянство в XIX веке имело обыкновение перемежать свою речь французскими словами. Восемь из десяти нижеследующих французских выражений даются во "Французско-русском фразеологическом словаре"¹ как ФЕ: *beau idéal, tête à tête, mal à propos, à propos de botte, bon mot, beaux pes, à propos, bonne fortune, не отмечены entre nous, grande passion.* Нетранслитерированные ФЕ органично вписываются в поэтический текст. В отличие от собственно английских иноязычные ФЕ, как правило, не подвергаются никаким структурно-семантическим преобразованиям. Однако мы встречаем некоторые оригинальные стилистические приемы внесения иноязычных ФЕ в стих.

And if in the meantime her husband died;
But Heaven forbid that such a thought should cross
Her brain, though in a dream! (And then she sigh'd)
Never could she survive that common loss;
But just suppose that moment should betide,
I only say suppose it - inter nos
(This should be entre nous, for Julia thought
In French, but then the rhyme would go for nought).

I - LXXXIV

¹ Французско-русский фразеологический словарь. Под ред. Я.И. Ренжера. М., 1963.

Байрон умышленно вводит ФЕ *entre nous* в текст в переводе на латинский язык, таким образом добиваясь рифмы /автор сам это отмечает/. В другом месте Байрон повторяет первый компонент ФЕ *bonne fortune*, достигая тем самым созвучия рифмы.

'Tis best to pause, and think, ere you rush on,

If that a bonne fortune be really bonne.

XIV - LXIV

Данью поэтической традиции классицизма является также обилие в тексте библейских и мифологических ассоциаций, выражений и образов. Следует различать, однако, образные выражения, закреплённые традицией классицизма, от общенациональных языковых явлений. Примером последних могут служить: *Jacob's ladder, Noah's Ark, olive branch, Gordian knot, to cast pearls before swine, the land flowing with milk and honey, etc.*

Всего в тексте "Дон Жуана" нами выделено 380 употреблений ФЕ, 240 из них подвергаются различного рода окказиональным преобразованиям, а остальные 140 вносятся в текст в их словарной форме.

Общезвестно, что ФЕ являются сложными языковыми образованиями, состоящими как минимум из двух слов, и как правило из трех, четырех и более. А.В. Кунин определяет фразеологическую единицу как "устойчивое словосочетание с полностью или частично переосмыслённым значением".¹ Представляется интересным проследить, каким образом эти структурно и семантически сложные языковые единицы впе­таются в канву ритмически организованной поэтической речи.

Поэтическая речь - это речь особого рода. Она сублимирует в своей структуре все потенциальные возможности формально ритмической организации языкового материала. В любой поэтической модели каждая языковая единица должна

¹Кунин А.В. Английская фразеология. М., 1970.

не только способствовать раскрытию содержания стиха, но и отвечать требованиям формы. Строгость поэтической формы влечет за собой изобретательность в использовании языкового материала. Э. Станкевич, например, пишет: "Зависимость системы стихосложения от общеязыковой системы осуществляется не только в пределах фонематических структур последней, но также благодаря всем тем ритмопорождающим потенциальным возможностям, которые заложены в системе языка и выступают особенно четко при особом отборе единиц того или иного языкового уровня".¹

Проблема взаимоотношения фразеологического фонда языка и стиха в стиховедческой литературе никогда не рассматривалась. М.Г. Тарлинская справедливо считает, что, так как стихотворный текст является местом пересечения двух взаимовлияющих систем - общеязыковой и собственно стиховой, то изучать его следует в двух направлениях - идя от языка к стиху и от стиха к языку.² Такое двунаправленное изучение способствует обогащению наших представлений об обеих системах.

Исходя из вышесказанного, фразеологический материал исследовался по следующим параметрам:

I от ФЕ к стиху:

1. слоговая и ритмическая структура ФЕ;
2. "словная" структура ФЕ.

II от стиха к ФЕ:

1. ударность на иктах³ и неиктах⁴ значимых слов компонентов ФЕ;
2. безударность на неиктах и иктах служебных слов - компонентов ФЕ.

¹Stankiewicz E. Poetic and Non-Poetic Language. "Poetics". Warszawa, 1961, p.18.

²Тарлинская М.Г. Структура и эволюция английского стиха. Д. М., 1973, с. 3.

³икт - сильная, ударная позиция в стопе / - /.

⁴неикт - слабая, безударная позиция в стопе / ~ /.

Исследованию подлежали только ФЕ, вносимые в текст в узуальной форме, без нарушения ее линейной протяженности в стихе. Это позволило нам выделить некоторые объективные языковые предпосылки, т. е. определенные сущностные свойства ФЕ, которые делают возможным их использование в стихотворной речи.

Одним из константных элементов, определяющих форму английского силлабо-тонического стиха, является равномерное чередование ударных и безударных слогов в стихе. Абстрактная, отвлеченная от материи стиха схема такого чередования представляет его метрический размер, а ее реальное воплощение рождает стиховой ритм.¹ Следовательно, чтобы быть внесенными в стих, ФЕ должны быть определенным образом ритмически организованы /см. табл. № I/. Проведенное исследование позволит нам сделать вывод, что около 70% ФЕ, внесенных в стих, являются ритмически строго организованными образованиями со следующими тремя видами чередований ударности-безударности:

1. U -
2. U - U -
3. - U -

Первую группу составляют ФЕ структурного типа:

Prep + N	By God By Jove
Prep + Adj	at large at best

Это сравнительно малочисленная группа.

Ко второй группе относятся следующие структурные типы ФЕ:

to + V + art + N	to turn the tide to break the spell to play the deuce
to + V + one's / sm's + N	to tear one's hair to hold one's tongue to cast one's lot
as Adj as N	as stiff as stone
Prep + Adj and Adj	through thick and thin

¹ Жирмунский В.М. Введение в метрику. Л., 1925., с 44-45.

Эта и нижеследующая группа являются наиболее распространенными и количественно примерно равными друг другу. К третьей группе относятся такие структурные типы ФЕ, как, например:

N or N	heads or tails
Adj and Adj	safe and sound high and dry
V one's N	damn his eyes!
Adv and Adv	to and fro

Приведем примеры из текста:

Вид чередования слогов: -

Her hair's long auburn waves down to her heel
Flow'd like an alpine torrent, which the sun
Dyes with his morning light, and would conceal
Her person if allow'd at large to run;

III - L XXIII

The tears rush'd forth from her o'erclouded brain,
Like mountain mists, at length dissolved in rain.

IV - LXVI

When amatory poets sing their loves
In liquid lines mellifluously brand,
And pair their rhymes as Venus yokes her doves,
They little think what mischief is in hand.

V - I

By Jove, he was a noble fellow, Johnson.

VIII - XXXIX

I should be loth to march without you; but,
By God, we'll be too late for the first cut.

VIII - CI

Вид чередования слогов: U - U -

Nelson was once Britannia's god of war
And still should be so, but the tide is turn'd:
There's no more to be said of Trafalgar
'Tis with our hero quietly inurn'd;

I - IV

She sate, but not alone; I know not well
How this same interview had taken place,
And even if I knew, I should not tell -
People should hold their tongue in any case.

I - CV

Some take a lover, some take drams or players,
Some mind their household, others dissipation,
Some run away, and but exchange their cares,
Losing the advantage of a virtuous station;
Few changes e'er can better their affairs,
Their being an unnatural situation,
From the dull palace to the dirty hovel,
Some play the devil and then write a novel.

II - CCI

His fame, too - for he had that kind of fame
Which sometimes plays the deuce with womenkind.

XV - LVII

Первые два вида последовательности ударных/безударных слогов в ФЕ абсолютно соответствуют ямбическому импульсу стиха. ¹ Акцентно-слоговая структура фразеологизмов третьей группы также не нарушает ямбическую стопу, так как в речи первому ударному слогу фразеологизма, как правило, предшествует безударный слог, например:

¹ "Дон Жуан" написан пятистопным ямбом.

But now, being lifted into high society,
And having pick'd up several 'odds and 'ends
Of Free thoughts in his travel, for variety.

III - LXXXIII

Her cargo, from the plague being 'safe and 'sound
Were lended in the market, 'one and 'all.

IV - OXIII

But certain 'tis they all felt for their new
Companion something newer still, as 'twere
A sentimental friendship 'through and 'through
Extremely pure, which made them all concur
In wishing her their sister, save a few.

VI - XXXIX

But never mind - 'God save the king' and kings!
For if He don't, I doubt if men will longer,
I think I hear a little bird, who sings
The people 'by and 'by will be the stronger.

VIII - I

Фразеологических единиц с редкой акцентацией /т.е. далекой от ямбической урегулированности/ в тексте встречается мало /см. табл. № 2/. Максимальное количество ударных слогов, следующих друг за другом, три, безударных тоже три.^I В первом случае речь идет о таких ФЕ как *nine days wonder, at one fell swoop, to shut up shop, God knows what, etc*, всего 5 фразеологизмов, другая группа насчитывает 9 фразеологизмов и включает, например, такие ФЕ как: *a devil of a spirit, your money or your life, stories of a cock and bull, ever and anon, it is easier for a camel to pass through the eye of a needle than ...*

^I В данном исследовании мы не дифференцируем степени ударности/безударности слогов.

Значительно чаще мы наблюдаем в фразеологизме последовательность двух ударных слогов, например, в ФЕ с номинативным компонентом имя собственное (Blue Peter, Jack Horner, John Bull, Jack Ketch etc), а также в некоторых других структурно-семантических типах фразеологизмов (Blue devils, blue stockings, to draw the long bow, and what not, in the wind's eye, etc). Последовательность двух безударных слогов в ФЕ также наблюдается. Как правило, она возникает в результате следования друг за другом двух односложных служебных слов (a broth of a boy, to a tittle, to go to the devil, by the dint of, etc).

Урегулированности акцентной структуры ФЕ, как трудно заметить, способствует ее лексический состав, т.е. чередование односложных знаменательных /как правило ударных/ и служебных /как правило безударных/ слов. М.Г. Тарлинская пишет, что односложные слова составляют до 76,8% лексики стиха Байрона.¹ Для слов - компонентов ФЕ этот процент даже несколько выше /87,5%/. Здесь мы переходим ко второй части исследования, а именно рассмотрению того, как акцентная урегулированность ФЕ в языке проявляет себя в стихе. Нарушение ямбической стопы, как известно, может идти в двух направлениях - появлении внесхемного ударения на неикте или пропуске ударения на икте. При общей тенденции совпадения ямбической сетки стиха и ритмико-акцентной структуры ФЕ /общая сумма совпадений 169 / мы наблюдаем несколько большее появление внесхемных ударений на неикте, чем пропуск ударения на икте /см. табл. № 4/. Это вполне закономерно, так как количество знаменательных односложных слов в тексте в целом выше количества служебных слов /см. табл. № 3/.

¹Тарлинская М.Г. Эволюция слоговой и акцентной структуры английского силлабо-тонического стиха, - "Научные труды ИПИИЯ", 1972, вып. 66. М., с. 78.

Таблицы

№ 1. Регулярное чередование слогов в ФЕ

Вид чередования	— —	— — —	— — —
Кол-во ФЕ	38	51	80

№ 2. Нерегулярное чередование слогов в ФЕ

Последовательность слогов:	Ударных	Безударных
трех	5	9
двух	34	12

№ 3. Словный состав ФЕ

Кол-во слов	знаменательных	служебных
	464	289
Кол-во односложных слов	422	283
Кол-во двухсложных слов	41	6
Кол-во трехсложных слов	1	-

№ 4. Акцентное положение односложных слов-компонентов ФЕ в стихе

	ИКТ	НЕИКТ
Знаменат. слова	52,03%	6,04%
Служебные слова	4,96%	36,97%

Приведем несколько примеров абсолютного совпадения метрической сетки ямба и акцентно-слоговой структуры ФЕ.

I had my doubts, perhaps I have them still,
But what I say is neither here nor there.

I - LI

And even if I should not tell -
People should hold their tongue in any case:
No matter how or why the thing befell,
But there were she and Juan, face to face
When two such faces are so, 'twould be wise
But very difficult to shut their eyes.

I - CV

He varied with some skill his adulations;
To 'do in Rome as Romans do', a piece
Of conduct was which he observed in Greece.

III - LXXXIV

And that it is so, everybody knows,
Who have heard Miss That of This or Lady T'other
Show off - to please their company or mother

XVI - XLIV

For some were thinking of their home and friends,
And others of themselves and letter ends.

VII - LIV

Следует специально оговорить, что акцентно-слоговая структура ФЕ редко изменяется при внесении ФЕ в речь, в узуальной форме, несмотря на нормативные изменения ее компонентов, касающихся, в основном, глагольных фразеологизмов. Форма прошедшего времени неправильных глаголов как и инфинитив имеет один ударный слог (bring-brought, take - took, etc.). Добавление формы ing к глагольному

Посредством изменения порядка следования компонентов ФБ в тексте достигается эффект особой, как бы двойной их выделенности за счет инверсии во-первых и рифмы во-вторых. Рифма, как известно, является не только средством звуковой инструментовки стиха. Закономерное, симметричное чередование созвучных клаузул несет большую смысловую нагрузку. "Объединяя одинаковым созвучием два разных слова, замыкающих стих, рифма выдвигает эти слова по сравнению с остальными, делает их центром внимания и сопоставляет их в смысловом отношении друг с другом. Поэтому весьма существенным фактором поэтического стиля является выбор рифмующих слов и их взаимоотношение с точки зрения значения"¹, пишет В.М. Жирмунский.

На концевые позиции стиха, таким образом, преимущественно выносятся слова, несущие наибольшую смысловую нагрузку. Рифма выделяет эти слова, делает их еще более значимыми. Уподобление рифмующихся слов в фонетическом плане усиливает их ассоциативную связь, т.е. сцепление в плане семантическом, как, например, мы это чувствуем в следующих строках:

For there we have them all 'at one fell swoop',
Instead of being scatter'd through the pages.
They stand forth marshall'd in a handsome troop
To meet the ingenuous youth of future ages
Till some less rigid editor shall swoop
To call them back into their separate cages.

I - XLV

Семантически выделенными посредством рифмы в тексте оказалось более половины фразеологизмов узуального употребления. Это свидетельствует об их семантической значимости в системе других изобразительных средств донесения до читателя художественного замысла автора.

¹Жирмунский В.М. Рифма, ее история и теория. Пб., 1923, с.79.

Несмотря на то, что ритму поддерживает только один из компонентов ФЕ, как правило последний /если исключить случаи enjambement' и инверсии/, в действительности выделенной в стихе становится вся ФЕ в силу внутренней спаянности значения ее компонентов. Приведем примеры:

But whatsoe'er he had of love, reposed
On that beloved daughter. She had been
The only thing which kept his heart unclosed
Amidst the savage deeds he had done and seen;
A lonely, pure affection unopposed:
There wanted but the loss of this to wean
His feelings from all milk of human kindness,
And turn him, like the Cyclops, mad with blindness.

III - LVII

'My boy', said he, 'amidst this motley crew
Of Georgians, Russians, Nubians, and what not,
All ragamuffins differing but in hue,
With whom it is our luck to cast our lot,
The only gentlemen seem I and you;
So let us be acquainted, as we ought.

V - XIII

And wherefore this exordium? Why, just now,
In taking up this paltry sheet of paper,
My bosom underwent a glorious glow,
And my internal spirit cut a caper:
And though so much inferior, as I know,
To those who, by the dint of glass and vapour,
Discover stars, and sail in the wind's eye,

X - III

Подведем итоги:

1. В данной статье мы не рассматриваем разнообразие стилистических функций фразеологизмов в поэме и богатые возможности их окказиональных преобразований в поэтическом тексте. Это составит предмет будущего специального исследования. Здесь мы подошли к проблеме с другой стороны и пытались выяснить, каковы лингвистические предпосылки использования ФЕ в стихотворном тексте. Изучение фразеологического материала, используемого Байроном в поэтическом произведении, обогащает наши знания и уточняет наши суждения о языке и стиле автора. Достаточно отметить тот факт, что даже исключительно на фразеологическом материале "Дон Жуана" ярко прослеживается борьба двух литературных школ - классицизма и романтизма в творчестве автора.

2. Конкорданс "Дон Жуана" дает неадекватное представление о языке автора, в нем не выделяются многочисленные ФЕ, встречающиеся в тексте.

3. Большинство ФЕ, вносимых автором в стих, являются в акцентно-слоговом отношении упорядоченными языковыми образованиями с тремя видами регулярных чередований ударности/безударности. Это позволяет им органично вплетаться в стихотворный текст.

4. Акцентно-слоговой упорядоченности ФЕ способствует их "словный" состав, т.е. преобладание односложных слов в их структуре.

5. Одним из способов семантического выдвижения ФЕ в стихе можно считать их преимущественное употребление в конце стихоряда.

С о д е р ж а н и е

M.Vecozola. Sonantu kvantitāte mūsdienu angļu un latviešu literārajā valodā	3
M.Vecozola. Daži vērojumi par zilbju intonācijām mūsdienu latviešu un angļu valodā	13
M.Brēde. Sonanti /l, m, n/ vārda vidus pozīcijā mūsdienu angļu un latviešu valodā	24
B.Гуртая. Акустический анализ глухих шумных согласных современного латышского языка в сопоставлении с английским языком	54
A.Treilons. Sufiksālo lietvārdu strukturāli semantisks zastatījums angļu un latviešu valodā	73
I.Naumova. The Semantic Aspect of the Lexicalization of the Gerund	98
Л.Орловская. К семантике идиом английского и латышского языков	120
Н.Данченко. Акцентно-слоговая структура фразеологических единиц в стихотворном тексте /на материале поэмы Дж.Байрона "Дон Квух"/	143

Ученые записки, том 248

ФОНЕТИКА И ЛЕКСИКОЛОГИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Редактор А. Начичоне, С. Паукште, Р. Довгополова
Технический редактор В. Сиеванен
Корректор В. Сиеванен

Латвийский государственный университет им. П. Стучки
Рига 1976

Подписано к печати 19.03.1976. ЯТ 12084. Зак. №485.
Бумага №1. Ф/б 60x84/16. Физ.п.л. 10,3. Уч.-и.л. 7,8
Тираж 400 экз. Цена 78 к.

Отпечатано на ротапринте, Рига-50, ул. Вейденбаума, 5
Латвийский государственный университет им. П. Стучки

Цена 78 к.

Учен. зап. (ЛГУ им. Петра Стучки), 1976, т.248, I-159